

100

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA

BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ

EDEBÎ HAYAT

ARALIK 2023

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN
KÜLTÜREL BİRİKİMİ

EDEBÎ HAYAT

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ

EDEBÎ HAYAT

(e- Kitap)

Editör

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

Dizgi, Mizanpaj ve Kapak Tasarımı

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

E- ISBN

978-625-6775-65-7

Basım Tarihi

Aralık 2023

İletişim Adresi

Palet Yayınları

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya, Tel. 0332 353 62 27

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncı Sertifikası: 44040

Web:www.paletyayinlari.com.tr

Web

<https://ilahiyatarastirmalari.balikesir.edu.tr/>

Bu eserde, 'Kitap Bölümü' olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu, yazarlarına aittir.

Bu eser, yazılı izin olmaksızın hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması ve elektronik ortamlarda yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN
KÜLTÜREL BİRİKİMİ
EDEBÎ HAYAT

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

İÇİNDEKİLER

BALIKESİRLİ DÂÎ OSMAN'IN ŞİİRLERİ

İ. HAKKI AKSOYAK..... 7

BALIKESİRLİ ŞAİR ALİ FEYZİ KIZILKEÇİLİ'NİN GAZELLERİ

GÜLAY ŞAHİN 17

CEMAL ŞAKAR HİKÂYELERİNDE BALIKESİR

RECEP AYIK 33

HALİL SOYUER ŞİİRİNDE BALIKESİR

HAKAN DEĞİRMENCİ 43

KARESİ MEŞÂHİRİNDEN VEHBÎ ALİ EFENDİ VE YENİ TESPİT EDİLEN BAZI ŞİİRLERİNE DAİR

ENES İLHAN 73

MÜKERREM KAMİL SU VE BALIKESİR EDEBİ HAYATI

GÜLNUR GÜNDOĞAN 93

KARESİ GAZETESİ ÖRNEĞİNDE TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYAT ANLAYIŞININ BALIKESİR'DEKİ YANSIMALARI

EKREM SAKAR 107

BALIKESİRLİ DÂÎ OSMAN'IN ŞİİRLERİ

İ. Hakkı AKSOYAK*

Giriş

Osmanlı şair sayısı bakımından Balıkesir şair sıralaması bakımından önemli sırada sayılabilir. Kütüphanelerin taranması ile şair sayısı giderek artmaktadır. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü projesine göre edebiyatımızda Balıkesirli olarak bilinen başta Balıkesirli Zâtî olmak üzere şu müellifler bulunmaktadır: Âfitâbî (Âftâbî), Şerife, Birgili (Birgivi) Mehmed Efendi, Birgivi Muhammed Efendi, İmam Birgivi, Câmî / Vahîdî, Hacı Hasan-zâde Muhyiddin Mehmed, Fatma Kamile Hanım, Hasbî, Helvacı-Zâde Hasbî Muharrem Efendi, Mecdi, Abdülaziz Mecdi Tolun, Müstecâbî-zâde Mehmed İsmet Bey, Pir Muhammed Efendi, Râsih, Balıkesirli Râsih Ahmed Bey, Rihletî, Rifatî, Rifatî Efendi, Şu'ûrî, Ali Şu'ûrî Efendi, Balıkesirli, Tokadî-Zâde/Kadı-zâde Şeyh Mehmed Efendi ...

Mecmualarda Balıkesirli sıfatıyla anılan şairlerden biri de Dâî Osman Efendidir. Dâî Osman'ı şiirleri Ankara Genel Kitaplıkta, Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, 06 HK 240'da kayıtlıdır. Dâî Osman Efendi'nin elimizde 1'i tahmis olmak üzere 12 kadar gazeli bulunmaktadır. Bu gazeller muhtelif konulara ayrılmaktadır. Bunlardan biri de aşktır.

Ayrıca, Balıkesirli Dâî Osman'ın şiirleri ile Balıkesirli Rihletî ve Bağdatlı Ruhi olmak üzere adı bir şehirle bağlantılı şairlerin şiirleri de yer alır.

Dâî Osman Efendi'nin ne zaman yaşadığı bilinmemektedir. "Neylersin redifli 2 gazelini Şeyhülislâm Bahayî Efendi'ye nazire ait olduğu tahmin edilebilir. Bahaî Efendi 1654 yılında vefat ettiğine göre Dâî Osman Efendi de bu tarihten sonra hayatta olduğu söylenebilir.

Osman Dâî'nin yazdığı şiirlerin dili sadedir. Gazellerin ana konusu aşktır. Yalnızca tahmisinde dönemini eleştirir.

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü) İsmail.aksoyak@hbu.edu.tr

Bu bildiri vesilesiyle Dâi Efendi'nin manzumeleri ilk kez söz konusu edilmektedir. Balıkesirli şairler halkasına bir şair daha eklenmektedir.

Dâi-i ...

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sırr olup bâb-ı himâyet lutf u şefkat kalmadı

Yok mürüvvetden eşer erbâb-ı himmet kalmadı

Şimdi ragbet dūna 'âlî-kadre minnet kalmadı

Ey gönül 'ayân-ı devlet içre hürmet kalmadı *

Kimden umarsın kerem ehl-i mürüvvet kalmadı

Ehl-i mansıb irtişâda mülk-i mâla tapdılar

Merhamet yok şefkati nâ-bûd nâ-yâb itdiler

Şehr-i ihsândan çıkup hisset yolına sapdılar

Ey dırığâ bâb-ı ihsânuñ kapusın yapdılar

Zikri hayr olsun dinür şâhib-sa'âdet kalmadı

Kendi miqdârınca herkes gayret çeker mihnetdedür *

Şâh-ı 'âlem şanma kim her demde ol râhatdadur

Gitdügince devlet-i dehr-i denî zilletdedür

Nefsî nefsi oldu 'âlem her kişi hayretdedür

Kimseden hiç kimseye dermân u tâkat kalmadı

Şûriş peydâ olaldan kalmadı emn ü amân *

Ney şıfat bezm-i belâda zâr ider pîr ü cevân

Her taraftan fitne vü âşüb-ı dehr oldu 'ıyân

Gel zuhûr it kandasın ey Mehdî-i şâhib-zamân

Kim cihânda zâhir olmaduk 'alâmet kalmadı

Yârı mihribân ? olgör ister iseñ mertebe *

Ahmağa yârân olgör ister iseñ mertebe

Dâ'iyâ bî-şâh olgör ister iseñ mertebe

Câhil ü nâ-dân olgör ister iseñ mertebe

Çün kemâl ehline Bâkî şimdi rağbet kalmadı (118a) (Küçük, 1994: 436)

1.

Ėazel-i Dâ'î Efendi Balıkesir

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ka' it ümmîd-i hidâyet riştesin yârândan

Yok haqîkatden eşer hergiz bu gün ihvândan

Yâr müşfikdür diyü arz itme hâlin dostuna

Düşmene ifşâ ider râzuñ hemân ol andan

'Akreb itmez akrabânun itdügün bu kimseye

Pendümi dut kıl hazer kâr-ı bed-hişândan

Câme-i dibâ ile destâra mâlik olmasañ

Fâzıl olsañ kadrin alçaq ahmak nâ-dândan

Câm * muhabbetdir belâ bezminde Dâ'î çekdügüm

Kâse kâse zehr-i gam nûş eylerem devrândan (47a)

2.

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Ma'ârif ehlinün kesb-i kemâli gerçi zer olmaz

Belî taşıl-i zer gibi cihânda bir hüner olmaz

Ne denlü olsa 'alâ nazm-ı güher-bârı ednânun

Aña Һar-mühredür kıymetde dirler bir nazar olmaz
Qabâ destârla fâhîr libâsı olmayan ‘âlem
Qabâ câhil gibi şadra geçüp bir kâmil olmaz
Fakîr olsa eger bir kâmil ü dâna bu Һalk içre
Velî şol mün‘im-i nâ-dân gibi ol mu‘teber olmaz
‘Adâyı ? şadr-ı ‘alâda ayakda mey gibi kâmil
Kemâl ehline miһnet Dâ‘iyâ bundan beter olmaz (53a)

3.

mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün ???
Olaldan gör bî-câna* kemend ol zülf-i ‘anber-bû
Beni sevdâya şaldı o siyâh ebrû siyâh gîsû
Dehânuñ yok görünmez mû-miyânuñ kıl kadar cânâ
‘Adem iklîmine lebinden şormak Һaylî müşkil bû *
Senüñ* Һûn itdi zülfüñ reşki bağrın nâfe-i çiniñ
Hoten âhûlarını şahrâya şaldı ol iki gîsû
Hilâl ebrûlarını arz it rûze-i hecrin tutan zâra
Dem-i ‘id-i vişâle irsün anlar luţf it ey meh-rû
Akıtdı pâyına şu gibi Dâ‘î kalb-i meyyâlim
Benim bâğ-ı muhabbetde bugün bir kâmet-i dil-cû (73a)

4.

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
Ėamuñ düşse dile nâgâh yürek oynar revân ditrer
Toķunsa bâd-ı şarşar nitekim berg-i Һazân ditrer
Zülâl-i âb-ı vişâlinde gözüm qaldı Һabâbâsâ
Teb-i fûrkatle anuñçün bu cism-i nâ-tüvân ditrer
Ne dem kim inlesem neyveş Ėamuñla ra‘d-ı âhumdan

Felekde ey melek nüh ʔâḳ-ı çarḫ-ı âsmân dıtrer
Şu denlû ʔaʕum efzûn itdi ʕaşḳuñ ey kemân-ebrû
Toḳunsa nâvek-i hicrân tenûmde üstühân dıtrer
Ne mümkin ḫâl-i zârın yâra arz itmek dil-i Dâʕı
Yüzın görse gider ʕaḳlı başından bir zamân dıtrer (73a)

5.

mefʕûlû mefâʕilû mefâʕilû faʕûlûn
Bir dilde ki derd-i ğam-ı ʕaşḳuñ eşeri var
Vardur eşer ol cânda saʕâdet güheri var
Var gevheri ey dil olsañ * kân-ı şafâda
Bir serv-i semen-rûyına her dem nazarı var
Var eyle nazar ḫâl-i dil-i ʕâşıkâ raḥm it
Yohsa saña ey ruḫ-ı revânum zararı var
Vardır zararı baña bilin kuçmağa yârin
Bu ḫancer-i ḫûn ile miyânda kemeri var
Var mı kemeri ʔâḳ-ı dü-ebrûñ gibi cânâ
Bu ḳubbe-i çerḫûñ aña beñzer ne yiri var
Vardır yiri cânda ʔaşı nâvek-i mihrûñ
Gelsün beri bu sîne gibi anuñ siperi var
Varsın siper it sîneñi tiĝ-ı ğam-ı yâra
Dâʕı şoñ ucu gör daḫı anuñ neleri var (73b)

6.

mefâʕilûn mefâʕilûn mefâʕilûn mefâʕilûn
Dem-â-dem ğamla pür-ḫûn gözlerüm ne gibi cân inler
Cefâ-yı gülle şankim bûlbûl-i bîçâregân inler
Görüp dürr-i yetim-i eşkümi ḫâḳ-i mezelletde

Gözünden yaş revân olup zemîn ağlar zamân inler
Kemend-i zülfinün sen olmaduñ ancak giriftârı
Şikenc-i tırrasında niçe kalb-i ‘âşıkân inler
Cemâl-i mihre şanmañ yaluñuz dildâdedür eflâk
Felek ser-geşte anuñçün bu çerh-i âsmân inler
Ėamuñdan haste-hâl olmuş tabibâ Dâ‘î-i bîmâr
Yatur künc-i belâda derd ile ol nâ-tüvân inler (76a)

7.

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
Gül-i pür-hâr içün bülbül demâdem zârı neylersin
Gec andan sen mekân zâğ olan gülzâr neylersin *
Saña râm olmayup ter-keş olan yâr-ı cefâkârıñ
Düşüp pâyna her dem yüz sürüp yalvar neylersin
Heves kılma şaķın fetḥ-i tılsım-ı vaşlına zîrâ
Olur sa‘yuñ hebâ gencîne-i pür-mârı neylersin
Kaçan görse beni halk içre ol yâr alınur ammâ
Alınmaz hem-dem eyler kendüye ağıyârı neylersin
Yiter ol Dâ‘iyâ râh-ı Ėam-ı ‘aşķuñda pâ-mâlî
Saña rahm itmeyüp cevri eyleyen dildârı neylersin (76a)

8.

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
Şu dil kim feyz-i ‘aşķ-ı yâr ile şevķ ihtirâ‘ eyler
Ta‘alluk riştesin ḥubb-ı sivâdan inkıṭâ‘ eyler
Vücûdum ḥânķâh u ney gönül ney-zen hevâ-yı ‘aşķ
Şafâ-yı vecdle cân-ı mevlevîdür şan semâ‘ eyler
Muķarrer mi degül ‘azmüñ fenâ iklimine bir gün

Uçar ten âşyânından bu murğ-ı cân vedâ' eyler
Yağarsa başına tîr-i kazâ merd-i reh-i hâkkuñ
Rızâ virür aña cândan ne ceng ü ne nizâ' eyler
Tutarlar mı kulağ Dâ'î sözine zâhid-i huşkuñ
Şular kim pend-i pîr-i 'ışkı istimâ' eyler (76a)

9

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Kaçan kim zülfi ruhsârına cânân nîkâb eyler
Felek gûyâ şehâbı mihr-i dıraşşâna hicâb eyler
Perişân kâküli başdan perişân eyledi 'aqlum
Baña zülfin hisâbın kıl diyü tırmaz 'itâb eyler
Vişâlin câminı nûş eyleyen bezm-i şafâ içre
Ayılmaz haşre dek cânâ anı mest ü harâb eyler
Sebak almamış ol meh defter-i mihr ü vefâdan hiç
Cefâ fenninde ammâ 'işve bâbın bir kitâb eyler
Şafâ bezminde yâr ağyâr ile 'ayş-ı müdâm üzre
Yağar gam nârı cânın Dâ'inüñ bağrın kebâb eyler (76b)

10.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Çîn-i zülfüñ halka olmuş mâra beñzer beñzemez
Leblerüñ şol la'l-i sükker-bâra beñzer beñzemez
Tende za'f-ı miñnet-i hicrân ile cân riştesi
Sûzen-i gamdan geçen bir târa beñzer beñzemez
Şöyle yakdı Ka'be hâkkı âteş-i 'aşkuñ beni
Sûz-ı hicrânuñ Halîlüm nâra beñzer beñzemez
Mülk-i dilde hân mân-ı 'aqlı yağmâ kılmada

Ğamze-i şûhuñ konuk Tatara beñzer beñzemez
Ža‘f-ı hecr ile yâr ile bu cism-i Dâ‘î-i nizâr
Hâke düşmüş sâye-i divâra beñzer beñzemez (76b)

11.

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün
Nazar kıl rûy-ı dildâra dilâ güلزârı neylersin
Karîn ol gül gibi yâra rakîb-i hârı neylersin
Kaçar aḥşamlamakdan bilmezem n’oldı bizümle yâr
İder hercâyı rûşen ol meh-i nev-râyı neylersin
Göñül tıfına eglence yiter zülf-i nigâr ammâ
Yaşı ‘ömrinde dinmez dide-i ḥûn-bârı neylersin
Tılısm-ı genc-i vaşl-ı yârsın farzâ ki feth itdüñ *
Siyeh zülfı yatur ruḥsârı üzre mârı neylersin
Göñül terk-i ser it tatalum râh-ı muḥabbetde
Belâ küncinde ḳalmış Dâ‘î-i ğam-hârı neylersin (76b)

12.

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün
Mazḥar-ı nûr-ı tecellâ-yı Hudâ olmasa beden
Gün gibi rûşen olurdu dil (üm) ez-nâb-ı sūḥan
Himmet-i mürşid-i ‘aşḳ ile derûnın kıl şâf
Rûḥ-ı maḥz ola kemâlât-ı ḥaḳîkatde bu ten
‘Ayn-ı a‘mâ ne bilür nûr-ı tecellâ feyzin
Dide-i şeb-pere ḥurşîdi görür mi rûşen
Bülbül-i gülşen-i ‘irfân ola görsün tâ kim
Aça dil ḥânesine şâh-ı ma‘ânî revzen
Kân olursa güher-i nazma ‘aceb mi Dâ‘î

Dürer-i ma'rifete oldı derûnı mahzen (78b)

Kaynakça

Avcı, İsmail. (2014). “Balıkesirli Rihleti ve Eserleri”. *Uluslararası Balıkesir’e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu” (7-8 Kasım 2013, Balıkesir) Bildirileri*. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yay.

Kaplan, Hasan (3023) ““Kalmadı” Redifli Bir Şiir ve Üç Şair: Askerî, Bâkî, Ruhsatî”. *Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç Armağanı*. İstanbul DBY Yayınları. 823-870

Küçük, Sabahattin. *Bâkî Divanı*. Ankara: TDK Yayınları, 1994

Mecmua. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi

Teis. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

BALIKESİRLİ ŞAİR ALİ FEYZİ KIZILKEÇİLİ’NİN GAZELLERİ

Gülay ŞAHİN*

Giriş

Balıkesir geçmişten günümüze yazar, şair ve bilim adamlarının yetiştiği önemli bir kültür şehridir. Balıkesir’deki Türk varlığı XIII. yüzyılda Karesioğulları Beyliği ile başlamakla birlikte hayatı ve eserleri ile izini sürebildiğimiz şahsiyetler Osmanlı Dönemi’nde karşımıza çıkmaktadır (Gülhan, s. 351). XV. yüzyılda edebiyat alanında Balıkesir’de Devletoğlu Yusuf Fakih (s. 351), Yahyâ Bin Bahşî Efendi (s. 354), Firdevsî-i Rumî (s. 355); XVI. yüzyılda Zatî (s. 357), Bahrî Hasan Efendi (s. 362), Rifâtî, Senâi Mehmet Efendi, Da’î (s. 363), Rıhletî (s. 364), Halimî, Ravzî (s. 365); XVII ve XVIII. yüzyıllarda Şuhî Mehmed Efendi (s. 369), Râsih Ahmed Bey (s. 370), Salahî (s. 372); XIX. yüzyılda ise Ali Şuuri Efendi (s. 373), Hafız Esad Sadî Efendi (s. 374), Fahrettin Mehmet Efendi (s. 375), Aczî Mustafa Efendi (s. 376), Vehbî Osman Efendi, Râkım Abdülaziz Bey (s. 378), Vehbi Ali Efendi (s. 379), Kabulî Hacı Halil Efendi (s. 380), Hafız Adil Efendi (s. 381), Muharrem Hasbi Efendi (s. 382), Naci Kâsım Efendi, Hacı İzzet Efendi (s. 383), Osman Nuri Efendi (s. 384), Hafız Hüseyin Avnî Efendi, Müstecâbizâde İsmet Bey (s. 386), Hacı Yahya Nefî Efendi, Hâmit Ahmet Bey (s. 388), Ömer Ali Bey (s. 389), Fatma Kâmile Hanım (s. 391), Ömer Seyfettin (s. 393) gibi şahsiyetler yetişmiştir. Balıkesirli ediplerin ve fikir adamlarının tanıtıldığı en önemli kaynak, İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından hazırlanmış olan “Balıkesir Meşâhiri” adlı eserdir. XIX. yüzyılın son çeyreği ve XX. Yüzyılın başlarında aktif edebî hayatı olan ve Feyzî mahlasını kullanan Ali Feyzi Bey hakkında bu kaynakta herhangi bir bilgi yoktur. Ancak bu yazar ve şairlere

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı / gulaysahin@windowslive.com

eklenmesi gereken Balıkesirli şahsiyetlerden biri de Ali Feyzi Kızılkeçili'dir.

Hayatı

Ali Feyzi Kızılkeçili 1868'de Balıkesir'in Edremit İlçesi'nin Kızılkeçili köyünde doğmuştur. Ataları Altınoluk'a bağlı Avcılar köyünden 1740'lı yıllarda ayrılmış ve Kızılkeçili köyüne yerleşmiştir. İstanbul'da medrese eğitimi görmüş olan babası İsmail Ağa, âlim ve şair bir kişidir. Ancak baba, Ali Feyzi Bey daha küçük yaşlarda iken vefat etmiştir. Ali Feyzi Bey kitap okumaya ve keman çalmaya oldukça ilgi duymuştur. Rüstiye mezunu olmuş ve medrese eğitimi almak istemiş olmasına rağmen annesi ve kardeşlerine destek olmayı tercih etmiştir. Zeytin ticareti yapmıştır. Sonraları Cemaliye Hanım'la evlenmiş; İsmail Nami, Mehmet Naci ve Hüseyin Fâzıl adlarında üç oğlu olmuştur. Gençlik yıllarında Çanakkale'de bulunan Bektaşî dergâhına bağlanmış, anılarından anlaşıldığına göre pek çok dergâhı da ziyaret etmiştir. Politikayla da ilgilenen Ali Feyzi Kızılkeçili, Hürriyet ve İhtilaf Fırkasının "Edremit Kul Reisi" olmuş ancak görüş ayrılıkları nedeniyle istifa etmiştir. Zeytinyağı ve sabun ticareti yapan Ali Feyzi Bey çocuklarının eğitimi nedeniyle İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'un işgalinden sonra zorlu hayat şartları nedeniyle köyüne dönmüştür. 1919-1920 yıllarında Karesi Mutasarrıflığında görev yapmış, sonraları Kuvayımilliye'ye girmiştir. Cephe kumandanı Ali Çetinkaya'nın aracılığıyla Üçüncü Balıkesir Kongresi'ne delege olarak katılmıştır. Edremit'e dönerek Yunan işgali boyunca buradaki eski görevini yerine getirmiştir (Tuğlacı, 2017, s. 9). Ülkenin bağımsızlığa kavuşması ile görevlerinden ayrılan Kızılkeçili, köyünde sakin bir hayat yaşamış, 1946 yılında da vefat etmiştir (Tuğlacı, 2017, s. 10).

Eserleri

Ali Feyzi Kızılkeçili'nin İrfan Yolu (Divan), Kur'an Hakkında Mülâhazalarım, Siyer-i Sahâbeden Tercüme-i Hal/ Selman Fârisî, Bektaşîlik Sezgilerimden, Atalar Sözü, Göklere Yere İnsana Bakarak Gençlikte Düşündüklerim, Bir Düşünüş Kâinatın Yaratılışı, Tefekkür Âlem-i HilKate Bir Nazar, İlm-i Maâd İrfan Yolu Haşiye, Divanda Yer Almayan Şiirler, Anılar olmak üzere nazım ve nesir türünde pek çok eseri vardır. Eserlerinden bazılarını Arap harfleriyle bazılarını Latin harfleri

ile kimini ise hem Arap hem Latin harfleri ile yazmıştır (http://alifeyzikizilkeçili.com/eserleri-2/ 27.07.2023).

Edebî Kişiliği

Ali Feyzi Kızılkeçili'nin güçlü edebî kişiliğini yazdığı eserlerin çokluğundan, çeşitliliğinden, kullandığı nazım şekillerinden, fikrî ve edebî nitelikli yazılarından, işlediği dinî ve dünyevi konulardan, devrin güncel havasını yansıtmamasından, farklı edebiyat geleneklerini takip edip eserlerinde bu gelenekleri tecrübe etmesinden gözlemlemek mümkündür. Bu saydığımız özelliklerden de anlaşıldığı üzere Ali Feyzi Bey çok yönlü bir yazar ve şairdir. Şiirlerinde “Feyzi” mahlasını kullanmıştır. Onun eserleri içerisinde “Sefil Dede'yi Tanzir” başlıklı bir nefes vardır. Feyzî Hz. Muhammed ile Hz. Ali sevgisini ve övgüsünü içeren bu nefesinde Sefil Dede'nin mahlasını kendi mahlasının sıfatı olarak kullanmıştır:

Sefil Feyzî insan *seb'al mesânî*

Bir ağaç benzeri gördüm insânı

Her kesim dileği ol kerem kânı

Bihteri Muhammed babası Ali (Tuğlacı, 2017, s. 152)

Ayrıca “9 Eylül Büyük Zafer 4/9/1929” şeklinde düştüğü notuyla Namık Kemal'in “Hürriyet Kasidesi” adlı eserine aşağıdaki nazireyi yazmıştır. Aslında bu şiir Hürriyet Kasidesi'nde anlatılanların tarihsel devamı niteliğindedir. Yani milli mücadelenin ve Atatürk'ün ortaya çıkışının anlatılması nedeniyle nazireden ziyade bir “zeyl” dir. Bu şiirden bazı beyitler şöyledir (http://alifeyzikizilkeçili.com/divanda-yer-almayan-siirler/ 02.11.2023, s. 7):

Ne doğru bahseder Nâmık Kemal Türk'te necâbetten

Edîb-i fâdılın sözü açıktır her kerâmetten

“Hakîr oldise millet, şânına noksan gelir sanma”

“Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr u kıymetten”

Silahsız Türklerin yurduna girdikçe alçaklar

Rezîlâne merâsimle vururdu dem fütûhattan

Bu vaz'iyetle erbâb-ı hamîyyet coştı hem taşı

Hurûç etti Kemal Paşa şafak söktürdü zulmetten

Gine kurdu bu millet yepyeni devlet pür istiklal
Bu cumhuriyeti yaptı yıkılmış eski devletten
Ne mûciz söz imiş Namık Kemal'in sözleri şimdi
Hakir oldu fakat hiç düşmedi o kadr ü kıymetten

Bu şiirler Ali Feyzi Bey'in hangi edebiyat çevrelerini takip ettiğini, hangi şairlerden etkilendiğini, hangi şiirleri bir eşdeğerini yazacak kadar beğendiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Eserlerinden yola çıkılarak Ali Feyzi Bey'in Arapça ve Farsçayı iyi bildiği, anılarına göz atıldığında ise Rumcayı orta derecede konuşabildiği anlaşılmaktadır (Tuğlacı, 2017, s. 12). Ayrıca Kızılkeçili hem Arap hem de Latin harfleri ile eserler yazmıştır. Hatta önceden Arap harfleri ile yazmış olduğu bazı eserlerini Latin harfleri ve kendi el yazısı ile tekrar yazarak güncellemiş, böylelikle daha çok okuyucuya hitap etmeyi amaçlamış ve 1928'de gerçekleşen harf inkılabını benimsediğini ortaya koymuştur. Kızılkeçili'nin divan edebiyatını, halk edebiyatını ve Tanzimat edebiyatını yakından takip ettiği vermiş olduğu eserlerden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu edebiyat geleneklerinin dil özelliklerini eserlerine yansıtmıştır. Ayet ve hadislerle oldukça vakıf olduğu için Arapça ibareleri, bir atasözleri sözlüğü oluşturacak kadar halk deyişlerine önem verdiğine bakılırsa atasözleri ve deyimleri, devrin edebiyatının Batı'ya yönelmesi nedeniyle dilimize batılı dillerden geçen kelimelerin kullanımını Kızılkeçili'nin eserlerinde sıkça görmek mümkündür. Bu sebeple Ali Feyzi Bey'in dili dönemin edebiyat dilinin çeşitliliğini oldukça iyi yansıtmakta, kendisinin de dil açısından yeniliklere ne kadar açık olduğunu ortaya koymaktadır.

Divanı

Ali Feyzi Kızılkeçili'nin en kapsamlı eserlerinden biri peygamber ve ehlibeyt sevgisiyle yazılmış şiirlerinden oluşan divanıdır. Ali Feyzi Bey bu eserini el yazısı olarak hem Arap hem de Latin harfleriyle kaleme almıştır (Tuğlacı, 2017, s. 13). Besmele ile başlayan eser Ali Feyzi Bey'in *"Allah'a hamd ü sena, peygambere ve âline salât ü selamdan sonra evlâd ü ahfâdıma yadikâr bırakmak istediğim şu eseri yazmağa başlarken önce iki na't şerif yazarak başlamağı münasip gördüm."* cümlesiyle devam etmektedir (Tuğlacı, 2017, s. 16).

Kızılkeçili bu eserinin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla yer yer şiirlerinde geçen ayet ve hadislerin Türkçe açıklamalarını sayfalara not etmiştir (Tuğlacı, 2017, s. 22).

Divan'ın adı İrfan Yolu diğer bir adıyla Gülzâr-ı Kuran'a Bir Bakış'tır. Divan'daki nazım şekilleri 17 gazel, 3 kaside, 10 mesnevi, 1 terhib-i bend, 1 "altı mısralı" başlığıyla müseddes, 2 "beş mısralı" başlığıyla muhammes, 11 koşma, 2 destandır.

Besmele ile başlayan eserde ilk iki gazel naat türündedir. Bazı gazelerde bulunan başlıklar "Nat-ı Resul, Seyr-i Süluk, Hayat Dalgaları, Mersiye-i İmam Hüseyin" şeklindedir. Gazelerde On İki İmam'a medhiye, ilim, nefis, men-aref sırrı, Hz. Muhammed sevgisi, varlık, gençlere öğütler gibi konular işlenmiştir. Nefeslerden 1'i de gazel nazım şeklindedir. Gazel nazım şeklindeki nefes "Yâ İmam" başlığını taşımaktadır.

Divandaki kasidelerden biri müstezat şeklindedir ve gençlere öğüt içerir. Bir tanesi de "Yâ Pîr" başlığıyla Hacı Bektaş Veli'yi anlatmaktadır. Bir kaside ise "Gönüller Âlemi" başlığıyla toplumsal konuları işlemektedir.

Mesnevilerden bazıları "Hanedan-ı nübüvvetin durumu, Hikmet, Hakikat" başlıklarını taşımaktadır. 118 beyitten oluşan en uzun mesnevi bahar ve yaz faslına dairdir. Mesnevilerde Hz. Muhammed'in methi, noktanın sırrı, bâ'su bad'el-mevt imanı, hırs, haset, insanın vahşiliği, vurgunculuk, geçim derdi gibi konular ele alınmıştır.

Divanda İmam Hüseyin'i konu alan ve 6 bentten oluşan bir terhib-i bent vardır. Ancak şair tarafından sehven "Terci-i bent" başlığı atılmıştır. Ayrıca 9 bentten oluşan "Kitâb-ı Kâinat" başlıklı ve şairin Altı Mısralı diye belirttiği bir müseddes bulunmaktadır.

Şairin 32 dörtlükten oluşan oldukça uzun bir manzumesi vardır. "Güz" başlığını taşıyan destan nazım şeklindeki, 10'lu hece ölçülü, sarmal kafiyeli bu manzume güz ve kış faslına dairdir. "Ahlak" başlıklı 18 dörtlükten oluşan manzume de destan nazım şeklindedir. Şairin koşma nazım şeklindeki şiirleri ise "Eşyayı Bir Görüş, Hayat Safhalarından, Diğer Bir Cepheden, Öğüt" başlıklarını taşımaktadır. Bu manzumelerde akıl, zekâ, cehalet, müspet ve menfinin birliği, ahlak, adalet, içtimaiyat ve siyaset konuları işlenmiştir.

Gazelleri ve Gazellerin Şekil-İçerik Özellikleri

Ali Feyzi Kızılkeçili'nin mezar taşının üzerinde bir şiiri bulunmaktadır (Tuğlacı, 2017, s. 15). Bu şiir gazel nazım şeklinde oluşturulmuştur. Şairin İrfan Yolu adlı divanının içerisinde ise on yedi tane gazel vardır. Kızılkeçili aruz ölçüsünü hemen her şairde karşımıza çıkabilecek birkaç kusur haricinde başarıyla kullanmıştır. Gazelerde kullanılan aruz ölçüleri şu şekildedir:

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün: 13 gazel

Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün: 4 gazel

Mefülü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün: 1 gazel

Gazellerden biri 5 beyitlik, üç tanesi 7 beyitlik, iki tanesi 8 beyitlik, iki tanesi 9 beyitlik, bir tanesi 10 beyitlik, beş tanesi 11 beyitlik, üç tanesi 12 beyitlik ve bir tanesi de 13 beyitlidir. Gazellerin ikisinde son beyte bir mısra daha eklenerek üçlük nazım birimi kullanılmıştır. Gazellerin kafiye şeması klasik gazel tekniğine uygun olarak aa/ ba/ ca/ da... şeklindedir. Kafiye olarak kullanılan kelimeler Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdir. Tam ve zengin kafiyeyle ahengi sağlanan gazelerde zaman zaman “ben, gösterir,” gibi Türkçe kelimeler redif olarak kullanılmıştır. “Hüseyin ve Muhammed Mustafa” gibi kişi adlarının redif olarak kullanıldığı gazeller mevcuttur. Gazellerden sadece bir tanesinde ahenk “ölümdür, düğümdür, övünümdür, görünümdür, övüdümdür” şeklinde Türkçe kelimelerden oluşan kafiye ile sağlanmıştır.

Divan şiirinin dili temelde Arapça ve Farsça kelimelerle beslenmekle birlikte XIX. yüzyılın son çeyreğinde Rumca, İtalyanca ve Fransızca gibi dillerden kelimeler edebiyatımızda yaygınlaşmıştır (Özgül, 2012, s. 13). Bu durumu Feyzi'nin şiirlerinde de görmek mümkündür. Ancak Feyzi'nin gazellerindeki dil ve anlatım klasik gazel dilinin özelliklerine tamamen bağlı kalmıştır. Arapça ve Farsça kelimeler, tamlamalar, Kuran'dan alıntılar, şiirlerini besleyen Bektaşilik edebiyatının söylemleri şairin gazellerinde oldukça yoğundur. Sadece bir gazelinde oldukça sade bir Türkçe kullanmış, ahengi de Türkçe kafiyeyle üzerine yüklemiştir. Şairin bu gazeli mezar taşında yazılıdır:

Yokdan gelenin âkıbeti asla dönümdür

Mağrûr-ı hayât olma ki encâmı ölümdür

Murdarlığına dalma korun asla temiz dön
Dünya dediğin çözmesi pis kirli düğümdür

Bir lokma gıdâ bir senelik gayrete borçlu
İkbâli ise göz boyayan boş övünümdür

Değmez çekilen mihnetine zevk-i safâsı
Sûratle geçen gölge gibi bir görünümdür

Aldanma sakın aldatıcı rengine Feyzî
Vicdânıma son söylediğim bu övüdümdür (Tuğlacı, 2017, s. 15)

Feyzî gelenekten farklı olarak gazellerinin başında değişik başlıklar kullanmıştır. Kimi şiirlerinin başına “naat, mersiye” gibi nazım türünün adını kimi gazellerine “El ilm-i noktâtün kesser ü helcâhilün, Men arefe nefseh fekad arefe rabbeh” gibi iktibasları kimilerine de “Seyr-i Sülûk, Hayat Dalgaları, Bir Görüş Daha” gibi gazelin içeriğini haber veren başlıklar koymuştur. Böylelikle şair her ne kadar geleneğe bağlı bir şekilde gazellerini yazmış olsa da XIX. yüzyıldan itibaren divan şiirinde karşımıza çıkan form değişikliklerini de uygulamaktan çekinmediğini göstermiştir.

Feyzî mahlaslı Ali Feyzi Kızılkeçili gazellerinde dinî-tasavvufî-felsefî konular işlemiştir. Âşıkane bir gazeli yoktur. Konularına göre gazellerinin türleri “naat, mersiye, düvazdeh, fahriye ve hikemî”dir. En çok naat türünde gazel yazmıştır. Naatlarında Hz. Muhammed’in şefaat ediciliğini överek günahlarından ötürü af dilemiştir:

Biz günahkâr kulların sende ümîdi ey şefî

Bir nigâhındır dilek lutf eyle ey âlî himem (Tuğlacı, 2017, s. 18)

Aşağıdaki beytinde Feyzî, Hz. Muhammed'in müminler tarafından gül kokulu olarak bilinmesine telmihte bulunmuş, ayrıca belagatteki başarısı ile bülbüle benzeterek onu övmüştür:

Gonca-yı gülzâr-ı vahdettir Muhammed Mustafâ

Bülbül-i bâğ-ı belâgattir Muhammed Mustafâ (Tuğlacı, 2017, s. 194)

Gazellerinde geçen bu beytinde ise onun son peygamber oluşu vurgulanmış, peygambere inen Kuran'ın diğer semavi kutsal kitapları kapsayıcılığından bahsedilmiştir:

Toplamı Tevrât Zebûr İncili Kur'ânda oku

Hâtem-i hatm-i nübüvvettir Muhammed Mustafâ (Tuğlacı, 2017, s. 196)

İslam inancındaki "Sen olmasaydın kâinâtı yaratmazdım." hadisine telmihte bulunarak Feyzî, yaratılmış her şeyde ondan bir parça olduğuna vurgu yapmıştır:

Ay güneş yıldız hulâsâ cümle mevcûdâta hep
Hassaten bir tohm-ı fitrattır Muhammed Mustafâ (Tuğlacı, 2017, s. 194)

Bu beyitlerde ise Hz. Muhammed'in gerçekleştirdiği ayın ikiye yarılması mucizesi ve miraç hadisesi anlatılmaktadır:

Bir işâretle yarıldı gökteki kurs-ı kamer

Menbâ-i âsâr-ı kudrettir Muhammed Mustafâ

Geçti ebvâhı semâvâtı çıkıp tâ sidreye

Mahrem-i mîrâc-ı vuslattır Muhammed Mustafâ (Tuğlacı, 2017, s. 198)

Divan şiirinde dinî nazım türlerinden biri düvazdehtir. Dûvazdehler on iki imamın övgüsünün yapıldığı şiir türüdür. Daha çok Bektaşî şiirinde karşımıza çıkan düvazdehler gazel nazım şeklinde de olabilir. Nitekim Feyzî her beyitte bir ya da birkaç imamın övgüyle ve özellikleriyle anlatıldığı gazel nazım şeklinde bir düvazdeh kaleme almıştır. Bu gazelde irfan mezhebinin en güzel örneğinin Hz. Ali olduğuna, Kerbela şehidi olarak Hz. Hasan ve Hüseyin'in Nuh tufanının iki sultanı olduğuna, kendisinin İmam Cafer-i Sadık'a uyduğuna,

İmam Musa Kazım'ın erenlerin önderi olduğuna, İmam Mehdi'nin sahib-i zaman olduğuna değinmiştir. Gazelin sonunda ise Feyzî, Hacı Bektaş Veli'nin gönlündeki yerini ifade etmiştir. Yine bu beyitte Kerbela'da zulme uğramış masumlara ve Hz. Muhammed'in "Hepsi ateştedir, bir fırka müstesna." hadisine telmihte bulunarak on iki imam ve Hacı Bektaş yolunda olanların fırka-yı nâcî'den olacağını müjdelemiştir:

Cümle mâsumlar gürûh-ı Nâcî'nin başında tâc

Hacı Bektaş-ı Velidir can evi mihmânımız (Tuğlacı, 2017, s. 184)

Feyzî gazellerinden birini Hz. Hüseyin için yazmıştır. Edebiyatımızda Kerbela şehidi olarak acıklı bir sonu olduğu için Hz. Hüseyin ile ilgili şiirler mersiye türündedir. Feyzî mersiyesinde öncelikle Hz. Hüseyin'in soyundan bahsetmiş; atasının Hz. Muhammed olduğunu, Hz. Ali'nin nuru olduğunu, Hz. Hatice'nin torunu olduğunu ifade ederek ona şerefli bir köken övgüsü yapmıştır. Sonrasında çektiği çilelerden bahsedip Kerbela'da başı kesilerek şehit edilmesine lanet okumuştur:

Hakkın izhârı yolunda azmi hiç sarsılmayan

Pür salâbet sen şehîd-i Kerbelâsın yâ Hüseyin

La'net olsun onlara ki pûsegâh-ı Ahmedî

Kestiler mihnetkeş-i tîg-ı cefâsın yâ Hüseyin (Tuğlacı, 2017, s. 214)

Feyzî bir gazelinde Hz. Ali'ye isnat edilen "El ilm-i noktâtün kesser ü helcâhilün." sözünü konu olarak işlemiştir. Hatta bu sözü gazelin başlığı gibi kullanmıştır. Söz "ilim bir noktadır, cahiller onu çoğaltmıştır." manasına gelir. Müslümanlar arasında meşhur olan bu sözün Hz. Ali ile ilişkilendirilmesi şaşılacak şey değildir. Nitekim Hz. Muhammed de bir hadisinde "Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır." demiştir. Dolayısıyla Feyzî'nin aşağıda belirttiği gibi kelam ilminden haberdar olmak yani Kuran'ı anlamak için Hz. Ali'nin ilmihalinden yararlanmak gerekir:

İlm-i mutlak noktadır câhil olanlar çoklatır

Bu kelâm ilmi Alinin ilm-i hâlin gösterir (Tuğlacı, 2017, s. 188)

Hız. Ali'ye atfedilen bir söz de şöyledir: “Allah'ın tüm sırları semavi kitaplardadır. Semavi kitaplarda ne varsa Kuran'da, Kuran'da ne varsa Fatiha'dadır. Fatiha'da olan her şey Besmele'de ve Besmele'de olan her şey Besmele'nin Be'sindedir. Besmele'nin Be'sinde ne varsa Be'nin altındaki noktadadır ve ben Be'nin altındaki noktayım.” Nitekim İslami harf sembolizminde nokta vahdet'in diğer harfler ise kesretin temsilcisidir. Diğer harfler noktaların birleşiminden oluşmuştur. O hâlde nokta nasıl harflerin aslını teşkil ediyorsa Hız. Ali'nin yolu da mutlak ilim için o derece öz teşkil etmektedir. Mutlak ilim nokta gibi tektir. Ancak cahiller yanlış tevillerin çokluğuyla hakikati gölgelerler.

Feyzî Hız. Muhammed'in “Men arefe nefseh fekad arefe rabbah.” hadisi üzerine de bir gazel yazmıştır. Bu hadisi gazelin başlığı olarak kullanmıştır. Nefsini bilen Rabbini bilir, manasına gelen bu hadis “men aref” kısaltmasıyla tasavvufi şiirlerde sıkça iktibas edilmiştir. Nefs, tasavvufta sınırsız istekleriyle insanı hakikatten uzaklaştıran açık bir düşman olarak görölmüştür. Ancak nefsin varlığın maddi boyutunu temsil ettiği de görölmektedir. Bektaşilikte ve zaman içerisinde Bektaşiliğe tesir etmiş olan Hurufilikte nefis, insan bedenini temsil etmektedir. Bu inançlarda beden tüm ilahi sırların zuhur ettiği yer kabul edilir. Tasavvufta insan bedeni ve diğer varlıklar kesret unsuru ve fani olarak nitelendirilirken Bektaşilikte ve Hurufilikte Allah'ın tecelligahı olarak değerlendirilmiştir (Şahin, 2022, s. 95). Bu doğrultuda Feyzî de nefis konulu bu hadise “vücud” redifli bir gazel yazmıştır. Feyzî bu gazelden alınma aşağıdaki beyitlerde “Kün” emrinin remzi olan Kaf ve Nun harflerini kullanmış, vücudun Besmele'nin Be'sindeki nokta gibi önemli olduğunu söylemiştir. Bakara suresinin 31. ayetini iktibas ederek Allah'ın Hız. Âdem'e isimleri öğretmesine telmihte bulunmuş; insan vücudunun isimler ilminin, bir bakıma haruf ilminin kitabı olduğunu belirtmiştir. Vahdet-i vücudçu bir yaklaşımla insan vücudunun isimlerden, harflerden ve Allah'ın sıfatından ayrı bir şey olmadığını, inci kadar küçük ama değerli bu parçanın vahdetle bir bütünlük arz ettiğini ifade etmiştir:

Kâf u Nûnun sayhasında nokta-i Bâdır vücûd

Allemel esmâ kitâb-ı ilm-i esmâdır vücûd

Zâtını zannetme esmâdan sıfattan ayırır

Vahdet-i mutlak içinde dürr-i yektâdır vücûd (Tuğlacı, 2017, s. 190)

Feyzî'nin "Seyr-i Sülûk" başlıklı gazelinden seçilmiş aşağıdaki beyitlerde bir insanın kamil insan olmak için yapması gereken manevi yolculuktan bahsedilmiştir. Bu yolculuk şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten oluşur. Bu yolculuğa tasavvufta seyr-i sülûk denir. Feyzî bu yolculuğun aşamalarını sıralamış, aşamaları başarıyla geçebilmek için insan ahlakında bulunması ve bulunmaması gereken nitelikleri sıralamıştır:

Girip bâb-ı şerîatten yolu güd ahd-i biatle

Libâsı mârifetten gey de tut menzîl hakîkatle

Hased kizb ü riyâdan pâk edüp elmas gibi kalbin

Gurûrdan geç tarik-i evliyâyâ gir bu siretle

Gazap kîn ü adâvet pasını mir'at-ı dilden sil

Korun da cânına kıyma yazıktır tîg-ı şehvetle

Hüner bilmek değil olmak iken meddâh-ı ahlâk çok

Beğenmek hüsn ü ahlâkı acep kâfi mi hürmetle

Olursan sen eğer olgun olur hamılar bile olgun

Ara olgunluğu kendinde evvel çok basîretle

Eğer sâil bana sorarsa bu ilmi kimden öğrendin

Cevâbım olgun erden duyduğum pend ü nasîhatle (Tuğlacı, 2017, s. 192, 194)

Aşağıdaki gazel ise Feyzî'nin ve onun mensubu olduğu Bektaşilik zümresinin inanç ve düşünüş sistemini tarif etmesi

bakımından oldukça önemlidir. Bu beyitlerde şair imanlarının kökenini elest bezmine kadar götürmektedir. Kul ile Yaratıcıyı bir bütün sayıp vahdet-i vücudçu bir yaklaşım taşıdığını, dünyayı saran fesat ve fitneden kurtulmak için Hz. Muhammed'in ve Ehl-i Beyt'in yani Hz. Ali'nin taraftarı olmak gerektiğini savunmuştur:

Sayha-i yevm-i elesttir mebd-i îmânımız

Cür'a-i câma belî hûşyârî-i irfânımız

Ten onundur can onundur bizdeki birlik onun

Bir olur tevhîd içinde cânımız cânânımız

Âlemi sardı fesâd ü fitne kurtulmak için

Ehli beytin hizbine girmek bizim erkânımız (Tuğlacı, 2017, s. 206, 208)

Divan şiirinde XVIII. yüzyılda kültür ve sanatta başlayan değişiklikler edebiyata da yansımış, XIX. yüzyılda yaygınlaşarak belirgin hâle gelmiştir. Yenileşme sürecinde edebî kuralların bir miktar yumuşadığını görmek, bireyselliğin ve özgünlüğün ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Özellikle güncel yaşam ve sanatçının mizacı önem kazanmıştır (Özgül, 2012, s. 3-6). Bu dönemde müslümanların gündelik hayatlarına yön verecek didaktik bir şiir anlayışı ön plana çıkmıştır (Özgül, 2012, s. 12). XIX. yüzyılın son çeyreği ve XX. Yüzyılın başlarında etkin bir şair olan Feyzi'nin şiirlerinde de değişim süreçlerini izlemek mümkündür. Feyzi'nin "Hayat Dalgaları" adını verdiği gazelinden alınmış aşağıdaki beyitlerde müslümanların gündelik yaşamlarında geçim derdine, çalışmanın ve ticaretin önemine dikkat çekilmiş; rahat düşkünü olmamak, çalışıp tevekkül etmek, kâr-zarar işlerinde sakin olmak gerektiği öğütlenmiştir:

Gönül âsüdelikten hoşlanır me'men diyâr ister

Refâhın âşıkı olmuş onunçün her ne vâr ister

Fakat dikkat ile baksan görünmez gizli bir kuvvet

Eder tedbirleri alt üst nasıl ki Kirdigâr ister

Mâişet duygusun çekmekten olmaz fâide me'mûl
Çalışmak hüsn ü tedbîrle tevekkûlden hesâr ister

Sevinme çok kazanmakla yerinme ger ziyân olsa
Ticâret safhasın pek sükûnetli vakûr ister

Meseldir bu neler doğar denir gün doğmadan evvel
Ümîdin dilberi Feyzî ümîdde ber karar ister (Tuğlacı, 2017, s. 232, 234)

Sonuç

Bu çalışmada gazellerinden yola çıkılarak tanıtılan Feyzî mahlaslı Ali Feyzi Kızılkeçili vermiş olduğu çok sayıda eserle Balıkesir'de yetişmiş önemli şairlerden biridir. 1868-1946 tarihleri arasında yaşamış olan şair; zeytin ticareti yapmış, İstanbul'da bulunmuş, Bektaşî dergahına bağlanmış, Karesi mutasarrıflığında çalışmış, bir süre Hürriyet ve İhtilaf Fırkası'na katılarak siyaset yapmış ancak görüş ayrılıkları nedeniyle bu firkadan ayrılmış, Kuvayımilliyeye katılarak III. Balıkesir Kongresi'ne delege olarak katılmıştır. Dolayısıyla geçmişte Balıkesir'in sosyal, politik, idari, ticari ve edebî ortamlarında etkin bir şekilde varlık göstermiştir.

Feyzî çoğunlukla dinî-tasavvufî içerikli olmak üzere çok sayıda eser vermiştir. Bunlardan bazıları fikrî içerikli mensur eserler bazıları da manzum eserlerdir. Atasözleri sözlüğü ve anılarını kaleme alan şair pek çok yazı türünde eser ortaya koymuştur. Eserlerinde Arap alfabesini kullansa da harf inkılabından sonra Latin harflerini de kullanmıştır. Hatta daha önceleri Arap harfleri ile yazdığı bazı eserlerini Latin harfleri ile tekrar kaleme almıştır. Onun en önemli eserlerinden biri İrfan Yolu adını verdiği divanıdır. Halk şiiri nazım şekil ve türlerini kullandığı şiirleri olsa da kullandığı dil ve teknikten divan şiiri geleneğine daha yatkın olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim divan şiirinin pek çok nazım şeklinde şiir yazmıştır. Aruz ölçüsünü de başarılı bir biçimde kullanmıştır.

En çok gazel nazım şeklinde eser vermiş olan Feyzî, yüzlerce yıllık klasik gazel tekniğine şekil ve içerik itibarıyla uymuştur. Uzunluğu beş ila on üç beyit arasında değişen gazellerini 3 Fâilâtün/ 1 Fâilün, 4 Mefâilün, Mefülü/ Mefâilü/ Mefâilü/ Feülün kalıplarıyla yazmıştır. Kullandığı nazım türleri ise naat, mersiye, düvazdehtir. Ağırlıklı olarak Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisinden, on iki imam övgüsünden, kendisinin ve mensubu olduğu Bektaşiliğin inanç ve fikir esaslarından bahsetmiştir. Ehli Beytin yolunda olduğu ve Hacı Bektaş Veli'nin çizgisinde olduğunu ifade etmiştir.

Feyzî ne kadar divan şiiri geleneğine uygun eserler yazmış olsa da XIX. yüzyılda belirginleşen şekil ve içerik yenilenmesi sürecinin bir miktar tesiri altında kalmıştır. Önceki yüzyıllarda kesin bir biçimde uygulanan edebî kuralların değişime uğradığını Feyzî'nin gazellerinde de görmek mümkündür. Gazellerinin birkaç tanesinde son beyte bir mısra daha eklenmesi, gazellere içerikleri ile alakalı başlıklar konulması, kafiye ahengini Türkçe kelimeler üzerine yükleme, güncel yaşamın ve Müslümanların gündelik hayatlarına yön verecek didaktik bir şiir anlayışı geliştirilmesi bunlardan bazılarıdır. XIX. yüzyılda hem Balıkesir'deki edebiyat ortamını hem de divan edebiyatının hususiyetlerindeki değişim ve gelişimin yereldeki yansımaları takip edebilmek açısından Feyzî mahlaslı Ali Feyzi Kızılkeçili'nin şiirleri oldukça önemlidir. Fikrî ve edebî çalışmalarıyla Balıkesir'e değer katan bu şairin bu güne kadar bilinen diğer Balıkesirli aydın ve şairlerin içerisinde zikredilmesi bir vefa borcudur.

Kaynakça

- Gülhan, A. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Balıkesir'de Edebî Hayat. *Balıkesir Kent Tarihi*, Balıkesir: Balıkesir Valiliği, 351-396.
- Özgül, K. (2012). XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış. *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 3-13.
- Şahin, G. (2022). *Muhîttî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuğlacı, S. K. (2017). *Eserleri Üzerine İncelemeler*. <http://alifeyzikizilkeçili.com/> 02.11.2023.
- Uzunçarşılı, İ. H. (H. 1341). *Karesi Meşâhiri*. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Kayıt No: 30460, Yer No: AII/2868

<http://alifeyzikizilkeci.com/eserleri-2/> 27.07.2023.

<http://alifeyzikizilkeci.com/divanda-yer-almayan-siirler/> 02.11.2023.

CEMAL ŞAKAR HİKÂYELERİNDE BALIKESİR

Recep AYIK*

Giriş

Balıkesir, ilk çağlardan bu yana kültür ve sanat alanında bulunduğu uygarlığa katkı sağlamış şehir merkezlerinden biridir. Antik Dönem'den itibaren birçok kültür insanı şehrin ruhuna ve şehrin hikâyesine değerler eklemiştir. Bir yanıla Marmara'ya bir yanıla Ege'ye uzanan Balıkesir coğrafyası, akıncıların geçiş yollarından biri olmuştur. Anadolu coğrafyasını imparatorluğa merkez eden Osmanlı'ya savaşız kavgasız dahil olan Karesi ili, İstanbul'un fethinde de perde arkasında rol almıştır. İmparatorluğun son yıllarında da birçok Balkan göçmenine sığınacak vatan olan Balıkesir, İstiklal Harbi'nin ilk Kuva-yı Milliye mukavemetine de mekân olur. Cumhuriyet Dönemi de Balıkesir'in hem siyaset adamları hem edebiyatçıları ile kültür dünyamıza katkı sağladığı bir dönemdir. Balıkesir'i eserlerinde mekân edinen birçok yazar olmakla birlikte bunların en önemlilerinden biri, Gönen'de doğmuş olan Cemal Şakar'dır

1. Cemal Şakar'ın Hikayeciliği

1982'de ilk hikayesini yayınlayan Cemal Şakar, günümüzün önemli öykü yazarlarındanıdır. Ömer Seyfettin gibi Gönen'de doğan Şakar, Balıkesir'de doğan hikayeciler arasında, Ömer Seyfettin'den sonra en çok hikaye kitabı yayınlayan yazar olmuştur. (Ayık: 2022: 169)

Cemal Şakar hikayesi durum hikayesinin klasik yapısında ortaya çıkmış ve zaman içerisinde özgün bir tarz ve üslup

* MEB, reayik@gmail.com

yakalamıştır. Hikaye temalarına bakıldığında içerik açısından zengin olduğu görülecektir. İlk kitabı *Gidenler Gidenler* (1990) ile gitmek, yolda olmak, kendini bulmak temalarında yoğunlaşan hikayeler, zaman içerisinde tasavvuf, sosyal hayat, sosyal ve kültürel değişimler, teknoloji, İslam, dinî duyarlılıklar, yabancılaşma gibi konuları da işlemiştir.

Öyküyü modern zamanlarda doğan bir tür olarak ifade eden Şakar, modern zamanlarda karşımıza çıkan parçalanmışlık, anlam sorunu gibi meselelere doğduğu zaman itibariyle cevap verebilen bir edebî form olarak görür. Öyküyü modern zamanı yakalayacak bir tür olarak gördüğünü ama romanın öyküden daha hızlı bir şekilde moderniyi yakaladığını belirtir. (Namlı, 2021: 16)

Şakar'ın hikâyeciliğinde özellikle vurgulanması gereken, sanatçının biçim yolunda sürekli yenilik aradığıdır. Bunu da genellikle postmodernizmin alternatifler havzasından yararlanarak yapmayı tercih eder. Hikâye, Şakar için hakikati gösteren ve ona yöneltmede faydası dokunacak edebî bir enstrümandır. Böylece Şakar'ın hikâyelerindeki tematik mihrer kendiliğinden oluşur. (Turna, 2020: 172) Cemal Şakar, genelde sanatın özelde edebiyatın insanlığın yararına yapıldığı zaman değerli olacağını düşünür. Sanatçının Allah'ın koyduğu sınırlara uyması gerektiğini söyleyen yazar, hesabı verilebilecek eserler ortaya konması gerektiğini vurgular. Modern zamanda, kötüyü yazmanın bir erdem olarak görülmesini ve içerik yerine sadece biçime değer verilmesini eleştirir. (Derhem, 2017: 16)

Temaların değişmesi ve çeşitlenmesi ile mekanların, kişilerin ve anlatım biçimlerinin değiştiğini ve çeşitlendiğini görmek de mümkündür. Cemal Şakar, özellikle biçim üzerinde, biçimin kalıplarını aşan ve kendine özgü metinler kuran bir yazardır. Öykülerinde ideolojik söylemi de geride bırakmaz. Şakar, sanatın bütünüyle fikirden koparılmasına, toplumun sorunlarından soyutlanmasına karşıdır. Sanatın saflaşma yolunda işlevsiz kalmasının sebebinin modernite olarak görür. (Somuncu, 2011: 31)

2. Cemal Şakar Hikayelerinde Mekan

Mekan, hikayenin yapı unsurlarından biridir. Mekanın öncelendiği öykü metinleri olabileceği gibi mekanı arka plana atan metinlere de rastlamak mümkündür. Cemal Şakar'ın hikayelerindeki mekanlara bakıldığında çok az hikayenin;

sınırları belli, gerçek mekanlar içinde geçtiği söylenebilir. Kurguya başvurulmadan verilen mekan azdır. Var olan şehirlerin öyküde aldıkları hal yahut öyküdeki anlatımları genellikle bir mecaz üzerinden verilir.

İlk hikayelerinde merkez mekanın kent olması ve gitmek teması üzerine kurulması Şakar'ın hikayelerindeki mekanlar hakkında fikir vermektedir. Zamanla değişen mekanlara köyler, kasabalar, bozkır, nehir ve sınırları aşarak İslam Coğrafyası, Orta Doğu, Balkanlar örnek verilebilir.

2.1. Anadolu

Anadolu sınırları Şakar'ın öyküye adım attığı dilin, tekniğin ve mekanın sınırlarıdır. Sonraki eserlerinde mekanların sınırları aşılır. Öykülere mekan olarak seçilen şehirler Türkiye sınırlarındadır. Bu şehirlerin en başında da İstanbul yer alır. *Kara*'da (2016) Ömer Hayyam Canisi öyküsünde İstanbul'un genel karakterini ifade eden şu satırlar önemlidir:

“Ama ne İstanbul! Kocaman bir yalnızlık işte.

Kocaman bir yalnızlıktan daha fazlası. Bütün acılardan, ayrılıklardan, hüznlerden, aşklardan, dostluklardan geçmiş; kanı çekilmiş, ruhu uçmuş bir ceset işte; ruhsuz, donmuş, kaskatı olmuş; her şey gelmiş kalbine oturmuş; her şey gelmiş yüzüne vurmuş; korkunç; korkutucu; korkmayan; duymayan; görmeyen biriydi ve sokaklar acı, en acı bir dille konuşurdu onunla.” (Şakar, 2020a: 222)

İstanbul, Cemal Şakar'ın birçok öyküsüne ev sahipliği yapmış başat mekandır. İstanbul; keşmekeşliği, karışıklığı ile karşımıza çıkarken genellikle bir mecazla verilir. Bu mecazı yaşayanlar bazen köyden kente göçenler, bazen mülteciler, bazen şehir sakinleri olur.

Ankara, İstanbul'dan sonra Şakar hikayelerinde en çok yer alan mekandır. Yazarın, üniversite öğrenciliğini Ankara'da geçirmesi bunda etkili olmuştur. Hacı Bayram, Elmadağ, Zafer Çarşısı, farklı metinlerde karşımıza çıkmaktadır.

2.2. İslam Coğrafyası

Şakar'ın ilk eserlerinde kendini gösteren siyasi sınırların ötesini kurcalama tavrı, sonraki kitaplarında da devam eder. Yurt dışına açılan ilk mekanların Orta Doğu olduğu görülür. Başta Irak'ta yaşanan Körfez Savaşı ile belirgin kılınan İslam

Coğrafyası özellikle Filistin'in anlatıldığı metinlerle Türk okuyucusunun gözleri önüne serilir. İslam Coğrafyası'nı ele alışı İslamî tavrın etkili olduğu görülmektedir. Özellikle iki mekan, İslam Coğrafyası'nın sembol mekanlarıdır: Bağdat ve Filistin.

Bağdat: 1990'lı yılların başlarında yaşanan ve Bağdat'ın ciddi anlamda tahrip edildiği savaşın etkileri Türk kamuoyu tarafından da gündemde tutulmuştur. Türkiye'nin de yer yer müdahil olduğu savaş, günümüzde yaşanan birçok siyasi ve sosyal problemin başlangıcı sayılabilir.

Bağdat, Şakar'ın birçok öyküsünde kendine yer bulur. *Gidenler Gidenler*'de Bir Savaşın Slaytlar; *Hayalperdesi*'nde Bağdat Kudüs Kabil; *Sular Tutuştuğunda*'da Muntazar, Fragmanlar, Hadi, Ana Haber Bülteni; *Kara*'da Unutuş öyküleri mekanı Bağdat olan veya Bağdat özelinde Irak'ı konu alan öykülerdir. *Sular Tutuştuğunda*'da ve sonraki eserlerde bahsedilen Bağdat, ABD'nin 20 Mart 2003'te başlattığı Irak Savaşı'nı ve yıkımları yaşayan şehir olarak işlenir.

Filistin: Şakar, İslam dünyasına duyarlı bir öykücüdür. İslam beldelerinde yaşanan birçok acıyı öykülerine konu etmiştir. Bunların arasında Filistin, Kudüs, Gazze'yi mekan olarak seçen öyküler de bulunmaktadır. *Sular Tutuştuğunda*'da Ana Haber Bülteni; *Portakal Bahçeleri*'nde Vüsat, Parataksis; *Kara*'da Kumsaldan Denizden, Küf, Bakış, Göl, Filistin'i mekan edinen veya konu alan öykülerdir.

Bu noktada *Hikâyât*'a (2010) da yer vermek gerekir. *Hikâyât*, Cemal Şakar'ın uzun tereddütler neticesinde yayınlamaya karar verdiği bir eseridir. Kur'an ayetlerini küçürek öykü veya kıssa tarzında kaleme alan Şakar, metinleri yayınlayıp yayınlamamakta tereddüt ettiğini ifade eder. (Öz, 2009: 59) *Hikâyât*'taki metinler ayetlerden mülhem kaleme alındığı için Kur'an kıssalarında adı geçen mekanlar da verilir. İftah'ta Hz. Nuh'un beldesi; Ahkafta Ad kavminin beldesi; Arim'de Sebe kavminin beldesi; Sayha'da Hatay olarak bilinen Habib-i Neccar beldesi; Handek'te Medine'ye değinilir.

Habeta'da Kudüs, peygamberleri öldüren şehir olarak anılır. *Adı Leyla Olsun*'daki Tohum öyküsü modern bir İsa öyküsü olarak okunabilir. Habeta'daki değini burada da geçmektedir. Okul, Gül, Kuşlar öyküleri ise Filistin'de yaşanan acıyı en özlü biçimde ifade eden etkili öykülerdir.

3. Cemal Şakar Hikayelerinde Balıkesir

Balıkesir Gönen’de doğan ve ilkokul, ortaokul, lise çağlarını Balıkesir Merkez’de geçiren Cemal Şakar’ın hikayelerinde Balıkesir, farklı yönleriyle farklı üsluplar ve tekniklerle karşımıza çıkmaktadır. Bazı metinlerde Balıkesir’den bir mekan açıkça verilirken bazı metinlerde Balıkesir’i andıran mekanların bulunduğunu söylemek mümkündür. Balıkesir’i mekan edinen öyküleri Bariz Mekan Olarak Balıkesir ve Muhtemel Mekan Olarak Balıkesir başlıklarında incelemek uygun olacaktır. Bariz Mekan Olarak Balıkesir başlığında Balıkesir’le ilgili yer isimleri direkt verilirken Muhtemel Mekan Olarak Balıkesir başlığında net bir yer ismi verilmemekte, öyküdeki ipuçlarından yararlanarak çıkarım yapılmaktadır.

3.1. Bariz Mekan Olarak Balıkesir

Balıkesir’in önemli bir mekan unsuru olarak verildiği metinlerde Balıkesir ilçeleri veya köyleri yer almaktadır.

Ayvalık: Esenlik Zamanları’nda yer alan Birkaç Kırık Görüntü öyküsünde ana mekanı İstanbul olan bir öykü anlatılır. Öyküdeki kıza hitap eden erkek, bir ara sakinliği, dinginliği yaşamak için Ayvalık’ta veya Cunda’da bulunmak istediğini ifade eder. (Şakar, 2020b: 282) Balıkesir’in Ege sahillerinde yer alan Ayvalık, sükunetin sembolü olarak öyküde yer almıştır.

Gönen: *Adı Leyla Olsun*’da (2018) yer alan Hayatın Kıyısında öyküsünde borcunu ödemeye çalışan bir köylü ve onu borca sokmaya çalışan tüccar anlatılır. Köylü, en son kızının bileziklerini bozdurmasıyla borcunu ödemeye çalışır ve kızına karşı minnet duyar. Gönen’in adı verilmeyen bir köyünde geçmektedir.

Utancı’ta (2020) yer alan Ağustos Böcekleri öyküsünde (Şakar, 2020a: 28) gerçek ismi unutulmuş, Mao ismiyle bilinen emekli bir öğretmenin defni anlatılır. Emekli olduktan sonra baba ocağına yerleşip köy kooperatifini aktif hale getiren ve inandığı sosyalist değerler uğrunda yaşayan ve ölen Mao’nun naaşı evlatları tarafından yakılmak istenir, Mao’nun ablası ve köylü buna engel olmaya çalışır. Köy imamı arada kalır. En son çocukların dediği olur ve babalarının naaşını krematoryuma götürürler. Hikaye, Gönen’in bir köyünde geçmektedir. Köyün içinden Kocadere akmaktadır. Gönen’in batısına düşen bu ırmak Sarıköy beldesi ve Çıgış köyünün

yanından, Dereköy'ün ise içinden geçmektedir, hikayede anlatılan köyün Dereköy olması muhtemeldir.

İvrindi: *Adı Leyla Olsun* (2018) eserinde yer alan Tabii ki Özenti Değil, Elbette Yaşantımız Bu (Şakar, 2020a: 112) hikayesi, farklı isimler tarafından da kaleme alınan ilginç bir öyküdür. Yine Balıkesirli üç yazarın benzer başlıklarda, benzer olayları anlattıkları öyküleri vardır. Burhaniye doğumlu İsmail Özen, İvrindi doğumlu Ali Işık, Kepsutlu Akif Hasan Kaya hikayede isimleriyle yer alan öykücülerdir. Hikayenin yazarı Cemal Şakar da hikayenin kişilerinden biridir. Aynı teknik diğer yazarların metinlerinde de görülür. Birbirleriyle yolları İvrindi'de kesişen dört öykücü kamyonetin arkasında yazılan “Özenti değil, yaşantımız bu.” yazısını motto olarak işler.

Kaz Dağları: *Pencere* (2003) eserinde yer alan Otacı (Şakar, 2020b: 226) öyküsü Kaz Dağları'nı mekan olarak seçmesi ve işlediği tema açısından farklı bir yerde durmaktadır. Büyük ihtimalle Balıkesir Merkez'de otacılık yapan bir kişinin Kaz Dağları'na, sırra yolculuğu anlatılır. Otacı, arabasıyla yola çıkıp bugün Edremit'in bir mahallesi olan Kızılkıçlı'ya kadar gelir. Arabasını köy meydanına bırakır. Bir ihtiyar, arabayı avlusuna koyabileceğini söyler. Otacı da arabayı ihtiyarın avlusuna bırakarak Kaz Dağları'nda şifalı otlar bulmaya çıkar. Birkaç gününü dağda geçirdikten sonra köye geri döner ancak ne ihtiyarı ne arabasını bulabilir. İhtiyarı tarif eder fakat yıllar önce öldüğünü öğrenir. Araba ve ihtiyar sırrolur. Bir sırrın peşinden çıkılan yolculuğa Kaz Dağları ve Kızılkıçlı mekan edilir.

Burhaniye: *Gidenler Gidenler* (1990) eseri içinde yer alan Ören 84 öyküsünde, Burhaniye'nin Ören Mahallesi'ne değinilir. (Şakar, 2020b: 385) Ören, Burhaniye'nin denize kıyısı olan 4 mahallesinden biridir ve antik Adramytteion şehrinin kalıntıları burada yer alır. Eski bir hatıra olarak öyküde yer alan Ören, arkadaşların birbirine yıllar sonra hatırlattıkları küçük bir notta kendine yer bulur.

Şeyh Lütfullah: *Esenlik Zamanları*'nda (1999) yer alan Şâr öyküsünün ana mekanı Ankara'dır. Üniversiteden mezun olan bir genç Hacı Bayram Camii'ne uğrar ve camii ile vedalaşır. Ayrılırken camiye muhatap alarak “Bir daha gelirim sana Şeyh Lütfullah'ın selamını getireceğim.” der. Şeyh Lütfullah Camii ve haziyesi, Balıkesir, Karesi, Yıldırım Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şeyh Lütfullah, Hacı Bayram Veli'nin

müritlerinden olup Balıkesir civarında irşat faaliyetlerinde bulunmuş önemli bir alimdir. İsfendi-yaroğulları soyundan olduğu bilinen Lütfullah Efendi, beylik işlerine karışmayıp ilme yönelmiş, Ankara'ya gidip Hacı Bayram Veli'nin müridi olmuştur. Balıkesir'de yaşamış olan Şeyh Lütfullah, hocası Hacı Bayram Veli'yi Balıkesir'de ağırlamış ve kendi adı ile bugüne kadar gelen cami ve vakıf kurmuştur. (Akkuş, İslamoğlu, 2018: 885-908) Şeyh Lütfullah, Balıkesir'i Ankara'ya bağlayan önemli bir mana güzergahı olarak görülmüştür.

3.2. Muhtemel Mekan Olarak Balıkesir

Çarşı: *Esenlik Zamanları*'nda (1999) yer alan Saatli Maarif Takvimi (Şakar, 2020b: 304) öyküsünde mekan belli olmamakla beraber bazı ipuçları öykünün Balıkesir çarşısında bir dükkanda geçtiğini düşündürmektedir. Saraç, eski şehrin bir tanığıdır. Eski esnaflardandır. Dükkanının önünden geçen caddenin büyütülmesini bir türlü anlayamamıştır. Bu kadar büyük caddeden nelerin geçeceğini bir türlü idrak edemez. Dükkanını isteyen müteahhitlerin hepsini geri çevirir ve dükkanının duvarında Sındırgı ve Bigadiç'te dokunduğu bilinen Yağcıbedir halısı asılıdır.

Hamidiye Camii: *Hayalperdesi* (2008) eserinde yer alan Güneşe Yürümek (Şakar, 2020b: 80) öyküsü, 80 ihtilalinde hapse atılan bir karı kocayı konu alır. Eylemlerde birbirleriyle tanışan, seven, evlenen ve çocuk sahibi olan aile ihtilal yüzünden dağılır. Anne baba yıllarca hapis yatar. İdeolojik tutkularını yitirmemişlerdir. Karı koca, hapisten çıktıktan sonra bir cami kenarında işporta tezgahı tutarak hapisteki mahkumlara yardım etmek amacıyla çeyiz malzemesi satar. Tezgah, bir caminin kenarındadır. Komşu tezgahlar da vardır ve genel olarak asker malzemesi satmaktadır. Bugün Balıkesir, Karesi, Ege Mahallesi, Tabur Sokak'ta bulunan ve bir dönem Balıkesir Otobüs Terminaline de yakın olan, etrafındaki işportacı tezgahları tarafımdan da müşahade edilen Hamidiye Camii, öyküdeki mekan olabilir. İdeolojik söylemlerinden sapmayan babanın hikayesi, etrafındaki insanlar tarafından anlatılır.

Kaz Dağları: *Utancı*'ta (2020) yer alan Cevşen öyküsünde (Şakar, 2020a: 44) köylü ile anlaşılamayan bir imam anlatılır. Köylünün öteden beri alıştığı birtakım adetleri yanlış bulan imam köylü ile çatışır. Köylü, Kör Hafız'a daha çok itibar eder.

En sonunda imam, K r Hafız ile aray  düzeltir. Bandırma'dan İstanbul'a geçme imkanının olduğu Kaz Dağları civarında bir Türkmen köyü, öykünün mekanı olur.

Körfez: *Pencere* (2003),  akar'ın     nc  öykü kitabı olmakla beraber öyküde biçimsel sınırları da yokladığı bir eserdir. Birbirinin devamı olup tek bir anı farklı bakış açılarından anlatan 5 hikaye ile eser başlar. Pencere, Yöneliş, Denizin Sonsuz Maviliği, Biz Birbirimizi İçimizde Taşıırız, Suskunluktaki Hayret Verici Aydınlık hikayeleri aynı olay etrafında kurgulanan hikayelerdir. Hikayelerin mekanı net olmamakla beraber bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. İki dostun yıllar sonra buluştuğu ve aralarındaki sırrı, aralarındaki dostluğu tekrar dirilttiği hikayelerdeki olaylar bir bağ evinde geçer. ( akar, 2020b: 173-218) Bağ evi, zeytinliklerin içindedir. Zeytinliklerin bitiminde de deniz başlamaktadır. Türkiye sahilleri düşünüldüğünde bu tanıma uyan en güzel yerin Edremit Körfezi ve civarı olduğuna kanaat getirilebilir. İki dostun sırrı, zeytinin ve denizin sırrı ile okuyucuya aktarılır.

Sanayi: *Adı Leyla Olsun*'daki (2018) Burası Böyledir  yk s , sanayide bir dükkanda geçmektedir. Üst kurmaca tekniği kullanılan öyküde anlatıcı metne dahil olur. Yıllardır sanayide kalfalık eden Mehmet'in Suriyeli  ıracak Muhammet ile çekişmesi anlatılır. Anlatıcı, iki çalışanı ustaya anlatır bir yandan. Cemal  akar da bir dönem baba mesleği dolayısıyla sanayide bulunmuştur.  akar'ın detaylı sanayi gözlemleri, hikayenin mekanının Balıkesir Ayşebacı'daki Sanayi Sitesi olduğunu düşündürmektedir.

SONUÇ

Cemal  akar, kırk yılı aşan yazı hayatıyla edebiyatımızın önemli kilometre taşlarından biri olmuştur. Tema seçimi, biçim denemeleri, dil uğraşı, inanç hassasiyeti her eserinde kendini göstermektedir.  yk lerinin topluca yayınlanması ile birlikte on iki kitabın incelenmesi araştırmacılar için kolaylık sağlamıştır.

Mekan, Cemal  akar öyküsünde daha ziyade sonradan kurgulanan bir yapı arz eder. Gerçek hayatta karşılaştığımız mekanlar, Cemal  akar öyküsünde kurgulanmış bir şekilde karşımıza gelir. Bu noktada yazarın dış dünyayı kurgulama, yeniden biçimlendirme arzusu ön plana çıkar. Birçok öyküde mekan, bir metafordur. Modernin parçaladığı, bazen

anlamsızlığın da kıyısında gezinen metaforlar. Özellikle metropollerin konu edildiği öykülerde bu tavır kendini hissettirir.

Cemal Şakar hikayelerinde en çok anlatılan metropoller İstanbul ve Ankara'dır. Yalnızlaşma, yabancılaşma, yurdundan uzak düşme, geçim sıkıntısı gibi birçok olumsuz durumun müşahhas halidir, metropoller. Bunların yanında yer alan taşra illeri veya kırsal yerleşimler her zaman müspet anlam ifade etmese de metropollere göre daha makul ele alınır.

Balıkesir, Şakar'ın hikayeleri ile edebi mekan haline gelmektedir. Şakar'ın hikayelerinde bahse konu olan Balıkesir, doğusu olmayan bir Balıkesir'dir. Genellikle il merkezi, Gönen ve Körfez'in mekan olarak seçildiği görülür. Metaforik bir olumsuzluk Balıkesir tasvirinde göze çarpmaz. Balıkesir içinde yaşananların veya yaşayanların kötü halleri şehre sirayet etmez. Metropollerin değişim hızı yüksek olmakla beraber taşrada bu hızın düştüğü görülür.

İlk öykülerde hatıraların mekanı olarak okunabilen Balıkesir, sonraki öykülerde bir metaforun temsili olarak karşımıza çıkar. Balıkesir; sırrölur, huzurun ve sakinliğin mekanı olur, bünyesinde fedakarlıklar gösterilir, hemşehri öykücölere yoldaş olur.

Kaynakça

- Akkuş, M., İslamoğlu, A. (Aralık 2018) "Arşiv Belgeleri Işığında Balıkesirli Şeyh Lütfullah Câmii ve Zâviyesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22 / 2. Sivas.
- Ayık, R. (2022). "Her İlçesine Bir Öykücü Düşen Şehir: Balıkesir". *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası 2 (e kitap)*, Palet Yay., Konya.
- Derhem, E. (2017). Cemal Şakar'ın Öykücölüğü ve Öyküleri Üzerine Tematik Bir İnceleme, *Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale Ün. SBE, Kırıkkale.
- Namlı, T. (2021). "Cemal Şakar ile Öykücölüğü Üzerine", *Bizim Külliye Dergisi*, S. 87, Ankara.
- Öz, A. (2009). "Cemal Şakar'la Öyküleri Üzerine Söyleşi", *Umran Dergisi*, S.184, İstanbul.
- Somuncu, S. (2011). "Cemal Şakar'ın Asabi ve İdeolojik Söylemi", *Tasfiye Dergisi*, S. 33, Tokat.
- Şakar, C. (2020a). *Bir Avuç Dünya 2020 – 1982 Toplu Öyküler 1*, Ketebe Yay., İstanbul.

Şakar, C. (2020b). *Bir Avuç Dünya 2020 – 1982 Toplu Öyküler 2*, Ketebe Yay., İstanbul.

Turna, M. (2020). Cemal Şakar'ın Hikâyeciliği . *Medeniyet ve Toplum Dergisi* , 4 (2), Konya.

HALİL SOYUER ŞİİRİNDE BALIKESİR

Hakan DEĞİRMENCİ*

Giriş

Halil Soyuer (4 Ocak 1921 - 17 Ocak 2004) Balıkesirli bir şair¹, bestekâr² ve gazetecidir. İlk kitabı olan *Liman* (1950)'dan son kitabı *Seninle* (2003)'nin neşredildiği yıla kadar aradan geçen atmış sene boyunca on altı şiir kitabı yayımlanan Soyuer'in öne çıkan kimliği şairliktir. Bunlara ilaveten, hemen bütün şiirlerinde gördüğümüz ve kendisi hakkında sanatçı

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
hakan.degirmenci@dpu.edu.tr

1 Soyuer'in yayımlanmış bütün kitapları ilk basım yılı sırasına göre şunlardır: *Liman* (1950), *Kin* (1952), *Aylak İnsanlar Kenti* (1965), *Kör Kuyu* (1970), *Akşamüstü* (1975), *Gönül Dağları* (1990), *Sonbahar Çiçekleri* (1993), *Sorma Hiç* (1994), *Zaman Akıp Gidiyor* (1994), *Sevgi Çiçekleri* (1996), *Sevgi Burcu* (1997), *Kader Faslı* (1997), *Yürektir Sevginin Vatanı* (1998), *Sevgi Bende Hiç İzine Çıkmadı* (1999), *Sevgi Seli* (2000), *Sevgi Bağları* (2001), *Bakış Mektubu* (2002), *Seninle* (2003), *Anılarla Şairler Albümü* (1982), *Ankara Kabadayları* (1995).

2 Türk edebiyatında şiirleri en fazla bestelenen şairlerden birisi de Halil Soyuer'dir. Büyükkavas Kuran (2016) kitabında şairin bugüne kadar iki yüze yakın şiirinin farklı bestekârlar tarafından bestelendiğini belirtip çalışmasının sonunda ek halinde bunların bir listesini vermiştir. Bu şiirlerden en meşhurları "Hançer-i aşkınla ey yâr yaram üzre vurma hiç" mısraıyla başlayan ve Ekrem Güyer tarafından bestelenen dördtlük, *Cümle Şarkılar Yarım* (Erol Sayan), *Kanlıca* (Avni Anıl), *Dersin* (İbrahim Özorak), *Türk Çocuğu Diyor ki* (Yıldırım Gürses) adlı şiirleridir. İlk kez 1950 yılında *Liman*'da Ardından ismiyle neşredilen, daha sonra *Kader Faslı*'nda (1997) *Dersin* adıyla tekrar yayınlanan ve Emel Sayın tarafından seslendirilen şu şiir herkesçe malumdur:

*Gideceğin yere beni de götür
Sorana derdinin dermanı dersin
Götür de istersen yerlere yatır
Elinde gönlünün fermanı dersin* (Liman, s. 188)

dostlarının kaleme aldığı yazılardan öğrendiğimiz kadarıyla şairimiz aynı zamanda iyi bir eş ve müşfik bir baba, vefalı bir dost ve neşe dolu bir insandır.

Havran ilçesinde dünyaya gelen şair, çocukluğunu burada geçirmiş, 1928’de Havran Ali Çetinkaya İlkokulu’na başlamış ve beşinci sınıfa geldiğinde kaydını 8 Eylül İlkokulu’na aldırarak 1933 yılında buradan mezun olmuştur. Aynı yıl Edremit Ortaokulu’na başlamak suretiyle doğup büyüdüğü Havran’dan ayrılmış ve böylelikle Balıkesir’in başka yerlerini de tanıma fırsatı bulmuştur. 1934 yılında geldiğimizde Balıkesir Lisesi orta kısmına parasız yatılı olarak geçmiş ve liseyi bitirinceye kadar (1940) burada okumuştur. Dolayısıyla şairin ilk gençlik yılları Balıkesir merkez ilçede geçmiştir. Orta ve lise eğitimini kendisini çok seven anneannesi Hatice Hanım’ın himayesinde tamamlamıştır. (Ceylan 2000: 15) Bu yıllar Soyuer’in çocuk kalbine gurbet sızısının düştüğü bir evredir. Deveci’ye göre şair bu dönemde “evinden ve doğduğu yerlerin güzelliklerinden ayrı kalmanın özlemi ile şiirlerinde gurbetin izini” (2018) sürmüştür.

Halil Soyuer’in hayatında birinci evre, 1944 yılında Ankara’ya taşınana kadarki yirmi üç sene, işte bu coğrafyada geçmiştir. 1954 senesine kadar MEB merkez kadrosunda görev yapan Soyuer, bu tarihten emekli olduğu 1984’e kadar serbest gazetecilik yapar. 1946’da Münevver Şener ile evlenen şairin Nursel, Birsnel ve Emrah adlarında çocukları ve onlardan torunları olur. Şairin edebiyat, müzik ve gazetecilikle geçen seksen üç yıllık hayatı 17 Ocak 2004’te sona erer.

1. Halil Soyuer'in Şiirlerinde Balıkesir

Kocakaplan şair için “Türk şiirinin neşesi” (2004: 40) ifadesini kullanır. Yazar bu tespitinde son derece haklıdır. Zira Soyuer şiirinde öne çıkan tema “sevgi”dir. Yazar, hayata, çevreye, insanlara büyük bir sevgiyle yaklaşır ve iyimser bir ruh hâli ile her zaman neşe doludur. Değirmenci, şairin “gelenekten beslenen yenilikçi bir şair” (2022: 174) olduğu hususunu vurgular. Esasen bu iki tespit birbirini desteklemektedir. Zira biliriz ki halk şiirinde başat duygu sevgidir. Soyuer -az sayıda şiirinde aruzu kullanmış olsa da- şiirlerini ekseriyetle hece vezni ile kaleme almıştır. Geleneksel şiire, halk şiirine olan bağlılığı hayranlık boyutunda olan şair, şiirlerine Yunus Emre, Karacaoğlan, Emrah isimleri koymakla kalmamış, son çocuğuna da Emrah ismini vermiştir. Kendisiyle yapılan bir röportajda anlattıkları bu anlamda oldukça manidardır:

“Çocukluğumda Havran Pazarı’na, Darendeli seyyar kitapçılar gelir, kitap sergilerlerdi. Bu kitapları her cuma günü dört gözle beklerdim Ben Karacaoğlan ile Emrah ile Dertli, Seyrânî, Sümmânî, Âşık Kerem ile bu kitapçıların sergilerinde tanıştım. Oğlum dünyaya geldiğinde adını Emrah koydum, 1954 yılında. Şimdilerde bile Emrah adında delikanlıları ve çocukları görünce pek çok sevinirim. Halk edebiyatımızın kütüğüne kayıtlı pek çok halk ozanını usanmadan okudum... Yazdığım koşma tarzındaki şiirlerle, o yüce tükenmez kaynaktan bir damlacık olabildiysem ne mutlu bana...” (Güler, 1989: 7)

Soyuer şiirindeki doğa sevgisinin temelinde yine Karacaoğlan, Aşık Emrah ve Aşık Veysel’den gelen bir tesir söz konusudur.

Soyuer şiirine ilham olan mekân doğup büyüdüğü topraklar olan Balıkesir ve çevresidir. Elçin “İnsan zekâ ve muhayyilesinin ilk ilham kaynağı, ilk kudret membalarından biri tabiattır.” (1993: 7) derken ne kadar haklıdır. Soyuer’in çocukluk yılları Havran’ın “yeşil zeytin ağaçları arasında geçen” (Çolak, 1950: 7) geçen bir çocukluktur. Ceylan burayı “yeryüzünün en nadide körfezlerinden biri olan Edremit Körfezi’ne oldukça yakın, mükemmel bir cennet köşesi” (2000: 12) olarak tanımlar. Havran, batısı Edremit ve Burhaniye,

kuzeyi Kazdağları ile çevrili yeşili, oksijeni bol bir yerdir. İlçeye adını veren Havran Çayını, çevresindeki diğer küçük tepelerin eteklerinde boydan boya uzanan kır çiçeklerini, üzüm bağlarını ve zeytin ağaçlarını da ilave ettiğimizde, şairin şiirlerine de yansıyan neşeli ruh hâlinin temellerini anlamak zor olmayacaktır. Büyükkavas Kuran’a göre (2016: 129) şairin kitaplarına isim olarak Gönül Dağları, Sonbahar Çiçekleri gibi ifadeler seçmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Dolayısıyla Soyuer, doğada gördüğü şu üç unsura büyük hayranlık duyar: Dağlar, ırmaklar ve toprak.

Gözlerinin İçi şiirinde “*Sen Ağrı’sın yamacında karım ben Eriyorum gözlerinin içinde*” (s. 84) diyen şair, sevgiliyi dağa benzetmek suretiyle ona ulaşmanın zorluğuna dikkat çeker. 5137 metre yüksekliği olan Ağrı Dağı, bu mısralarda yüceliğin ve ulaşılmazlığın ifadesi olmuştur.

Dağlar, Dağlara, Dağlara Sesleniş gibi nice şiirinde dağları konu edinen şair için dağlar birer tabiat parçası olmaktan çıkmış, bazen dertlerini paylaştığı bir sırdaş, bazen bütün sırlara vakıf bir bilge, bazen zamanı içinde hapseden bir heybetin ifadesi olmuştur. Kazdağı ise bu şiirlerde doğup büyüdüğü Balıkesir’e hasretini temsil eden mekândır. Örneğin bentleri beş mısradan oluşan eşit düzenli nazım şekliyle kaleme alınmış olan Kazdağ Özlemi şiirinde yer alan

Özledim yine bu yeşil eteklerini

Ey karlı dorukları göklere varan Kazdağ

Bir şey dolduramıyor içimdeki yerini (Liman, s.39)

mısraları hasret duygusunu açık bir şekilde yansıtmaktadır. Yine buradaki “Özledim yeşil eteklerini” ifadesi bir çocuğun annesine olan özlemine düşündürmektedir. Hemen arkadan gelen “*Ey karlı dorukları gökleri yaran Kazdağ/ Bir denizin önünde düşüp yalvaran Kazdağ*” dizelerinde Kazdağları’nın güneyi boyunca uzanan Edremit Körfezine “denizin önüne düşüp yalvarmak” şeklinde betimlemek son derece orijinal bir benzetmedir. Şiirin son dizelerinde yer alan “*Ne desem ne yapsam dinmiyor yaşıım Kazdağ / Kayalarından olsun ölürsem taşım Kazdağ*” ifadesi ise adete şairin vasiyeti olmuştur.

Soyuer, 13 Ocak 1948’de Ankara’dan otobüsle Edremit’e gidecek olan hemşehrisi Sait Arkın’ı gara uğurlamaya geldiğinde kendisine daha önceden kaleme aldığı Gelme şiirinin yazılı olduğu kâğıdı tutuşturur:

Yarın Edremit'e gidiyormuşsun

Git ama Akçay'ı görmeden gelme

Sen de gurbet elde çırpınan kuşun

Sıla sefasını sürmeden gelme (Bakış Mektubu, s. 62)

Doğasının güzelliğiyle meşhur bu coğrafya şair için unutulmaz hatıralarla doludur. Bu nedenle şairin “gelme” diye uyarması boşuna değildir. Arkadaşına “*Esen rüzgârlarla yıka bağrını / Kazdağı'na çık da dindir ağrını*” diye seslenen şair, dizelerinde buradaki zeytin ağaçlarının güzelliğini, ciğerlere hayat veren rüzgarlarını, kuş seslerini, bilhassa sığırcık kuşlarını, çiçekleri, burcu burcu kokan kekikleri hatırlatır, zeytinliklerden ve sığırcık kuşlarından bahseder. Soyuer, şiirin bir yerinde “*Sabah olur Kazdağı'nı sis basar/ Sarkız sislere darlı küser*” (s. 806) dizeleriyle iffetine iftira ediliş masum bir kızcağzın konu edildiği Sarıkız Efsanesi³ni okuyucularına hatırlatır.

Halil Soyuer gidip gezdiği ve beğendiği yerleri şiirlerine konu etmiş bir şairidir. Bu bakımdan onun şiir coğrafyasında sadece atalarının mensup olduğu Bayburt, doğup büyüdüğü Balıkesir veya uzun yıllar ikamet ettiği Ankara yoktur. İznik, Bursa, Alanya, Dikili, Niksar, Simav ve İzmir şiirlerinde geçen mekânlardan bazılarıdır. Gönen, şairin aynı yıl kaleme aldığı iki şiirine konu olmuştur. Aynı adla yayımlanan şiirlerin ikisinde de buranın sıcak sularıyla şifa bulmuş bir şair karşımıza çıkar: “*Şifalarla Haktan yere inensin/ Pehlivanın hastalığı yenensin*” şiirlerden ikincisini sanatçı dostu Hayati Köse'ye ithaf etmiştir.

Havran, şairin doğup büyüdüğü ilçedir. Şair, “*Sen anayurdumsun, benim canımsın*” dediği memleketi için 1993 yılında kaleme aldığı Havran şiirinde, sıklıkla burayı güzelliği, yeşilliği ve toprağının bereketi bakımından Kazdağı ile kıyaslar:

Gözü var diyorlar sende Kazdağı'nın

Her mevsim yemyeşil, dalın yaprağın

Bereket fışkırır toprağın

³ Kaz Dağları ve çevresi antik çağlardan beri pekçok mitolojinin doğduğu bir coğrafyadır. Duymaz, Yunan mitolojileri ile Türk destanlarının bu bölgede iç içe olduğunu, böylece bu bölgede çok sayıda Sarıkız varyantı olduğunu belirtir. Bkz: (Duymaz, 2001).

Cvıl cvıl öter kuşun Havran'ım (Sorma Hiç, s. 97, 98)

Havran'ın Çakırkın, Hamambaşı, Çiğitzâde, Kumbahçe ve Sıçanlıkuyu muhitlerinin geçtiği bu şiiirden şairin bir zamanlar Havran İdmanyurdu spor kulübünde top oynadığını da anlıyoruz.

Havran Ovası, şairin ilk şiirlerindendir. Türkü formunda kaleme alınmış, üçlükler ve nakaratlarla kurulmuş olan bu şiirde “*Tez gel yârim tez gel*” nakaratıyla sürekli olarak sevgiliye seslenen şair, Sıçanlıkuyu mevkisinde oturduğunu anladığımız sevgilinin beyaz teni ile Kazdağları'nın doruklarındaki karlar arasında benzerlik kurar. Esasen, Soyuer şiirinde dikkat çeken ilk renk beyazdır. Böylesi şiirinde “*Teninde renk beyazın da beyazı*” (Sevgi Bende Hiç İzine Çıkmadı, s. 68) diyen şair, İşte Bu şiirinde:

Keskin bakışları su gibi berrak

Teni ak, bahtı da yüzü gibi ak

Benzi alnındaki yazı gibi ak

Sanki tapusunu almış ak bunun (Bütün Şiirleri, s.867)

mısralarıyla sevgili ile ak renk arasındaki ilişkiyi mübalağalı bir yaklaşımla yüceltmıştır. Bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Bu şiirde de nazlı yârine “Güneşte gezme de kar gibi ağar” (Liman, s. 24) diye seslenen şair, sevgilisinin bembeyaz tenini över.

Feridun Yükselir'e ithaf ettiği Balıkesir şiirinde bu şehirden “atalarının yaşadığı yer” olarak bahseden şair, şiirin genelinde şehrin tarihsel zenginliğini öne çıkarır:

Tarih çağ çağ yüze vurur

Seyretmesi bile gurur

Her hâliyle yaşıyor durur

Karesi, Balıkesir'de (Seninle, s. 104)

“Gurbet” redifiyle ve hecenin 11’li ölçüsüyle kaleme alınan yazılan Gurbet’te, halk şiiri geleneğinin yüzlerce yıl boyunca eskimeyen teması gurbet ele alınmıştır. Esasen şairin Gurbet, Gurbet Düşünceleri, Gurbette Üç Bülbül isimlerini taşıyan şiirlerinde ve daha nice şiirinde bu konu yoğun biçimde işlenmiştir. Havran şiirindeki:

Şu dünyaya sende açtım gözümü

Ömür boyu sen güldürdün yüzümü

Sende yedim ilk zeytini üzümü...” (Liman, s. 27)

dizelerinden Havran’da doğduğunu bir kez daha öğrenmiş olduğumuz şair, İçleniş şiirinde bizlere gurbetle ne zaman tanıştığı söyler: “İnanmam sılayı görsem düşümde/ Ondan ayrılmışım dokuz yaşında” (Liman, s. 44) Bu şiirde ise

Nice yıllar geçti yüzüm gülmedi

Doğduğum o yerden haber gelmedi

Benim dert çekecek hâlim kalmadı

Çek artık etimden dışını gurbet (Liman, s. 27)

diyen şair gurbet acısıyla inlemektedir. Özlenen yer yine Havran’dır. Anne ve babasıyla geçen mutlu çocukluk anıları, geride kalan bir yığın hatıralardır.

Beyitlerle kurulan ve sadece üç beyitten oluşan Sana Geldim, otobiyografik bir şiirdir. Burada doğum tarihini, doğum yerini ve hayat algısını ve şiirinin mahiyetini bildiren şair, bir bakıma şiir poetikasını da ortaya koyar:

Bin dokuz yüz yirmi bir. Doğup Havran’a geldim

Her odası dert dolu bir köhne hana geldim

Bir olgun başak oldum, elli yıl toprakta

Ömür hasada erdi, geldim harmana geldim

Mısra mısra inleyip ağladım beyit beyit

Dert yüklü şiirlerle bak işte sana geldim (Kör Kuyu, s. 5)

Bir Kız Vardı, şairin ilk gençlik yıllarına ait bir anışın şiiridir. Bakkal Kemal’in Erdek’teki baldızı her yaz Havran’a gelmektedir. Bu ailenin kızı güller gibi kokan, tatlı sözlü alımlı, bütün mahallenin âşık olduğu bir dilberdir. 11’li hece ölçüsüyle kaleme alınmış olan şiirin son dörtlüğü Dıranas’ın meşhur Fahriye Abla şiirini anımsatmaktadır:

Ankara onunken dağı taşıyla

Evlenmiş dediler bir yüzbaşıyla

Kalakaldık gözümün yaşıyla

Sonuç

“Türk şiirinin neşesi” olarak adlandıran Halil Soyuer’in sanat evreninde öne çıkan tema sevgi’dir. Sevginin her türlüşü onun şiirlerinde yoğun biçimde işlenmiştir. Bir kadını sevmek, doğayı sevmek yaşamayı sevmek dostları sevmek... Bilhassa doğa sevgisinin işlendiğı şiirlerinde mekân genellikle doğup büyüdüğü Balıkesir ve çevresidir. Dolayısıyla şairin dizelerindeki yoğun lirizmin esin kaynağı bu coğrafyadır. Havran’dan Edremit’e kadar uzayan zeytin bahçeleri, Edremit Körfezi’nin güzelliğı, hemen kuzeyde yer alan Kazdağıları’nın bitki örtüşü ve havası, buralarda yaşanan çocukluk yılları, anne ve babasıyla geçirdiğı mesud günler, sevgililer, arkadaşlar ve daha nice gençlik hatırları 1944’ten itibaren Ankara’da yaşamak zorunda kalan Soyuer’in dizelerinde varlığını sürdürmüştür.

Bu şiirlerde en sık karşılaştığımız yerleşim merkezi hiç kuşkusuz şairin doğduğu ve çocukluğunu yaşadığı Havran ilçesidir. Gönen, Erdek, Edremit ve gençlik yıllarını geçirdiğı Balıkesir merkez ilçe karşılaşılan diğer mekanlardır. Hayata gözlerini seksen üç yaşında yuman şairin şiirlerinde buralar yaşanmış güzel hatırların sahnesi ve tanığı durumundadır. Bunun dışında felsefi veya izleksel anlamlar taşımazlar. Bu şiirlerde adı geçen yerlerin doğal güzellikleri onun şiirlerini ekoeleştirel bir yaklaşımla değerlendirme imkânı da sağlar.

Kaynakça

1. İncelenen Eserler

- Soyuer, Halil. (1950). *Liman*. Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Soyuer, Halil. (1965). *Aylak İnsanlar Kenti*. Ankara: Eroğlu Basımevi.
- Soyuer, Halil. (1970). *Kör Kuyu*. Ankara: Nam Matbaası.
- Soyuer, Halil. (1990). *Gönül Dağıları*. Ankara: Minpa Matbaacılık.
- Soyuer, Halil. (1994). *Sorma Hiç*. Ankara: Minpa Matbaacılık.
- Soyuer, Halil. (1998). *Yürektir Sevginin Vatanı*. Ankara: Minpa Matbaacılık.
- Soyuer, Halil. (2002). *Bakış Mektubu*. Ankara: Tekel Matbaası.
- Soyuer, Halil. (2003). *Seninle*. Ankara: Emre Yayınları.

Soyuer, Halil. (2014). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Soyuer, Halil. (1999). *Sevgi Bende Hiç İzine Çıkmadı*, Ankara: Minpa Matbaacılık.

2. Yararlanılan Kaynaklar

Büyükkavas Kuran, Ş. (2016). *Türk Şiirinin Neşesi*, Samsun: Erol Ofset.

Ceylan, Mustafa. (2000). Halil Soyuer, Ankara: Minpa Matbaacılık.

Değirmenci, Hakan. (2022). “Halil Soyuer’in Şiirlerinde Doğa Farkındalığı: Ekoeleştiri Işığında Bir Okuma”, *Edebi Eleştiri Dergisi* , 6 (1), s. 171-186 .

Deveci, Mutlu. (2018). “Halil Soyuer”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halil-soyuer> (Erişim tarihi: 18.10.2021)

Duymaz, Ali. (2001). “Kaz Dağı ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 5, s. 88-102.

Güler, Abdülkadir. (1989). “Davutlarda Şair Halil Soyuer ile Şiirimizi Konuştuk”, *Beşparmak Dergisi*, Ekim 1989, S. 2.

Elçin, Şükrü. (1993). *Türk Edebiyatında Tabiat*. Ankara: AKM Yayınları.

Kocakaplan, İsa. (2004). “Türk Şiirinin Neşesi Söndü” *Türk Edebiyatı*, S. 365, 36-40.

Soyuer Gündüz, Nursel. (2007). *Kazdağı Eteklerinden Ankara Doruklarına-Halil Soyuer*. Ankara: Saküder Kültür Yayınları.

KARESİ GAZETESİ ÖRNEĞİNDE TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYAT ANLAYIŞININ BALIKESİR'DEKİ YANSIMALARI

Ekrem SAKAR*

Giriş

Karesi sancağı, Hüdavendigâr vilayetine bağlı iken 1881 yılında yapılan idarî bir düzenlemeyle Karesi ve Biga sancakları birleştirilerek "Karesi" adıyla müstakil bir vilayet teşkil edilmiştir. Vilayetlerin teşkilinden sonra kültür alanında atılan en önemli adımlardan biri, vilayet matbaasının kurulmasıdır. Balıkesir'in vilayet olması ve matbaanın kurulmasıyla birlikte vilayetin resmî yayın organı olarak Karesi gazetesi yayın hayatına atılmıştır. Karesi gazetesinin ilk dönemi 17 Mart 1886 tarihinde başlamış, 11 Nisan 1888 tarihinde çıkan 105 no'lu sayıyla sona ermiştir.¹ Bu tarihler "Tanzimat dönemi Türk edebiyatı", "Batılılaşma devri Türk edebiyatı" veya "Yenileşme dönemi Türk edebiyatı" olarak tanımlanan² 19. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmesi hasebiyle gözlemlenen Türk edebiyatının değişimi ve dönüşümü, Balıkesirli şair ve yazarların kalemlerinde de müşahade edilmektedir. Bunu tespit etmemizi sağlayan da *Karesi* gazetesinin edebiyat sayfaları olmuştur. Bu çalışmada, gazetede yayımlanan edebî ürünler incelenmek suretiyle Tanzimat dönemi Türk edebiyatının Balıkesir'deki yansımalarının saptanması amaçlanmıştır.³

1. Manzum Metinler

Tanzimat dönemi edebiyatında yeni mensur türler boy göstermeye başlamış olsa da Divan edebiyatı geleneğinden

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, ekrem.sakar@balikesir.edu.tr

¹ Mustafa Polat, "Balıkesir'in Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi", *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 1/11-13.

² Edebiyattaki gelişmelerin Tanzimat fermânıyla doğrudan alakası olmamasından ötürü "Tanzimat dönemi edebiyatı" tabiri doğru bulunmamış ve alternatifleri üretilmiş olsa da tercihimizi bu yönde kullanmamızın nedeni, bu ifadenin yaygınlık kazanmış olmasıdır.

³ 03-05 Kasım 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen "Cumhuriyetimizin 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Mirası II" Uluslararası Sempozyumunda "Karesi Gazetesi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebiyat Anlayışının Balıkesir'deki Yansımaları" başlığıyla sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

intikal eden "edebiyat eşittir şiir" anlayışı devam etmiş ve en çok önem verilen edebî ürünler manzum metinler olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla *Karesi* gazetesindeki edebî ürünlerin başını manzumeler çekmektedir. Gazetede neşredilen manzumelerin sayısı toplamda 153 adettir. Gazeteye en fazla şiir gönderen kişi Balıkesir Rüşdiyesi hocalarından Sadreddin Efendi'dir. 15 gazel, 8 rubai, 6 kaside, 4 musammat, 3 mesnevi, 2 kıt'a, 2 nazım olmak üzere toplam 40 manzumesi yayımlanmıştır. Biga Sancağı Tahrîrât Müdürü Muâvini Receb⁴ 14 gazel ve 1 musammat toplam 15 manzumesiyle ve Merkez-i Vilâyet Hâkimi Mehmed Fevzî Efendi 5 gazel, 5 kaside ve 1 terci-bend toplam 11 manzumesiyle ve Muharrem Hasbî Efendi 4 musammat, 3 gazel ve 3 kıt'a toplam 10 manzumesiyle şiirleri en çok neşredilen isimlerdir.⁵

1.1. Manzumelerin Nazım Şekilleri ve Muhteva Özellikleri

Gazetede yayımlanan manzumelerde divan edebiyatının çoğu nazım şekli kullanılmıştır. En fazla tercih edilen nazım şekli gazeldir. Nazım şekillerine göre oluşturulmuş aşağıdaki listede, yayımlanan manzumelerin kimin kaleminden çıktığı verilmiş ve gazetede yeri parantez içinde (gazete sayısı/sayfa sayısı) şeklinde belirtilmiştir.⁶ Listedeki aynı şairin yazdığı

⁴ Mesleği, Biga Sancağı Tahrîrât Müdürü Sermüsevvidi ve Kal'a-i Sultânîyye Tahrîrât Müdürü olarak da geçer.

⁵ Gazetede edebî ürünler hakkında hazırlanmış olan tez çalışmasında bu sayı 145 olarak verilmiştir. Ayrıca Sadreddin Efendi'nin 40 yerine 34, Mehmed Fevzî Efendi'nin 11 yerine 7, Muharrem Hasbî Efendi'nin 10 yerine 11 şiiri olduğu belirtilmiştir. bk. Selmin İskender, *Karesi Gazetesindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme (1886-1888)* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ts.), 32.

⁶ Karesi gazetesinin ilk dönemi neşredilmiştir. bk. Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022); Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 2* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022); Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 3* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022). Gazeteyi kullanırken bu çalışmadan istifade etmemize karşın metinlerin yerini belirtirken mezkur çalışmadaki sayfa sayısı yerine metnin gazetede yeri işaret etmemizin sebebi, bu çalışmayı edinmeyen kimselerin gazetenin orijinalini kullanmak suretiyle ilgili parçaları bulabilmesini temin etmektir.

şairlerin arasında virgöl, farklı şairlerin arasına noktalı virgöl konulmuştur. Aynı parantez içinde yer alan birden fazla sayı, ilgili manzumenin birkaç sayı boyunca sürdüğüne işaret etmektedir. Nazım şekli başlıklarının yanında yer alan sayı ise söz konusu nazım şeklinde toplamda kaç adet yayın yapıldığını göstermektedir.

Beyit (2)

Nûrî Efendi - matbaanın açılmasına tarih (7/4), Hâfız Azîz Efendi - matbaanın açılmasına tarih (9/2)

Tercî-bend (2)

Seyyid Cevâd Efendi - Türkçe ve Farsça mülemma (33/4); Mehmed Fevzî Efendi - Türkçe ve Arapça mülemma na't (86/1)

Mesnevî (3)

Sadreddîn Efendi (41/3), (52/2), (90/2)

Nazım (3)

Seyyid Cevâd Efendi (9/2)

Sadreddîn Efendi (52/2), (102/2)

Kıt'a (6)

Müstecâbizâde Âdil Efendi - Matbaanın açılmasına tarih (7/4); Muharrem Hasbî Efendi - matbaanın açılmasına tarih (7/4), Mekteb-i İdâdînin açılmasına tarih (9/3), hikmet (103/2); Sadreddîn Efendi - Tahsin Efendi'nin tayini (76/1), hikmet (93/2)

Rubâî (8)

Sadreddin Efendi (42/2), (44/3), (52/2), (52/2), (90/2), (90/2), (93/1), (93/2)

Musammatlar (13)

Muharrem Hasbî Efendi - mütekerrir muhammes (28/3), mütekerrir müseddes (44/3), tahmis (52/2) , müzdeviç müseddes (58/3); Sadreddîn Efendi - tesdis (54/2), müzdeviç murabba (91/3), (95/2-3), mütekerrir müseddes (60/3); Receb Efendi - mütekerrir müseddes (65/2); Fahrî - tahmis (71/3); adı verilmemiş biri - tahmis (85/3); adı verilmemiş bir şair - müzdeviç murabba (94/1-2); Hacı Emînağazâde Nûrî - mütekerrir murabba (100/2)

Kaside (14)

İsimsiz - medhiye - İkinci Abdülhamid'in doğum günü (11/1); Hasan Tahsîn Efendi - medhiye - İkinci Abdülhamid'in doğum günü (11/1); Sadreddin Efendi - na't (38/3, 39/2-3, 40/3), Farsça bahariye (53/3), (56/2-3), tevhid (78/2, 79/2, 80/2), nasihatname (86/3), Farsça na't (87/1, 88/2, 89/2); Abdülaziz Efendi - Farsça bahariye (54/2); Mehmed Fevzî Efendi - na't (82/1), (86/1), (86/1), mersiye (95/2), faziletname (101/1-2)

Gazel (102)

Seyyid Cevâd Efendi - (34/3), (35/4), (39/3), (96/2); Bir asker - (27/2)⁷, (29/2), (34/3), (44/2-3); Sadreddin Efendi - Türkçe (29/2), (30/3), (31/3), (34/3), (35/3-4), (37/3), (42/2), (42/2), (44/3), (47/2), (50/2), (69/2), Farsça (32/4), (44/2), (69/2); Hasan Tahsîn Efendi - (32/3-4); Abdullâh Zeynî Efendi (36/4); Alî Sâib Efendi - (39/3); Hakkı Efendi - (47/2-3); Muharrem Hasbî Efendi - (39/3), (78/2), (103/2); Azîz Efendi - Farsça (45/2); Abdullâh Hilmî - (47/3), (48/3), (94/2), (96/2); Yakûb Surûrî - (48/3); İsmet Efendi - (50/2); Seyfeddin Efendi - Farsça (53/3), Türkçe (78/2); A. Haydâr - (56/3), (60/3); Fahrî - Türkçe (58/2), Farsça (61/3); A. Mecdî Tolun - (59/3), (62/3); M. Nâmık - (59/3), (61/3); Sâlih Sâib - (60/3), (60/3), (81/2), (81/2); Nûrî - (62/3); Sâlih Sâib - (62/3), (62/3), (81/2); Şerîf Efendi - (65/3), (71/3); Bandırma'dan birisi - (66/3); Receb Efendi - (70/3), (73/2-3), (75/2), (80/2), (85/3), (87/2), (90/2), (92/2), (92/2), (93/2), (94/2), (96/2), (99/2), (100/2); Edremitli Mehmed Nûrî - (70/3); Bandırmalı Mehmed Nûrî - (71/3), (73/2), (73/2), (85/3), (104/2); Bir mübtedî - (72/4); Bursalı Mehmed Nûrî - (74/2); Ahmed Şerîf - (77/2); Ahmed Enîs - (78/2), (83/2), (83/2); Mehmed Fevzî Efendi - (79/2), (80/2), (98/2), (99/1), (102/1); Mehmed Hukî Rızâ - (81/2), (97/3), (97/3); Hamzazâde Mahmûd Efendi - Arapça (83/2); Kemâl Efendi - (83/2); Adı verilmemiş biri - (85/2-3); M. Y. - (85/3); Hacı Mustafâ Ağa - (86/3); Rif'at Efendi - (95/3); Âsım efendi - (93/2), (95/3); Karesi'de bir İstanbullu - (99/2), (105/1)

⁷ "Bir asker" müstearıyla yayımlanan bu şiirde "Dehrî" mahlasının kullanılması; buna mukabil aynı müstearla neşredilen diğer şiirlerde "Nûrî" mahlasının istimal edilmesi, (27/2) numaralı gazel ile diğerlerinin ayn kaleminden çıkmamış olma ihtimalini doğurmaktadır.

Gazetede yayımlanan tarih, tevhid, na't ve mersiye gibi nazım türlerinde muhteva olarak divan edebiyatının izleri tam anlamıyla sürülmüştür. En fazla yeğlenen şekil olan gazellere gelince, konuları bakımından kabaca aşıkane ve hikemî olarak ikiye ayırmamız mümkündür. Aşıkane gazeller gerek üslubu, gerek içerdiği hayaller gerekse kullanılan mazmunlar açısından divan edebiyatı geleneğini devam ettirmektedir. Örneğin A. Haydâr'a ait ve beğenilerek nazireleri yapılmış olan gazel (56/3) bir divan şairinin kaleminden çıkmış gibidir:

Nigâh-endâz olanlar kâmet-i zîbâna ar'ar der
Leb-i la'lîn bilenler gıpta-bahş-i âb-ı kevser der

Seni bir vech ile halk eylemiş Hallâk-ı 'âlem ki
Gören hüsnün te'âlâ şânühü Allâhu Ekber der

Geçer âşıkların her kıyl u kâl bahs-i zülfünden
Görünce rûyunu hayrân olup da bedr-i enver der

Aman çatma gazabla kaşların berk-ı sehâb-âsâ
Kıyâmetler kopar dersin ki âlem rûz-i mahşer der

Edenler Haydârınla piç ü tâb-ı kâkûlün tavsîf
Demâdem genc-i hüsnü bekliyor bir hayl-i ejder der

Manzumelerin, özellikle de gazellerin çoğunun ise hikemî yahut düşünsel olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Tanzimat döneminde aşıkane ve klişe hayallerle dolu şiirler yerine sosyal ve siyasî fikirlerle dolu, şiire yeni bir amaç yükleyen bir şiir anlayışı başlamıştır.⁸ Akla uygun olmayan hayallerin edebiyatın konusu olması, "hakikatin" mecazla örtülmesi ve mübalağalı söyleyiş "yeni edebiyatın" dışına itilmiştir. Bununla birlikte sanatlı söyleyişe tümüyle sırt

⁸ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2012), 462.

çevrilmemiştir.⁹ Hakikatin arandığı manzumelerin pek çoğu gazetede duygusallığın ön plana çıkması beklenen gazel şekliyle kaleme alınmıştır. Sadreddin Efendi'ye ait, gazel başlığı altında verilen şiir (30/3) bunun tipik bir örneğidir:

Maksadın ibka ise tâ rûz-ı mahşer adını
Şahrah-ı ilme sevk eyle hemen evladını

İddihar-ı gevher-i ilme edip sa'y-i müdâm
Hurrrem-âbâd eyle kalb-i derd u' gam-âbâdını

Hilkatin kesb-i kemâl u' marifettir hikmeti
Beyt-i hâtırda tasavvur eylesen milâdını

Havf-nâk-i deşt-i mihnette bulursun bî-gümân
Kuvve-i kudsiyye-i âdâbdan imdâdını

Nize-i ta'na hedef etmekten eyle ictinâb
Âlem-i irfanda şöhret-gîr olan ezdâdını

Harf-i vâhid bilmenin hakkı büyüktür sen de tut
Feyz-yâb olmak dilersen muhterem üstâdını

Medh u' zemm-i halka Sadrî eyleme hiç iltifât
Et tevekkeltü' ale'llah rûz-ı şeb evrâdını

1.2. Şiir Ortamı ve Nazireler

Tanpınar şiirin, şair ve okur arasında geçen konuşma mesabesindeyken gazeteler sayesinde münferit şiirlerin sığacağı sığasına çıkmasıyla şair ile kitle arasında bir konuşmaya ya da

⁹ Emine Tuğcu, *Osmanlı'nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 88.

kitleye karşı hitaba evrildiğini ifade eder. Onun ifadeleriyle gazete, şairlerin müstakil şiirlerini yayımlama fırsatı sunarak "divanı parçalamıştır".¹⁰

İnsanların şiirlerini yayımlama imkanlarının bugüne kıyasla çok kısıtlı olduğu bir devirde Balıkesir gibi küçük sayılabilecek bir yerleşim yerinde resmî bir gazetenin genç veya yaşlı müteşebbislere şiirlerini yayımlatma olanağı sunarak şiir yazmaya ne denli özendirici olduğu tahmin edilebilir. Nitekim bunu, şiirlerini gönderen kalemlerden bazıları bizzat ifade etmişlerdir:

Yakûb Surûrî (48/3): "Muteber gazetelerinin kısım-ı edebisinde edibân-ı nevrestegânın âsârını görünce âcizlerine de hâhiş geldiğinden işbu manzûmeyi pişgâh-ı maârif-âgâh-ı âlilerine gönderiyorum."

Hüseyin Avnî (48/3): "Muteber gazetelerinin edebiyât sütûnunda mevcûd olan eşâr-ı üdebâyı mütâlaa ettikçe bendelerine dahi istek geldiğinden işbu manzûme-i kemterânemi tertîb ederek gönderiyorum."

Sâlih Saib (60/3): "Gazetenizin kısım-ı edebisini tezyîn eden âsâr-ı üdebâyı göre göre ben de şâirliğe heves etmeğe başladım."

Bir mübtedî (72/4): "Her hafta gazete-i vilâyeti mütâlaa ederken edebiyât kısmına geldiğimde âsâr-ı üdebâyı kırâat edip öyle bir telezzüz kesb ediyorum ki âdetâ o rengin gazelleri kendim söylemiş kadar oluyorum ve bu hevesle dâimâ gazel yapmak için çalışıyor isem de yaptığım gazellere gazel denecek değil, ancak yapmış olduğum gazellerden birini intihâb edip gönderiyorum."

Şiirlerle beraber gönderilen notların ortak özelliği son derece mütevazı ifadelerle dolu olması ve yeni şairlere fırsat tanıyan gazetenin kendi şiirlerini göndermede motivasyon kaynağı olduğunun belirtilmesidir. Gazetenin edebiyat sütunlarının takipçi sayısı bir hayli artmış olmalı ki 63. ve 64. sayılarda hiçbir şiir yayımlanmayınca Merkez Bidâyet Mahkemesi Hukûk Zabıt Ketebesinden Şerif bir sonraki sayıda (65/3) sitemkarane ifadelerle bu durumdan müşteki olmuştur:

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 232.

"Muharrir Efendi, bir iki haftadır gazetenin edebiyât kısmında bir şey görülemiyor. Böyle olur mu ya? Ben öylelerini bilirim ki gazeteyi yalnız edebiyât ve mükâlemât kısmından ötürü eline alır. İşte bunlardan birisi de benim a. Tahkikan hâlimi bilseniz mutlakâ edebiyât meftûnu diye bir isim takar idiniz! Karesi şâirlerinin birdenbire işin arkasını kesivermeleri uygun düşmüyor değil mi yâ? Bir şeyin yazmasını yapmasını bilen yaptığı yazdığı şeyden bilmeyenleri de hissedâr etmek vazîfe-i mukaddesesini de terk etmeli midir yâ?"

Tanzimat döneminin "edebiyât-ı sahiha"sının kendi geleneğini kurup geliştirmesi için uygun görülen şiirlerden yenilerinin oluşturulması bu dönem şâirlerince mühimdir. Bunun en pratik yolu da nazirecilik olmuştur. *Karesi* gazetesinde yayımlanan pek çok şiire nazire yapılmış ve bazı şiirler musammat haline getirilmiştir:

Sadreddîn Efendi - birinci gazel (42/2): Muharrem Hasbî Efendi - tahmis (52/2), Sadreddîn Efendi - tesdis (54/2)

Sadreddîn Efendi - gazel (69/2): Fahrî - tahmis (71/3)

Hasan Tahsîn Efendi - gazel (32/3-4): Bir asker - gazel (34/3), Sadreddîn Efendi - gazel (34/3), Seyyid Cevâd Efendi - gazel - (34/3)

Seyyid Cevâd Efendi - gazel (35/4): Ali Sâib Efendi - gazel - (39/3)

Sadreddîn Efendi - Farsça gazel (44/2): Azîz Efendi - Farsça gazel (45/2), Seyfeddîn Efendi - Farsça gazel (53/3)

A. Haydâr - gazel (56/3): Fahrî - Türkçe gazel (58/2), A. Mecdî Tolun - gazel (59/3), M. Nâmık - gazel (59/3)

A. Haydâr - gazel (60/3): A. Mecdî Tolun - gazel (62/3), M. Nâmık - gazel (61/3), Nûrî - gazel (62/3), Sâlih Sâib - gazel (62/3), Şerîf Efendi - gazel (71/3)

Şerîf Efendi - gazel (65/3): Bandırma'dan birisi - gazel (66/3)

Edremitli Mehmed Nûrî - gazel (70/3): Bandırmalı Mehmed Nûrî - gazel (71/3)

Mehmed Fevzî Efendi - gazel (79/2): Sâlih Sâib - gazel (81/2)

Ahmed Enîs - birinci gazel (83/2): Bandırmalı Mehmed Nûrî - gazel (85/3)

Adı verilmemiş biri - gazel (85/2-3): M. Y. - gazel (85/3)

Adı verilmemiş biri - gazel (85/3): M.Y. - tahmis (85/3)

Şiirlerine en çok nazire yapılan şairler A. Haydar, Sadreddin Efendi ve Hasan Tahsîn Efendi'dir. A. Haydar'a ait bir gazel (60/3) en fazla nazire yapılan şiirdir. Buna A. Mecdi Tolun, M. Nâmık, Nûrî, Sâlih Sâib ve Şerîf Efendi tarafından 5 nazire gazel yazılmıştır.

Merkez Bidâyet Mahkemesi Hukûk Zabıt Ketebesinden Şerîf'in yazdığı gazele (65/3) yapılan bir nazire ilginçtir. Zira söz konusu gazelin Kırşehir Sancağı Evkâf Müdürü Hüseyin Eşref Efendi'ye ait olduğu ve *Mecmûa-i Ulûm*¹¹ dergisinin 6. sayısının 420. sayfasında yayımlanan terci-bendden "mehûz olduğu" gazete tarafından tespit edilmiş (66/2) ve aynı sayıda "Bandırma'dan Birisi" müstearlı bir kişinin "mâl-ı mesrûka nazîre" diye tarif ederek o gazeli istihza ile yaptığı nazire yayımlanmıştır (66/3). Birkaç sayı sonra Şerîf Bey bu iddiayı soğukkanlılıkla karşılamış, benzerlik olmasının çalıntı olduğunu ispatlamayacağını dile getirmiş, A. Haydâr Efendi'nin şiirine başka bir nazire göndermiş ve gazete de bunu neşretmiştir (71/3). Bir sonraki sayıda şiirini gönderen başka bir şair bu mevzu atfen "sakın beni de sârik şair zannetmeyin. Bendeniz şiir çalanlar için (sirkat-i şiir edene kat-ı zebân lâzımdır) diyenlerdenim" (72/4) diyerek çekincesini bildirmiş ve mevzu büyümeden kapanmıştır.

¹¹ 1879-1880 arasında toplam 7 sayı çıkan bu dergi hakkında bk. Alim Kahraman, "Mecmûa-i Ulûm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

1.3. Tanzimat Dönemi Edebiyatına Özgü Yenilikler

Gazete, Tanzimat dönemi edebiyat anlayışının manzumeler üzerine yukarıda verilen yeniliklere ek olarak verilebilecek birtakım özellikleri haiz şiir örnekleri bulundurmaktadır. Bunlardan biri, bugün bakıldığında her ne kadar aralarında büyük fark görülmese de Tanzimat edebiyatının birinci döneminde icra edilen edebiyatta Acem etkisinin ve divan edebiyatı üslubunun iltifat görmemesidir. Söz gelimi Recep Efendi'nin mahlası olan "Zevkî"yi makta beytinde "Zevkiyâ" olarak zikretmesi, "Zevkiyâ çoktan çekilmez oldu. Siz hâlâ çekiyorsunuz." (100/2) diye eskide kalmakla eleştirilmiştir.

Nazım şekli kaidelerinin yavaş yavaş esnetilmesiyle başlayan değişiklikler neticesinde divan şiirinde çok nadir görülen mahlassız gazel yazma eylemi Tanzimat devri edebiyatında olağan hale gelmiştir. Bu matlasız gazeller bu şekilleriyle birer kıt'a-ı kebîreye benzerler.¹² Örneğin Sadreddin Efendi'nin gazetenin bir sayısında (42/2) yayımlanan ve gazel başlığı taşıyan iki şiirinde de mahlas yer almaz. Bunun gibi başka örnekler de mevcuttur.

Tanzimat dönemi edebiyatında şeklin deforme edilmesi en bariz olarak divan edebiyatının en temel şekli/türü olan kaside üzerinde görülür. Bir sıra dahilinde nesib, girizgah, medhiye, tegazzül, fahriye, dua bölümlerinden oluşan ve bir önemli varlığı medhetmesi beklenen kasideye, yenilik heveslisi şairler olmazsa olmaz temalarını ve bölümlerini hiç dikkate almadan bambaşka konular yerleştirmişlerdir.¹³ Örneğin Sadreddin Efendi'nin gazetenin bir sayısında (86/3) kaside başlığıyla yer alan şiiri nasihatname temasında yazılmıştır.

Kasidelerin muhtevasında olduğu kadar uzunluğunda da değişiklikler vardır. Mesela gazetenin bir sayısında (11/6) II. Abdülhamid'in doğum günü münasebetiyle yazılmış olan medhiye - ki doğum günü için manzume kaleme almak da bu dönem edebiyatıyla başlamıştır - altı beyitten meydana gelir ve bu başlıksız şiir şekilce en çok kasideye benzemektedir. Gazetede yayımlanan diğer kasidelerin de yukarıda zikredilen

¹² M. Fatih Andı, "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 26 (1993), 7.

¹³ M. Kayahan Özgül, *Divan Yolundan Pera'ya Selâmetle* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 287.

bölümlerden oluşmadıkları ve divan edebiyatındaki kasidelere nazaran çok daha kısa oldukları görülebilir.

Divan şiirinde nazım şekli dikkate alınarak atılan başlıklar bu dönemde kullanılmakla birlikte mevzubahis dönemde müstakil ve açıklayıcı başlıklar da kullanılmaya başlanmıştır. *Karesi* gazetesindeki manzumelerde de durum böyledir. Bazı manzumelerde ne üzerine tarih düşüldüğünü açıklayıcı başlıklar kullanılmıştır. Diğer yandan Sadreddin Efendi yazdığı şiirlerin bir kısmını "âsâr-ı hikemiyye" başlığı altında toplamıştır.

Bir gazete sayısına sığmayan uzun manzumelerin tefrika halinde yayımlanmasını da bu dönemin edebiyat özellikleri arasında saymak mümkündür. *Karesi* gazetesinde de "mâbadı var" izahıyla diğer sayılarda devam eden ya da aynı kalemin yavaş yavaş tefrika halinde yayımlanan şiirlerine rastlanır. Bunların başında da en üretken isim olan Sadreddin Efendi'nin manzumeleri gelir.

2. Mensur Metinler

Abdûlbaki Gölpınarlı'nın Tanzimat edebiyatçıları için "Evet, tiyatroyu onlar yazdı, masala benzer roman karaladılar, kavga eder gibi tenkitler yaptılar, tercümeleri var, bir çok şeylerde ön ayak oldular. Haklarını inkar etmemekle beraber şunu da söylemek gerek ki onlar, eskiden ayrılamamış, yeniye ayak uydurmaya çabalar sakallı bebeklerdir."¹⁴ şeklinde yaptığı tespit *Karesi* gazetesi yazarları için de geçerlidir. Gazetede edebî açıdan birtakım yeniliklere imza atsalar da eskiyle bağlarını korumuşlardır.

Gazetenin bir tür olarak mensur metin yazma ve okuma alışkanlığını artırdığı vakidir. Zira paylaşılmak istenen duygular ve düşünceler artık periyodik olarak çıkan gazeteler vasıtasıyla şiirin vezin ve kafiye kurallarıyla kısıtlanmaksızın ifade edilmeye başlanmıştır. Neşredilmiş yazılara bakıldığında *Karesi* gazetesinin bu bağlamda fikirlerini ve hislerini büyük topluluklara duyurmak isteyen Balıkesir ahalisinin sesi konumunda algılanmış olduğu görülmektedir.

Gazeteler, yazar kesimiyle geniş okur kitlelerini buluşturan bir yayın organı olarak Türkçenin yazı dilinin sadeleşmesine,

¹⁴ Abdûlbaki Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır* (İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945), 105.

başka bir tabirle konuşma diline yaklaşmasına ön ayak olmuştur. *Karesi* gazetesinde yayımlanan haberlerin, ilanların ve çeşitli konularda yazıların çoğunun bu istikamette o dönemin okuma yazma bilecek kadar eğitim görmüş bireyinin anlayabileceği seviyede bir dille aktarıldığı söylenebilir. Devletle ilgili kanunname ve haberler ile kimi yazarların tıp, hukuk gibi spesifik alanlarda bolca terim kullandığı yazılar bundan müstesnadır.

2.1. Hikaye ve Deneme

Türk edebiyatı hem hikaye hem de deneme türüyle Tanzimat döneminde tanışmıştır. Daha önce yazılan halk hikayelerini veya kıssaları hikaye çatısı altında değerlendirmek veya muhtelif kitaplara iliştilirilmiş şahsî düşünceleri deneme tarzına dahil etmeye çalışmak zorlama bir çaba olacaktır. Buna binaen bugünkü Türk edebiyatında modern anlamda algıladığımız öykünün ve denemenin teknik açıdan ve yazılış gayesi bakımından köklerini en fazla Tanzimat devri edebiyatına kadar indirmek mümkündür.

Gazetenin 65. sayısından itibaren "Mütenevvia" başlığı altında telif ya da iktibas muhtelif edebî ürünlere yer verilmiştir. Bu parçalar içinde dikkate alınması gerekenlerden biri, Lamartine'in bir eserinden yapılmış tercümedir. (89/3-4) *Sa'y* risalesinden alındığı söylenen bu metin deneme tarzındadır. Yazarın güz mevsiminin kendisinde uyandırdığı duyguları paylaştığı bu yazısı, sadece topluma faydalı olabileceği düşünülen fikirlerin değil, son derece şahsî hislerin de mensur bir şekilde büyük kitlelere aktarmayı normalleştirmesi bakımından mühimdir. Balıkesir'deki okur yazarların bazılarının bu vesileyle ilk kez deneme türüyle tanışmış olduğunu tahmin etmek işten bile değildir.

Yayın imkanlarının bugüne kıyasla oldukça mahdud olduğu bir devirde Tanzimat dönemi gazetelerinin öykü yazan ve yayımlatmak isteyenlerin ihtiyacına cevap vermesi, bu dönem edebiyatında hikaye türünün popülerleşmesine büyük katkı sağlamıştır. *Karesi* gazetesinde hikaye türünde yayımlanan iki metin vardır. Bunlardan biri "Riyalli Masa" başlığını taşır ve *Teâvün-i Aklâm* dergisinden alıntılanmıştır (89/4). Diğer öykü ise Darüşşafaka mezunlarından Ahmed Efendi'ye aittir. Telif olan, yani ilk kez *Karesi* gazetesine gönderildiği anlaşılan bu hikaye "Zâil Olmuş Bir Gece" başlığını taşımaktadır. Tefrika halinde neşredilen bu öykü 6 sayı (91/4, 92/4, 93/4, 94/4,

96/4, 99/4) sürmüştür. Edebî eserlerin bu şekilde tefrika edilmesi de elbette bu dönem gazetelerinin getirdiği en büyük özelliklerden biridir.

2.2. Müsecca Parçalar

Bazı düzyazılar içeriklerinden dolayı oldukça ağdalı bir üslupla kaleme alınmıştır. Bilhassa Sultan Abdülhamid ile alakalı yazılarda seci sanatının unsurlarını bulmak olanaklıdır. Bu türden yazılara örnek olarak aşağıdaki parçalar verilebilir:

İsimsiz - II. Abdülhamid'in doğum günü (11/1), Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'ya nişan verilmesine dair - *Tarik*'ten alıntı - (15/1), 16 Ramazan Cuma günü icra edilen hırka-i saadet ziyaretine dair - *Tercümân-ı Hakikat*'ten alıntı - (15/1), II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı civarındaki hastaneleri ziyaretine dair - *Tercümân-ı Hakikat*'ten alıntı - (16/3), Bulgaristan Meclis-i Mebûsânının cevapnamesinin tercümesi - *Tarik*'ten alıntı - (17/3), Valide Sultan'ın Yıldız Sarayı civarındaki hastaneyi ziyareti - *Tarik*'ten alıntı (18/2), Kırcaali kazasının Rumeli-i şarkî idaresinden ayrılmasından duyulan memnuniyete dair - *Tercüman-ı Hakikat*'ten alıntı (18/3), Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümü nedeniyle yapılan kutlamalar (25/1), Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyya - Bayram tebriki için gönderilen telgrafnameden duyulan memnuniyete dair (26/1), Sadreddin Efendi - Balıkesir Mekteb-i Rüşdîsi talebelerine yaptığı konuşma (29/2), İsimsiz - Berat gecesine dair (60/1), İsimsiz - II. Abdülhamid'in doğum günü (60/1), II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümü münasebetiyle yazılan yazı (75/1), Mehmed Fevzî Efendi - mevlid-i nebiye dair (86/1)

Padişaha dair yazılan yazılarda üsluba ne kadar dikkat edildiği ve dilin ne kadar sanatlı kullanıldığı şu örnek (11/1) üzerinde müşahade edilebilir:

"Cenâb-ı Hakk rûh-i cism-i devlet ve nûr-i çeşm-i millet olan pâdişâh-ı dil-âgâh ve şehinşâh-ı mekârim-iktinâh veli-yi nimet-i bîminnetimiz el-gâzî sultân Abdülhamîd Hân-ı sâni efendimiz hazretlerinin ömr ü ikbal ve şevket-i iclâl-i hümâyûnlarını müzdâd ve firâvân ve sâye-i ma'delet-vâye-i hilâfet-penâhilerinde âsûde-nişin-i emn ü emân olan bi'l-cümle teb'a-i sâdika-i tâcdârîlerini nice nice şehriyân görmekle mesrûr ve şâdân buyursun."

Bu müseccâ parçaların Tanzimat edebiyatıyla ilgili yanı dili değil, muhtevasıdır. Bir şehzade doğduğu vakit yapılan kutlamalara velâdet-i hümayûn denilirdi ve bu tabir 19. asırda Avrupalı hükümdarlara yapıldığı gibi Osmanlı padişahlarının doğumunun sene-i devriyesinde yapılan kutlamalar için de kullanılmaya başlanmıştır. Doğum gününün resmîleştirilmesi fikrini ortaya atan Sadrazam Fuad Paşa olmuştur.¹⁵ II. Abdülhamid dönemine (1876-1909) gelindiğinde doğum günü ve tahta çıkışının yıl dönümü merasimleri padişahın kendisini görünür kılmasına vasıta haline gelmiştir. Bu törenleri, bizzat izleyemeyen halka aktarma vazifesini ise gazeteler görmüştür. İşte bu sanatlı metinler vasıtasıyla padişahın görkemi halka beyan edilmiştir.

2.3. Edebî Değerlendirmeler ve Eleştiriler

Şiir anlayışının değişmesinde rol oynayan etkenlerin başında şüphesiz şiir değerlendirmeleri ve eleştirileri gelmektedir. Divan şiiri geleneğinde tezkiretüş-suarâ müelliflerinin yaptığı indî mütalaalar bir kenara bırakılırsa etraflı değerlendirme ve eleştirme kültürünün Tanzimat dönemi edebiyatıyla başladığı söylenebilir. Münferit şiirlerini paylaşan şairler bu sayede kimileyin iltifat görmeleri karşısında şiir tarzlarında sebat etmişler, bazen itiraz görmeleri karşısında şiir anlayışlarını müdafaa etmişler, yer yer de başkalarının kaleminden çıkan manzumelerde beğendikleri yönleri taklit ve beğenmedikleri tarafları tenkit ederek şiirin nasıl olması/olmaması üzerine tartışmışlardır.

Karesi gazetesinde şiirlerini gönderen - özellikle genç - şairleri teşvik etmek ve yönlendirmek için anonim mahiyette kısa değerlendirmelere rastlanır. Mesela bir asker müstearıyla gönderilen bir gazelden sonra (27/2-3) yazdıklarını daha fazla paylaşması için şöyle bir yorum yapılmıştır: "İşte gazeliniz dercolundu. Şiir ve inşâda muktedirlerden olduğunuz anlaşıldı. Binâenaleyh biz burada sizden ziyade gazetemizi şayân-ı tebrik görürüz. Çünkü ba'demâ dahi irsâl edeceğiniz âsâr-ı şiiriyye ile gazetemizin sayfalarını tezyîn edeceğinizde ümidvâr bulunuyoruz." Başka bir sayıda dünya düzeninden karamsar bir bakışla yakınan talebe Rif'at'ın gazelinin sonra, "Tabiat-ı şiiriyyeniz fenâ değil. İnşâallâh ileride tarz-ı âharla daha güzel eşâr irsâline muvaffak olursunuz." (95/3) denilerek

¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, ed. Yusuf Halaçoğlu (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980), 41.

bu genç şairin yetenekli olmasına rağmen pesimist tarzdan uzaklaşmasının umulduğu ima edilmiştir. Yine aynı sayıda Âsım mahlaslı kimsenin gönderdiği gazel için yapılan değerlendirme ise kaydadeğerdir. Divan şiirini andıran aşıkane gazelinin altında "Şu gazeliniz vâsf-ı mahbûbda pek parlaktır. İnşâallâh bundan sonra hikmet-âmiz gazeller irsâl edersiniz." şeklindeki değerlendirmede, şairlerin dönemin realist ve hikemî tarza uymasına teşvik edildiğini müşahade edilebilir.

Karesi gazetesinde yayımlanan eleştirilerin konu ve üslup itibariyle Tanzimat dönemi gazetelerinde yayımlanan tenkitlerle oldukça benzerlik taşıdığı söylenebilir. İlk olarak Muharrem Hasbî Efendi'nin vilayet merkezinde idadî mektebi açılması üzerine kıt'a-i kebîre ile tarih düşmesi üzerine bu manzumesindeki birkaç kısmın gazete tarafından eleştirilmesi örnek olarak verilebilir. Gazetede "Aferin genç şair" diye başlanıp tebrik ve teşvik eden ifadelerin ardından şiirinde sorunlu bulunan yerlere işaret edilmiştir. Eleştiri yapılırken şiir sahibinin alınmaması için azamî dikkat gösterildiği dikkate çarpar: "(...) eserinizde vâki olan kasır ve imâlelere kârîin dikkat edecekler. Hem de zarûret-i vezin için ihtiyâr ettiğiniz şu küçücük hatâları nazar-ı semâhatle görmeyeceklerdir. Fakat biz mukâyesemizde muhtî değil iseksizin terakkî etmekte ve etmek için çalışmakta bulunduğunuza hükmettik. Onun için size ihtâra cesâret ediyoruz. Maksat sizi şiir söylemekten men etmek değil, en güzel en parlak bir şâir görmekten ibârettir (...)" (9/3)

Hüseyin Vecdî, Muharrem Hasbî Efendi'nin neşredilen şiirlerini birkaç sayı süren (33/3-4) (34/2-3) (35/3) (36/2) yazı dizisiyle tahlil ve tenkid etmiştir. O da yazısının henüz başında "Umarım ki Hasbî Efendi maksadımı hüsn-i telakkî ederler de eserleri için yazacağım birkaç sözü nazar-ı bî-tarâfâne ile mütâlaa buyururlar" temennisinde bulunmayı ihmal etmemiştir. Buna misal babında Namık Kemal'in Ziya Paşa'nın *Harâbât*'ını eleştirmesine rağmen hala bu eseri "medh ü sitâyîş" edilmesini vererek "Bir eseri tenkid etmek o eserin kadr-i hakikisine irâs-ı nakîsa edemez." der. Şiirdeki mazmunların ve hayallerin semantik açıdan tenkidine ve vezinle ilgili problemlere yanıt, eleştirinin muhatabı Muharrem Hasbî Efendi'den değil, Talebe-i Ulûmdan Edhem Efendi'den gelmiştir (37/2-3). Hüseyin Vecdî'nin eleştirilerinin yersiz olduğunu izah edip onu insafa davet etmiştir.

Gazetenin ilerleyen sayılarında eleştiriye rastlanmamasından mütevellit Lapseki Nâibi Ali Enver gönderilen edebî ürünleri ilgiyle takip ettiğini ve bu yapıtların geliştirme göstermesini takdir etmekle beraber eleştirinin yetersiz olduğundan dem vurmıştır. Bunu da başlangıç olması bakımından gönderdiği Arapça beyitlerin tercümesi için istemiştir (98/3). Ali Enver Bey'in çağrısı iki sayı sonra (100/2) yankı bulmuştur. "Birisi" adında bir zat, onun yaptığı çevirinin gayet güzel olduğunu söyler ve eleştirisine muhatap olarak gazeteye pek çok manzumesini gönderen Recep Efendi'yi alır. Onun bir önceki sayıda (99/2) yayımlanmış gazelini ayrıntılı bir biçimde eleştirir. Recep Efendi bu tenkitlere üç sayı sonra (102/1) cevap verir. Ondan iki sayı sonra (104/1-2) ise "birisi"ni kullanmayıp adını "İsmet" olarak açıklayan kişi, bu cevapların zayıf olduğunu ve eleştirilerini yanıtlamadığını belirtir. Münakaşa, zaten çoğul olan "ahkâm" kelimesinin "ahkâmlar" şeklinde çoğul yapılp yapılamaması, "behre-i maksûme" tamlamasında "behre" kelimesinin Arapça gibi düşünülmesinden ötürü eril/dişil uyumu gözetilip gözetilmemesi, mahlasın sonuna bitleştirilen "yâ" nidasının arkaik olup olması ve "hiç" kelimesindeki 'i' sesinin Türkçede kaybolup kaybolmaması gibi Osmanlı Türkçesinin meseleleri etrafında gerçekleşmiştir. Üslubun yer yer sertleşmesi nedeniyle bu tartışma bir kalem kavgası mahiyeti kazanmıştır.¹⁶

2.4. Tercüme Parçalar ve Makaleler

Tanzimat dönemi aydın tipi, halkı eğitme görevini üstlenirken sıklıkla tercüme ve makale metinlere başvurmuştur. Örneğin gazetede "Tehzîb-i Ahlâk" başlığı altında hikmetli Arapça sözler tefrika halinde Türkçeye tercüme edilmiştir. 28 sayı süren¹⁷ bu yazı dizisini üstlenen,

¹⁶ Bu tartışmada yoğunlaşılan dil meselesi üzerine açıklayıcı bir yazı için bk. Ekrem Sakar, "Karesi Gazetesinde Türk Dili Üzerine Mülâhazalar", *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası*, 5 Cilt (Konya: Palet Yayınları, 2022), 203-217.

¹⁷ İlgili gazetedeki edebî ürünler üzerine sunulan bir tebliğde bu yazıların 7. sayıdan 31. sayıya kadar "kesintisiz" olarak sürdüğü söylenmiştir. bk. Doğan Kaplan, "Karesi Gazetesinde Yayımlanan Farsça Şiirlerin Muhtevası Üzerine", *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası* (Konya: Palet Yayınları, 2022), 2/6. Fakat bu yazı dizisi 9., 10., 18. 23., 24. 26. ve 29. sayılarda kesintiye uğramıştır. Yazı dizisinin yer aldığı sayılar şunlardır: 7/3, 8/2-3, 11/3, 12/3, 13/3, 14/3, 15/4, 16/3, 17/2, 19/2-3, 20/3, 21/2, 22/2, 25/3, 27/3, 28/2-3, 30/2-3, 31/3, 37/3-4, 39/3, 41/3, 43/2-3, 45/2, 48/2-3, 50/2, 55/2-3, 58/3, 82/2.

gazetenin en velud isimlerinden 505 imzalı¹⁸ kişidir. 505'in çevirileri bunlarla bitmemiş, "Edebiyat ve Mev'iza-i Hikemiyyeden" başlığı altında Arapça deyişleri ve manzumeleri de Türkçeye tefrika halinde tercüme etmiştir.

Tarım yöntemlerinden salgın hastalıklara, coğrafyadan astronomiye gazetede yayımlanan çeşitli makaleler içinde dil ve edebiyat sahasını en fazla ilgilendiren, yine aynı kalemin, yani 505'in dile dair yazdığı makalelerdir. 505'in görüşleri incelendiğinde sıklıkla referans verdiği Namık Kemal'in dil ile ilgili görüşlerinden etkilendiği aşıkardır. N. Kemal yeni Türk edebiyatının ilk beyannamesi hüviyetinde zikredilen bir makalesinde Türkçenin salahiyeti için bir gramer oluşturulmasını, yabancı dillerden alınacak sözcüklerin sınırını temin edecek bir lugat yazılmasını, bu kelimelerin Türkçede hangi manada ve şekilde kullanıldıklarının tespit edilmesini, örnek teşkil edecek mensur yazılardan müteşekkil bir antoloji neşredilmesini ve Türkçeye mahsus bir belagat kitabı yayımlanmasını teklif etmiştir.¹⁹ 505 de Türk dilinin sözlüğünün yazılması ve kendine özgü dilbilgisi kurallarının belirlenmesinin ehemmiyet arz ettiğini dile getirir. Ona göre neyin tam olarak ne anlama geldiği, birbiri yerine kullanılan sözcüklerin eş anlamlı mı yoksa yakın anlamlı mı olduğu suallerine yanıt bulabilmek için mutlaka bir sözlüğe ihtiyaç söz konusudur. Dilin bir diğer gereksiniminin ise kurallarının belirlendiği bir "Osmanlıca kavâid" kitabı olduğunu dile getirir. Gazetenin 41. sayısında bu iddialarını destekleyici nitelikte, Namık Kemal'den uzunca bir iktibas yapmıştır. Bundan üç hafta sonra, yani gazetenin 44. sayısında, yaptığı alıntı hakkında düşündükleriyle giriş yapmasının akabinde konuyu imla sorununa getirir. Aynı kelimelerin farklı şekillerde yazılmasından ötürü bir sözlük hazırlanması icap ettiğini dile getirir. Muharrir, bu sözlüğün aynı zamanda bir imla kılavuzu vazifesi göreceğini düşünmektedir.²⁰

¹⁸ Mezkur şahsın imzasını 505 olarak atmasının birçok sebebi olabilir. Örneğin bu kişinin adı "Adalet" veya "Raşid" ise ebced hesabıyla 505'e denk gelir. Bir yerin özel sayısı olması hasebiyle veya figür itibarıyla [٥٠٥] bir şeye benzetilmesi nedeniyle de tercih edilmiş olabilir.

¹⁹ Namık Kemal'in bu görüşlerini ifade ettiği makale için bk. Namık Kemal, "Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 1993), 2/188-191.

²⁰ 505'in Türk dili üzerine yazdıklarının detaylı çözümlemesi için bk. Sakar, "Karesi Gazetesinde Türk Dili Üzerine Mülâhazalar", 5/204-209.

Tanzimat döneminde Türkçe üzerine uzun uzadıya yapılan tartışmaların bir kısmı 505'in kalemiyle *Karesi* gazetesinde de yer bulmuştur. Mezkur şahsın yazılarına cömertçe sayfalarını ayıran gazete, onun hem dil üzerine mütalaalarını hem de yaptığı iktibasları tefrika halinde neşretmiştir.

Sonuç

17 Mart 1886 - 11 Nisan 1888 tarihinde 105 sayı çıkan *Karesi* gazetesinin ilk dönemi Tanzimat edebiyatı devrine denk gelmiş olup gazetede bu dönem edebiyatının özelliklerini taşıyan edebî eser ve metinler neşredilmiştir. Edebiyatın değişimine Balıkesir şair ve yazarlarının bigane kalmadığını, o dönem münevverlerinin entelektüel birikiminin izine Balıkesir'de de rastlayabildiğimizi bu gazete vesilesiyle anlayabiliyoruz. Şiirde görülen yeniliklerden hikaye, deneme, makale gibi türlerle Balıkesir'de ikamet eden okuryazarların tanışmasını yahut bu yeni edebiyata aşinalık kazanmasını temin eden *Karesi* gazetesini, Türk edebiyatının yenileşme ve değişme aşamasını Balıkesir'de yaşayan kalemler aracılığıyla da gerçekleştirdiğini belgelemektedir.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. *Ma'rûzât*. ed. Yusuf Halaçoğlu. 1 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Andı, M. Fatih. "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel". *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 26 (1993), 1-10.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 2*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 3*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergah Yayınları, 6. Basım, 2012.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Divan Edebiyatı Beyanındadır*. 1 Cilt. İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945.
- İskender, Selmin. *Karesi Gazetesindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme (1886-1888)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ts.

Kahraman, Alim. “Mecmûa-i Ulûm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/274-275. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Kaplan, Doğan. “Karesi Gazetesinde Yayımlanan Farsça Şiirlerin Muhtevası Üzerine”. *Geçmişten Günümüze Balıkesir’in Kültürel Mirası*. 2/4-12. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Namık Kemal. “Lisan-ı Osmanî’nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir”. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*. 2/183-192. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 1993.

Özgül, M. Kayahan. *Dîvan Yolundan Pera’ya Selâmetle*. 1 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Polat, Mustafa. “Balıkesir’in Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi”. *Karesi Balıkesir’in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)*. 1/11-20. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.

Sakar, Ekrem. “Karesi Gazetesinde Türk Dili Üzerine Mülâhazalar”. *Geçmişten Günümüze Balıkesir’in Kültürel Mirası*. 5/203-217. Konya: Palet Yayınları, 2022.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım, 2008.

Tuğcu, Emine. *Osmanlı’nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi*. 1 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 2023.

KARESİ MEŞÂHİRİNDEN VEHBÎ ALÎ EFENDİ VE YENİ TESPİT EDİLEN BAZI ŞİİRLERİNE DAİR

Enes İLHAN*

Giriş

Geçmişten günümüze pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, Misya, Karesi ve nihayetinde Balıkesir isimleri ile tesmiye olunan coğrafi yöre, Osmanlı âlimleri, mutasavvıfları ve şairleri için müstesna bir konuma sahipti. “Müteaddid cevâmi’-i şerife ve mescid ve medreseleri” ve “çalışkan ve tahsil-i ilme pek heveskâr” olan “ahâlisi” ile Balıkesir, bulunduğu yerin kültür, sanat ve ilim merkezlerindendi¹. Yetiştirdiği önemli devlet adamları, şairler ve ilim adamları adeta bu hususun ispatı nev’indedir. Nitekim İsmail Hakkı Uzunçarşılı *Karesi Meşâhîri* isimli eserinde Balıkesir’in muhtelif muhitlerinde yetişmiş şair, bürokrat ve ulemadan oluşan yaklaşık yüze yakın şahıs hakkında çeşitli malumatlar nakletmektedir (bk. Özsarı, 2023). *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde (TEİS) yapılan basit bir taramada bile yüze yakın Balıkesirli yazar ve şairin bilgisine ulaşılabilmektedir². Nakşibendiyye, Kadiriyye, Rifâiyye, Mevleviyye, Bayramiyye, Celvetiyye ve Uşşâkiyye tarikatlarının varlığına dair çeşitli tespitler³, tasavvuf çevrelerinde de Balıkesir’in değerini göstermekte ve tasavvufi kültüre olan katkısını gözler önüne sermektedir. Balıkesir’in bu çok yönlü kültürel veçhesi Vehbî

* Dr. Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, enesilhan@nku.edu.tr

1 Cümle içerisinde tırnak işaretiyle verilen kısımlar *Kâmûsü’l-A’lâm*’da yer alan değerlendirmelerdir (Şemseddin Sami, 1889, s. 1219).

2 Detaylı bilgi için bk. <https://teis.yesevi.edu.tr/arama>

3 Balıkesir’de tasavvufi hayata dair bulgu ve tespitler için bk. (Metin, 2022).

Ali Efendi'de⁴ (öl.1284/1868) müşahhas bir örnek olarak vücut bulmuştur. Zira kendisi Nakşibendiyye tarikatına mensup bir mutasavvıf olduğu gibi *Miskaletü'l-Mürâyâ fî Şerhi'l-Vesâyâ* isimli şerh kitabını yazan bir âlim ve şiirlerinden de anlaşılacağı üzere klasik şiirin gereklerine hâkim bir şairdir.

1. Vehbî Ali Efendi'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında Sınırlı Malumat

Vehbî Ali Efendi Emet'in (Kütahya) Yonca Ağacı köyünde dünyaya gelir. Ailesine ve sosyal çevresine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Yalnızca babasının Ömer Şevki Efendi olduğu ifade edilmektedir. Nitekim tespit ettiğimiz şiirlerinden iki beyitte Vehbî Ali Efendi kendisinden Şevkizâde diye bahseder⁵. Emet'te ilköğrenimini gördükten sonra Ramazan münasebetiyle gelmiş olduğu Bigadiç'te sesinin güzelliği ile çevre ulemanın ve şehir kadısının dikkatini çeker. Bigadiç'te Şeriye Mahkemesi kâtipliği görevine getirilerek geçimini temin edecek vasıtaları bulur. Ayrıca bu süreçte tahsilini devam ettirir. Bigadiç'te zengin bir aileye damat olan Vehbî Ali Efendi zamanını ilme ve eser telifine ayırır. 1284/1868 tarihinde vefat etmiş olup kabri Bigadiç'tedir.

Vehbî Ali Efendi'nin tasavvuf çevreleriyle sıkı bir ilişkisi olduğu düşünülmektedir. *Karesi Meşâhiri*'nde Nakşibendiyye tarikatına olan mensubiyeti, kelime-i tevhid ile âdâb-ı Nakşibendiyye'ye dair eserleri ve Balıkesirli İbrahim Edhem Efendi'den (öl.?) hilafet aldığı rivayeti ile ifade edilmektedir (Özsarı, 2023, s. 101-102). Şiirlerinden nakledilen aşağıdaki beyitler de onun Nakşibendiyye ile olan yakın ilişkisini ve tarikatlara bakış açısını göstermektedir.

Hâlidî kulak tutup Şâh Nakşibend'e muţlaķa

Bende olduđuña göre bende-i Şâh olmalı

⁴ *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde Ali Vehbî olarak tanıtılan şair, *Karesi Meşâhiri*'nde Vehbî Ali olarak zikredilmektedir (Erdoğan, 2020; Özsarı, 2023, s. 101). *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ndeki ilgili maddenin de temel kaynağı olması cihetiyle *Karesi Meşâhiri* isimli eserde ifade edildiği üzere hareket edilmiştir.

⁵ İlgili beyitler şu şekildedir:

Sensin ey dil-ber yine Vaşlı-i Şevkî-zâde'yi

Peyrev-i nûr-ı Hüdâyî Hâcî Bektâş eyleyen (G/ 4: 7)

Ba'zı Vehbî ba'zı Vaşlı ba'zılar Cânî didi

Şimdi Şevkî-zâde dirler ey gül-ra'nâ baña (G/ 8: 14)

[Hâlidî'nin Şah Nakşibend'e uyup kul köle olması gibi Şâh Nakşibend'in hizmetkârı olunmalı⁶.]

Sâlikânı pür-ma'ârif olduğundan gâlibâ

Râh-ı Bektâşî'de pek kesdirme bir râh olmalı

[Müntesiplerinin irfani bilgi ile dolu olması Bektaşilikte kestirme bir yol olduğunu gösteriyor]

Şer'e uydukça tarikat cümle mevşuldür hele

İş hemân Allâh diyen 'uşşâka hem-râh olmalı

[Şeri kurallara uyduğu müddetçe tarikatların cümlesi tercih edilebilir. Her işinde Allah diyen âşıklara yoldaş olunmalı.]

Aşağıdaki beyitte gönül hallerinden haberdar olunmadığı müddetçe şeyhlik mertebesinde bulunulmaması gereğinden bahsedilmektedir. Beyit, Vehbî Ali Efendi'nin Balıkesirli İbrahim Edhem Efendi'den el aldığı yönündeki bilgiyi destekler mahiyettedir.

Bey'at itmezler saña Vaşlî teşeyyüh itme hiç

Şeyh olan ahvâl-i dilden gâyet âgâh olmalı

Kaynaklarda Vehbî Ali Efendi'nin iki eserinden bahsedilir. İlki ve en mühimi olarak zikredilen “*Miskaletü'l-Mürâyâ fî Şerhi'l-Vesâyâ*” isimli eseridir. Eser, İmâm-ı Azam'ın *Vesâyâ*'sının şerhine yöneliktir. Peygamberimizin hayatını anlattığı *Mevlid-i Nebî*'si diğer bir eser olarak zikredilmektedir. Kelime-i tevhide ve âdâb-ı Nakşibendiyye'ye dair risaleler kaleme almıştır (Erdoğan, 2020; Özsarı, 2023, s. 101). Şiirlerinde yer alan ifade biçimleri, mana, hayal ve kelime tercihlerinden, Vehbî Ali Efendi'nin edebî faaliyetlerinin neşri yapılan bu sekiz adet şiirden ibaret olmadığını göstermektedir. Ancak hayatı hakkındaki yetersiz bilgiler paralelinde şairin şiirlerini bir araya getirdiği divanına veya divançesine dair de herhangi bir malumata rastlanmamaktadır. Vefatından sonra eşi, Balıkesir ulemasından Hacı İzzet Efendi'nin oğlu ile evlenmiş ve bu evlilikleri esnasından vuku bulan bir yangında Vehbî Ali Efendi'nin tüm eserleri yok olmuştur. Şiirlerinin de

⁶ Beyitte temas edilen Hâlidî, Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye kolu olmalıdır. Hâlid el-Bağdâdî'nin (öl. 1242/ 1827) öncülüğünde kurulan Hâlidîyye, müntesiplerinin gayretleriyle Balkanlar, Kırım ve Güney Doğu Asya'ya uzanan bir coğrafyada etki göstermiştir. Detaylı bilgi için bk. (Algar, 1997).

bu elim hadisenin cereyanı esnasında ortadan kalkmış olabileceği ihtimaller arasındadır.

2. Vehbî Ali Efendi'nin Şiirlerinin Bulunduğu Yazma Esere Dair

Vehbî Ali Efendi'nin şiirlerinin bulunduğu yazma eser Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde 10 HK 1015 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Toplam 136 varaktan oluşan yazmanın 1b-126b arasında *Necâtî Bey Divânı* yer almaktadır. Vehbî Ali Efendi'nin şiirleri 127a-129a varakları arasındadır. Yazmanın 131a-136b arasında ise Hayreti'nin (öl. 941/1534-35) kasideleri bulunmaktadır. *Necâtî Bey Divânı* ile Hayreti'nin kasidelerinde divânî hat kullanılmış olup Vehbî Ali Efendi'nin şiirlerinde yazının rikaya doğru kaydığı görülmektedir. Aynı şekilde Vehbî Ali Efendi'nin şiirlerinde harfler daha koyu ve kalındır. Bu durum şiirlerin sonradan eklendiğini göstermektedir. Şiirlerde Vehbî, Vaslî ve Cânî mahlaslarının geçtiği yerlerin üstü çizilmiştir. Gazeller arasında tek bir çizgi yerleştirilerek manzumelerin birbirlerine karışması önlenmiştir. Tespit edilen 8 şiirin ne zaman ve kim tarafından yazıldığına dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır⁷.

3. Vehbî Ali Efendi'nin Şiirlerine Yönelik Bazı Değerlendirmeler

Vehbî Ali Efendi'nin mutasavvıf ve ilim adamı olması itibarıyla daha çok tasavvufi tonda, hikemi ve didaktik şiirler yazması öngörülebilir. Ancak kısıtlı sayıda da olsa şiirlerinin konu yelpazesinin tasavvuf ile sınırlı olmadığı açıktır. *Karesi Meşâhiri*'nde Vehbî Ali Efendi'nin hayatının ilk dönemlerinin âşıkane bazı maceralarla geçtiği ve bu esnada kaleme aldığı şiirlerinin pek rakik olduğu ifade edilir (Özsarı, 2023, s. 101). Yayımlanan şiirlerinin büyük çoğunluğunun âşıkane ve rindane olması bu bilgiyi doğrular mahiyettedir. “Güzelsin” redifli ilk gazelinde Vehbî Ali Efendi, gülüşü, yürüyüşü, bakışları, saçları, yüzü, dişleri ve çene çukuru üzerinden sevgilinin güzelliğine atıfta bulunmaktadır. Gazelin sonuna doğru karşılaşılan,

Gönlüm nereniñ medhini yazsın seniñ ey şüh

Başdan ayağa her yeri her yanı güzelsin

⁷ Yazma eserin diğer bölümlerinde yer alan metinlerin de istinsah tarihi ve müstensihî belirlenememektedir. Detaylı bilgi için bk. (İlhan, 2023, s. 422).

[Ey şuh sevgili. Gönlüm senin hangi güzellik unsurunun övgüsünde bulunsun. Zira baştan ayağa kadar her yerin ve her yanın güzeldir.]

beyti ile sevgilinin güzellik unsurlarının övmekle bitmeyeceğini ifade eder. İkinci gazel de bu minvaldedir. Sevgilinin yüz güzelliği üzerinde duran şair, âşık olmayı tabi bulur. Sevgilinin aşığa yüz vermemesi motifi ve yüzü ile güneşin; boyu ile Sidre ve Tübâ'nın ilişkilendirilmesi klasik şiir geleneğine uygundur.

Üçüncü gazelde dervişlik ve tarikat erkânı üzerinde durulur. İlk olarak tövbe edilmeli ve dünyadan el etek çekilmelidir. İrfani bilgi ile donanıp, cennet ümidi veya cehennem korkusundan uzaklaşıp halis bir kul olunmalıdır. İbadetlere dikkat edilmeli, sürekli zikir ile meşgul olunmalı ve şeriatın kanunlarına göre hareket edenlerin yolundan gidilmelidir.

Görmeyüp cennet cehennem bilmeyüp havf u recā

‘Abd-i maḥẓ olup hemān maḥşūduñ Allāh olmalı

[Cennet ve cehennemi düşünmeden, korku ve ümit nedir bilmeyerek hakiki bir kul olup sadece Allah’a vasil olma arzulanmalı.]

Şişe-i ‘ārīñ melāmet taşlarıyla kırdırıp

Bâtınıñ Allāh ile zāhire güm-rāh olmalı

[Utanma şişesini taşlar ile kırıp iç dünyada Allah ile meşgul olurken dışarıdan bakıldığında yoldan sapmış biri olarak görülmeli.]

Beyitleri şairdeki Melami meşrep sufi tavra örnek teşkil etmektedir. Aşağıda yer alan beyitlerde ise bu tavır daha belirgin bir surette sunulmakta ve hatta yer yer kalenderliği akla getirmektedir.

Gerçi pīr oldum ama şevkiñle göñlüm nev-cüvān

‘Aşk-ı pākiñdir beni ‘ayyār u ‘ayyāş eyleyen

[Her ne kadar yaşlansam da senin şevkinle gönlüm gençtir. Ayyaş ve serseri olmamın sebebi senin tertemiz aşkındır.]

Mescide gelmez diyü ta‘n itme zāhid sen beni

Mey içüp maḥbūb sevmekdür ‘ibādātım benim

[Ey zâhit, mescide gelmez diyerek beni eleştirme. Benim ibadetlerim içki içip güzel sevmektir.]

Naqd-i 'ömrüm şarf idüp mey-hâneler yapmakdayım

Başka hayrım yok ise besdür bu hayrâtım benim

[Ömür parasını meyhaneler yapmak için harcamaktayım. Başka bir hayrım yoksa da bu hayrat olarak yeterlidir.]

Vahdet, zuhûrât, lâ-mekan, esrâr, ef'âl, zât-ı mutlak, taklîd, tahkîk, halvet, erbaîn, melâmet, bâtın ve zâhir tasavvufi şiirlerinde görülen bazı kavramlar olarak dikkat çekmektedir.

Âşıkane-rindane kaleme aldığı gazellerde yer alan bazı beyitlerde samimi ve içten bir eda görülmekte, lirizm tüm metin boyunca hissedilmektedir. Aşağıya alınan beyitler bu minvaldedir.

Zerrece inşâf u şefkat virmemiş mi kalbiñe

Ruhları gül lebleri mül bağırını taş eyleyen

[Ey sevgili, senin yanaklarını gül, dudaklarını şarap ve bağırını taş eyleyen Allah, kalbine zerre kadar insaf ve şefkat vermemiş mi?]

Çün murâd itdiñ beni hicriñle berbâd itmegi

Yâ niçündi vaşla dâ'ir itdigiñ imâ baña

[Madem ayrılığınla beni perişan etmeyi kararlaştırdın. O halde bana kavuşmaya dair verdiğin ima ne içindi?]

Âh u efgânımdan 'âciz kaldı 'âlem her seher

Zerre te'sîr itmedi hiç bunca vâveylâ saña

[Âlem ah edip inlememden çaresiz kaldı. Ama bunca vaveyla sana zerre kadar tesir etmedi.]

Taş mı bağırın yoğsa ben sevmekde mi kıldım kuşûr

Merhamet şefkat yüzün göstermediñ aşla baña

[Sen mi taş kalplisin yoksa ben sevmekte bir kusur mu işledim. Zira merhamet ve şefkat yüzünü bana asla göstermedin.]

4. Vehbî Ali Efendi'nin Balıkesir Yazmasında Tespit Edilen Şiirleri

1. Gazel⁸

Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün

- 1 Gördüm hele sen āfet-i devrānı güzelsin
Sevdim gülüşün gül gibi handanı güzelsin
- 2 Her bir harekātın sekenātın baña uygun
Tab'ımca tamām serv-i hırāmānı güzelsin
- 3 Ol cān alıcı gözlerin āfet bakışından
Pür-yāre kılan sīnemi müjgānı güzelsin
- 4 Kūmrāl saçının turraları bahtıma beñzer
Gönlüm gibi tā zūlf-i perīşānı güzelsin
- 5 Gīsū-yı siyeh pertev-i ruhsārı kapatmış
Ebr altına girmiş meh-i tābānı güzelsin
- 6 Dīvāne göñül bir teline zūlf-i siyehin
Bağlansa da zencīri vü urgānı güzelsin
- 7 Bir hokka içinde şanasın incü dizilmiş
Gördüm o şeker yiyesi dendānı güzelsin
- 8 Dil murğı hevā-yı heves-i dāne-i hālün
Derdi_ile düşen çāh-ı zenaḥdānı güzelsin
- 9 A'zālarınin hiç birine bir diyecek yok
Taḥşīşe sezā başkaca gerdānı güzelsin
- 10 Meşreb bilişin tab'a muvāfık revişin var
Kır yerdesin ammā yine 'irfānı güzelsin
- 11 Gönlüm nerenin medḥini yazsın senin ey şūḥ
Başdan ayağa her yeri her yanı güzelsin
- 12 Vuşlat deminin 'ıydine Cānī cānı virsün

⁸

127a.

Gazel, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Karesi Meşāhiri isimli eserinde 1, 2, 3, 4, 5, 9, 11 ve 12. beyitler itibarıyla yer almaktadır bk. (Özsarı, 2023, s. 224).

Herkes de disün ey perî kurbânı güzelsin

2. Gazel⁹

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Bir görüşde 'âşık oldum ey gül-i ra'nâ saña
Nice 'âşık olmayam hiç var mıdır hem-tâ saña
- 2 Göklere çıktı güneş nûr-ı cemâliñden kaçup
Kadd-i mevzûnuñ görürse reşk ider Tübâ saña
- 3 Şems-i ruhsârıñdır izhâr eyleyen 'âlemleri
Güyyiâ bir zerredir dünyâ vü mâfihâ saña
- 4 Tâ ezel bezminde yanmışdım cemâliñ 'aşkına
Bilmezem kaç biñ yıl oldu yangınım hâlâ saña
- 5 Söylesem mi yoğsa derdim gizlesem mi neylesem
Korkarım kim hışm idersin söylerim ammâ saña
- 6 Nakd-i cân aldıñ bitirdiñ bûseniñ bâzârını
'Özr idüp lâıyık mı şimdi bir takım ferdâ saña
- 7 Âh u efgânımdan 'âciz kaldı 'âlem her şehir
Zerre te'sîr itmedi hiç bunca vâveylâ saña
- 8 Şimdi teşhîr itmege bir başka yol yok añladım
El urup tesbihe ğayrı çekmeli esmâ saña
- 9 Yalınız Vaşlı mi ister vaşluñı ey dil-rubâ
Cân atup 'aşkıñla yanıktır bütün dünyâ saña

3. Gazel¹⁰

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey gönül dervîş olursañ haşyetu'llâh olmalı
İtmeyüp tefvîz-i tevbe şimdi nâgâh olmalı
- 2 Çekmeli dünyâ vü 'uqbâdan eliñ birden bire

⁹ 127a.

¹⁰ 127b.

- Dilde dāyim Allāh Allāh Allāh Allāh olmalı
- 3 Şīrīn (ü) sükker ma‘āriflerle ḥodbīn olmayup
Şeyḥ işiğinde taḥalluklarla rūbāh olmalı
- 4 Görmeyüp cennet cehennem bilmeyüp ḥavf u recā
‘Abd-i maḥẓ olup hemān maḥṣūduñ Allāh olmalı
- 5 Şiše-i ‘ārīñ melāmet taşlarıyla kırdırup
Bāṭınıñ Allāh ile zāhire güm-rāh olmalı
- 6 Hem nevāfil şavm u ḥalvet erba‘in itmek gerek
Her zamān olmazsa bunlar bārī geh gāh olmalı
- 7 Hālidī kulak tutup Şāḥ Nakşibend’e muṭlaқа
Bende olduğına göre bende-i Şāh olmalı
- 8 Sālikānı pūr-ma‘ārif olduğından ğālibā
Rāh-ı Bektāşī’de pek kesdirme bir rāh olmalı
- 9 Şer‘e uydukça tarīkat cümle mevşıldır hele
İş hemān Allāh diyen ‘uṣṣāқа hem-rāh olmalı
- 10 Bey‘at itmezler saña Vaşlī teşeyyüh itme hiç
Şeyḥ olan aḥvāl-i dilden ğāyet āġāh olmalı

4. Gazel¹¹

- Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün
- 1 Ey beni birden bire berbād (u) külḥaş eyleyen
‘Aklı sersem çeşmi pūr-nem yüzlerim yaş eyleyen
- 2 Zerrece inşāf u şefkat virmemiş mi ḳalbiñe
Ruḥları gül lebleri mül bağırını taş eyleyen
- 3 Sevdigimdir sen güzeller serveri ey dil-rubā
Ben gibi bī-çāreyi ‘āşıqlara baş eyleyen
- 4 Şimdi istiġnā idersin sen degil misin baña
Vaşla dā‘ir remz idüp bir nev‘ göz ḳaş eyleyen

¹¹ 127b.

- 5 Gizlesem derdim gözüm ağlar elim tırmaz yazar
Bu ikisidür benim her sırrımı fâş eyleyen
6 Gerçi pîr oldum ama şevkiñle gönülüm nev-cüvân
‘Aşk-ı pâkiñdir beni ‘ayyâr u ‘ayyâş eyleyen
7 Sensin ey dil-ber yine Vaşlî-i Şevkî-zâde’yi
Peyrev-i nûr-ı Hüdâyî Hâcî Bektâş eyleyen
5. Gazel¹²

- Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün
1 Eylediñ bunca tecâhül yiter ey şâh saña
İtdigim lâbe vü zârîleri her-gâh sana
2 Zîr-i pençemde cihân ‘âleme şîr-i ner iken
Oldum ey âfet-i cân pençe-i rûbâh saña
3 Bağla zülfüñle de habs it kuyusunda zekânıñ
Kuluñam çün yaraşur çâh baña câh saña
4 Kameriñ la‘li mi var gamze-i fettânı mı var
Ne münâsib ki ögenler diyeler mâh saña
5 Çok cevâhirle dürer gördi hülâşa ‘âşık
Görmediler gayrı olmağ ile eşbâh saña
6 Gamzeden gizli huzûra varabilürseñ eger
Olam ey bād-ı şabâ her gice hem-râh saña
7 Yoluña gevher-i eşküm saçılursa çok mı
Virürem biñ cânım olsa ‘alima’llâh saña
8 Hemân ağzımda mı şandıñ bu nevâzişleri sen
‘Âşıkam ey perî va’llâh u bi’llâh saña
9 Yağlı urğanla kapansun dilerem Mevlâ’dan
Aldayup öyle yalan söyleyen efvâh saña
10 Derdiñi bilmedi kimse yazuk oldu ey dil

¹² 128a.

- Acıdım toğrusı çok vāh saña vāh saña
- 11 Kesme ümīdiñi şabr it nolur olmaz Vehbī
Belki imdād ider ol hāzret-i Allāh saña
6. Gazel¹³
- Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün
- 1 Beni öldürdi ammā ğamzeñ ey cānım helāl olsun
Yerince iş gören cellādıña kanım helāl olsun
- 2 Şeb-i tārık-i hicriñ şu‘lelendirmek siyākında
Şabāh-ı vaşla deñlü āh u efgānım helāl olsun
- 3 Saçın zünnārım aldı küfrümi hattıñ çepellendi
Cemāliñ kıldı yağma dīn ü imānım helāl olsun
- 4 Hünerdir diyü vilāyetde gezdim bir zamān ammā
Harāb itdiñ benim ol şöhre vü şānım helāl olsun
- 5 Seni sevdi diyü rüsvā-yı ‘ālem oldum ey dil-ber
Ko rüsvāy olayım ey nāzlı seymānım helāl olsun
- 6 Hayāliñle dü-çeşmim kanlu yaşlar dökdüler gerçi
Yoluñda saçılan ol dürr ü mercānım helāl olsun
- 7 Şarāb-ı nāb-ı la‘liñ mest ü medhüş itdiği demler
Tarabla çāk çāk oldu girībānım helāl olsun
- 8 Siyāset seyrine teşrīf iderseñ nāz ile emr it
Çekem kendi elimle kendi urğanım helāl olsun
- 9 Çün aldıñ göñlümi cismim göñülsüz kaldı meydānda
Bu şüret bārī al cismimle meydānım helāl olsun
- 10 Baña bir iftirā itmiş bu şeb rü’yā mıdır bilmem
Dimiş Vaşlı’ye emdirdim bu gerdānım helāl olsun

¹³ **128a.**
Gazel, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Karesi Meşâhiri* isimli eserinde matla ve makta beyitleri itibarıyla yer almaktadır bk. (Özsarı, 2023, s. 225).

7. Gazel¹⁴

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Bülbülem vaḥdet bāğında nālem ebyātım benim
Nāle vü efgāna maḥşūr oldı evkātım benim
- 2 Mescide gelmez diyü ta'n itme zāhid sen beni
Mey içüp maḥbūb sevmekdir 'ibādātım benim
- 3 Naqd-i 'ömrüm şarf idüp mey-hāneler yapmağdayım
Başka ḥayrım yok ise besdir bu ḥayrātım benim
- 4 Her neye bakşam cemāl-i yārı gördüm muṭlaḳā
Ḥaylice şafvetli yüz gösterdi mir'ātım benim
- 5 Gerçi Biğādice yan geldim tavaṭtun eyledim
Lā-mekān ilinden ayrılmaz veli zātım benim
- 6 Sevdigim tek bencil olsun biñ ölüm bir şey degil
Hicr-i yāre beñzemez sā'ir beliyyātım benim
- 7 Zāhidiñ maṭlūbı cennet 'āşıkıñ dīvār-ı yār
Dost irādātında fānīdir murādātım benim
- 8 Her ne ḥaḳqında murād eylerse eyva'llāh hemān
Bilmezem kim var mıdır bir başka ḥacātım benim
- 9 Ben kaçan 'aczimle dostuñ ḳudretin fehmi eyledim
Öyle bildim bitdi gūyā her mūhimmātım benim
- 10 Çok şükür taḳlīdimi taḥḳīke irgürdüm tamām
'Ayn-ı vāḳi'den zuhūr itdi ḥayālātım benim
- 11 İhtiyācım ḳalmadı mir'āt-ı pīriñ seyrine
Kendi mir'ātımdan el virdi zuhūrātım benim
- 12 Pertev-i şems-i ḥaḳīḳatdır gözün aç sen de gör
Ḳalb u ḳalib cism ü cān mecmū'-ı zerrātım benim

¹⁴ **128b**

Gazel, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Karesi Meşâhiri* isimli eserinde 1, 4 ve 14. beyitler itibarıyla yer almaktadır bk. (Özsarı, 2023, s. 224-225).

- 13 İrmişem âşâr u ef'âl u şîfât esrârına
Zât-ı muṭlaḳdır hemân aḳşâ-yı ġâyâtım benim
- 14 Kesmezem ümmîdi ḥâşâ rahmetinden Rabb'imîñ
Gerçi kim Cânî'yem ilden çok cinâyâtım benim
8. Gazel¹⁵

- Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 1 Başın için ey perî gel itme istignâ baña
Nâz u istignâ olunca tar olur dünyâ baña
- 2 Ḳadd-i mevzûnuñ ḥayâlimden çıkarmam rûz u şeb
Anıñ-içün reşk iderler Sidre vü Ṭubâ baña
- 3 Şems-i ruḥsârıñ görelden ey güzeller serveri
Zerreden aḥḳar gelür dünyâ vü mâfihâ baña
- 4 Pertev-i nûr-ı cemâliñ inbisâtından mıdır
Sensiz aşla hîç görünmez gördüğüm eşyâ baña
- 5 Bûse va'd itdiñ peşin aldıñ benim 'aḳl u dilim
Bir ḳurı sevdâñı iḥsân eylediñ ammâ baña
- 6 Bilmezem pek mi gücendiñ eski cünḥamdan benim
Virmediñ bir bûse gül-ruḥsârdan ḥâlâ baña
- 7 Cevher-i 'ömrüm gibi tâ ḥüsnüñ itlâf eylediñ
Ḳaldı sermâye hemân ḥayfâ saña sevdâ baña
- 8 Çün murâd itdiñ beni hicriñle berbâd itmegi
Yâ niçündi vaşla dâ'ir itdigiñ imâ baña
- 9 Senden özge bir güzel sevdi dimişler sevdigim
Aşlı yokdur iftirâdır iftirâ ḥâşâ baña
- 10 Bir bilinmez derde düşdüm bilseler de çâre yok

¹⁵ **129a.**
Gazel, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Karesi Meşâhiri* isimli eserinde 1, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 13 ve 14. beyitler itibarıyla yer almaktadır bk. (Özsarı, 2023, s. 225).

- Ġurbet ildir kimse dermān eylemez ħayfā baña
- 11 Ben ‘aceb ‘āşık mı oldum dil yanar ağlar gözüm
Yohsa mīrās-ı peder mi bunca vāveylā baña
- 12 Her seher tā şubḥ olunca degme feryād eyleyem
Ko disünler ol gül içün bülbul-i şeydā baña
- 13 Taş mı bağırñ yohsa ben sevmekde mi kıldım kuşūr
Merḥamet şefkat yüzün göstermediñ aşla baña
- 14 Ba‘zı Vehbī ba‘zı Vaşlī ba‘zılar Cānī didi
Şimdi Şevkī-zāde dirler ey gül-ra‘nā baña

Sonuç

Balıkesir’in sosyal ve kültürel dokusu içerisinde yetişmiş olan Vehbī Ali Efendi, mütevazı yaşamı süresince kendisini ilmi eser telifine adanmış mutasavvıf şairlerdendir. Vefatından sonra eşinin evinde çıkan yangında tüm tasavvufi ve ilmi neşriyatı yok olduğu gibi şiirlerinin de bu elim vakadan zarar görmüş olduğu düşünülmektedir. Zira elde olan şiirlerinden Vehbī Ali Efendi’nin klasik şiir geleneğinin farkında ve belirli bir yetkinlik düzeyinde olduğu görülmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın gayretleri ile üç adet gazeli ile bazı beyitleri yayımlanmıştır. Balıkesir İl Halk Kütüphanesi’nde bulunan *Necâtî Bey Dîvânı* yazma eserinin son varaklarında sekiz adet şiiri tespit edilmiştir. Şiirlerinin neşri ile şairin edebi kişiliğine ve hayatının bazı kesitlerine yönelik çeşitli belirlemeler yapılmıştır.

Mutasavvıf bir şair olmakla beraber Vehbī Ali Efendi, şiirlerinin büyük kısmında âşıkane ve rindane bir üslup tercihinde bulunur. Sevgilinin güzellik unsurları ile âşık ve sevgili arasındaki kalıp davranış biçimleri böylesi şiirlerde karşılaşılan ve klasik şiir geleneğinde de yeri olan hususlardır. Yer yer tasavvufi bazı kavramların da kullanıldığı irfani şiirlerinde, Kalenderi/ Melami tavır ve istigna hali dikkat çekicidir. Şairin Nakşibendiyye tarikatına olan mensubiyetine dair bazı veriler yine şiirleri vasıtasıyla temin edilebilmektedir. Ayrıca yine şiirlerinde Bektaşiliğe göndermede bulunularak diğer tarikatlara da hoşgörü ile yaklaşıldığı ima edilmektedir. Sade dil, didaktik ifadelerin yanı sıra görülen lirik ve samimi

eda ile aruza hâkimiyet üslubunun diğer şubeleri olarak dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Algar, H. (1997). Hâlid El-Bağdâdî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 15, 295-296.
- Erdoğan, M. (2020). *Vehbî/Vaslî/Cânî, Ali Vehbî Efendi*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/Vehbi-vasli-cani-ali-Vehbi-efendi>
- İlhan, E. (2023). *Necati Bey Divanı: Metin - Bağlamlı Dizin-İşlevsel Sözlük*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Metin, Ö. (2022). *Balıkesir’de Tasavvuf Kültürü: Uşşâkıyye Örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Necâtî Bey Divânı*. Balıkesir İl Halk Kütüphanesi. Nu: 10 HK 1015.
- Özsarı, M. (2023). *Karesi Meşâhiri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı*. Balıkesir: Karesi Belediyesi Yayınları.
- Şemseddin Sâmî (1889). *Kâmûsu’l-A’lâm c. 2*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. <https://teis.yesevi.edu.tr/>

کوردم باده سز افت دورانی کوزل کینی سودم کو کوزل کل کی خندانی کوزل کینی
 میر بره کاتک کسکند و یکا او بوند طبعی تمام سر و خرامانی کوزل کینی
 اول جبه ای کوزل کت باشدن بر یاره قیلا نیندی می خزان کوزل کینی
 قرال صاحبک طره ای خفته بکوز کوزل کینی تا زلف بریشانی کوزل کینی
 کیو کیم بر نور خری قیامتش ابر الته کیم منج تابانی کوزل کینی
 دیوانه کوزل بر تنه زلف سیاه با غلانسیم زنجیری و اورغانی کوزل کینی
 برحقه ایچین ضحایی بخندیش کوردم او شکری بی یه سی دندانی کوزل کینی
 دل بر غمی هوی دانه خالک در دیله خوشا چاه زخردانی کوزل کینی
 اعضا ز یکا هلیج بر نه بر دیه کوزل کینی تخم صید سز افشقه کوزل کینی
 مشرب بشک طبع موافق روشنی و قیر صینی امانه عرفانه کوزل کینی
 تا بخلین قسبه کیم بوجهی کینی جامه کیم قیاس کیم کوزل کینی
 حکم نره کک و صنی یاز سینه کینی باشند یا غله هوری میر یاز کوزل کینی
 وصلت دینک عید نه جلای جاز و برین باز سوره دیسون ای بری قریب کوزل کینی
 بر کوزنده عاشق اولم ای کل رغانسکا بیچ عاشق اولم ای کل رغانسکا
 کوزل کیم همدی کوشی نور جانکس قاجقه قد موزونک کورس بر شک اندر طعنا سکا
 شمس رخسار کور اظفار المیاز عالمی کوزل کیم بر ذره در دنیا و مافیها سکا
 تا ازل پیوسته یا کسکه عشقه بلغم قیاسیک سبل اولد یا نغمه عالم سکا
 سوله سبی یوسف دردم کوزل کیمی کیم قور قارم کیم چشم ایدر سینی سولسا اما سکا
 نقد صا الدنک تدرک بولنه کوزل کیم غدر ایدر لایقی شدی بر طاقم قریبا سکا
 آه واقعا غم عاقله عالم هر سحر ذره تاثیر ایتدیه هلیج بونجه و اولد سکا
 شمس سینه ایتدیه بر بقیه بولنه کسکه ال اور و بر سیم غیری چکله اسما سکا
 یا بیکر و صلی بر ستر و صلیکای دلربا جان اتوبه عشقه کیم یا غنچه بر تن دنیا سکا

ای که کل درونی او در سر خسته الله اولیا
 به کمال دنیا و عقایدی که بر دنیا بره
 شیخ از کمال معارف که خود به او میگویند
 که در عین حقیقت همه بیگانه خود و در جا
 شیخ عمار مدد حق که شایسته قیام است
 هم را از غل صوم و حضور اربعه امین که
 خاله که خود را شایسته حق شنید و طعنا
 ساکنان به معارف او در حقیقت به غالب
 شیخ او در حق طریقت صمد و صمد در همد
 بیعت استمرار که تا وصل شیخ است به حج
 ای که در بر باد که محتاج ایلیان
 ذره جهان را در حقیقت و در حقیقت قلبه
 سود که در کمال در راه ای در با
 شمع که احتیاج از بهیم که در کلیه
 کمال هم در دم که در افعال و امور
 که به پیرو اولاد و مع شوق که در کمال نه در جهان
 سید ای دل بهینه و وصل شوق زنجاری

این که قیاس و توفیق شدی نگاه او کمال
 دل را در حق الله الله الله او کمال
 شیخ از کمال معارف که خود به او میگویند
 همه محض اولاد که در حق الله او کمال
 با طبع الله را که در کمال او کمال
 همه ماه او را از بهین باری که کمال او کمال
 بنده او را و غور که در حق الله او کمال
 راه به کمالی که در حق الله او کمال
 ای که در حق الله دیان عشاقه همراه او کمال
 شیخ که در حق الله او کمال او کمال

عقل که در حقیقت بهیم یوزم با سه ایلیان
 رعد که در کمال در حق الله او کمال
 به کمالی که در حق الله او کمال
 وصله دانش را از بهین باری که کمال او کمال
 بوای که شایسته بهیم که در حق الله او کمال
 عشق پاک که در حق الله او کمال
 بهین و در حق الله او کمال او کمال

۲۸
 ایلده بو فتح جا اهل بی ایشاه کا
 انیم لایه وزیر لری هکاه کا
 نیر پیچ منج چلان عالم شریکیم
 اولور ای آفت جاده پیچرو به کا
 باغله زلف کله هم جی ساریت قیوشه زلفه
 قولور کیم چور سیر اشور چاه بکا جاکا
 قریح لعلی وار غره ختانی وار
 نه فنا سیکه او خاندن دیر ماه کا
 چورده جوا اهل در کورده فوجده عتاده
 کورده لر غره و لعله اشباه کا
 غره نه کز سیر حضوره وار دیر لعل اک
 اولور ای بار صبا اهل کیم هکاه کا
 یولکه که هکاه صبا اهل سیر جوقی
 ویر ورم بیک جانم اولور علم الکاه کا
 هکاه اغش قریح می صبا زین بونوار شریکیم
 عاشق ای بی و الله و بالله کا
 یا غیاور غانه قیاسون دیلمی مولدنه
 الایوب اولور سولیا زافره کا
 در دیک بلور کیم یازده اولور ای دل
 اصدیم طوغره سیر جود واه کا واه کا
 کسمه عیدیک صبا بیت نوله اولور و جکی
 بلکه اعدا دیر اولور حضوره الله کا

بنی اولور دلا حاضرده ای جانم حلال اولور
 سیر غنایش کورده جود که خانم حلال اولور
 شتار یلک لعلی غنایش کورده جود
 صبا اهل وصله دکلده آه و اخلاص حلال اولور
 صبا اهل زانم الی کورده جود
 جلالت قیصری یغادرده وایانم حلال اولور
 هنر دیر دیر کیم دم بر زمانه اما
 غراب اینده بنی اولور شریک و شانه حلال اولور
 سنجی سوره جوسرای عالم اولور ای دیر
 قدسوی اولور ای نازله سیمانم حلال اولور
 خیال کله هم شریک قانده یاشمده که واکیم
 یولکه صبا جود اولور در و صبا حلال اولور
 شریک لعل است و ده کورده اینده کورده
 طریقه چان چان اولور کیم صبا حلال اولور
 سیات سیرینه شریف ایدر سراج نازله است
 حکیم کنده الله کنده اور غنایش حلال اولور
 جوسالده که کلیم صبر کیم کورده عیدانه
 بود صبرت باری ال جسمه عیدانه حلال اولور
 بکا بنی اینده شریک یولکه ایدر بهام
 دیش و صلیح یا اعدا دم بیک دانه حلال اولور

بلبل و حد باغده ناله ایستم بنم
 مسجود کلنر تو طعن اینده زانکه بنی
 ناله و افغانه محصور اولدی او قاتم بنم
 نقد عزم صوفی و پیر میخانه را یا بقیه
 مار نه بفرستم جلال یادی کوردم مطلقا
 کرم بیفاری یان کلام توطن ایلم
 سود یکم نکل بخی اولسون بیک اولوم بزمی کل
 نه اهد کرم طوبی جنت عاشق کلام بیدار یار
 هر نه حقده مراد ایلمه ایوالله هه
 بن فحنی عجز ناله و شک قدر تن فخر ایلم
 جودن شکر تقلیدی حقیقه ای کوردم تمام
 احتیاجم قالدی مرآت پیر و سیرینه
 بد تو شکر حقیقه کور کور ایلمه کور
 ایر میشم آثار و افلا وصفات اسرارینه
 کسرم امیر حاشا رهنش زبکوت
 ناله و افغانه محصور اولدی او قاتم بنم
 می ایچ بجه سوره سوره عباد اتم بنم
 بنف خیم بر قلم بسره بوضو اتم بنم
 ضیلو صفه تیار کور کور کور اتم بنم
 لا هکله ایلمه ناله ایلمه ویا زاتم بنم
 ماجرایاره بکنر مزمار بلیا اتم بنم
 کور ادر ادر ادر فایده مراد اتم بنم
 بلنم کرم وار حیدر بر بنف حاجا اتم بنم
 اولم بلنم بدی کور یا مار مرها اتم بنم
 عین واقعده ظاهر اندی خیالاتم بنم
 کند مراد ناله وری طهر اتم بنم
 قلبه قالب جسم و جان مجموع ذراتم بنم
 ذات مطلقه ریاض افصای غایاتم بنم
 کرم کرم جانی اتم ایلمه جود بنایاتم بنم

باشک ایچون ای بری کل ایته استغابا ناز و استغنا اولم یل اولور دینا بجا
 قد موزونلر ضیالدرن چقاریم فز و زب آنکیچنر شک ایدر رسدره و طوبایا
 شئی خدای کورلدن ای کورلدن کورلدن ذره فخر احق کلا دینا و مافیرا بجا
 برتونو جمالک اینف طغندید سنسز اصلا ایچ کورنر کور دیکم ایشا بجا
 بدو و عد ایندرک بشین الدنک بنم عقل دلم بر قوری سودا ایص ایلدنک ایشا بجا
 بلنریم یکی کورصدنک ایچا جمنه دمن بنغ ویرمدن بر بدو کلا رف خیم خلا بجا
 جودا علم کیمی تاحسنا اتلاف ایلدنک قالدی سرمایا هکلی عیضا کلا سودا بجا
 چون مراد اتدنک بنی ججه کلا بر باد ایتیم یا نیچوندی و صله داتر اندیک کلا ایچا بجا
 سنسز اوزله بر کوزل سودی دیشدر دیکم اصلا یوقدر افتد ار افترا حاشا بجا
 بر بلنر دریم دوشنر بدو بریم چاره یوق غربت ایلدنک کلا رعا ایلر عیضا بجا
 بن عجب عاشقی اولدم دل یانا اعلای کوزم بدو میراث بدو بی بوچی و او یلا بجا
 لک کلا صبح اولنجی دکه فریاد ایلم قدیسند اول کل ایچنر لیلی شید ایشا بجا
 طاشی نوزک بدو خبر بن سرمدن می قلدن قشور مرصفت شفقت یوزین کور سترمدن اصلا بجا
 بعضی واهی بعضی و صلا بعضی حلا دیدی شمدی شوقی زام دیدر لای کل رعنا بجا

MÜKERREM KAMIL SU VE BALIKESİR EDEBİ HAYATI

Gölnur GÜNDÖĞAN*

Giriş

Mükerrem Kamil Su ve Balıkesir Edebi Hayatı isimli bildirimizde Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli yazarlarından Mükerrem Kamil Su'nun biyografisi ve Balıkesir dönemi yazınsal faaliyetleri kaleme alınmıştır.

1904'te Bursa'da doğan yazar, eğitimi İstanbul'da tamamlamıştır. Çapa Kız Muallim Mektebi'nden mezun olduktan sonra Balıkesir'e öğretmen olarak atanmıştır. Hayatının bir kısmını Balıkesir'de geçiren yazar, eserlerinden çoğunu Balıkesir'de yayımlamıştır. 1939'dan sonra Ankara'ya tayin edilen yazar, ömrünün sonuna (24 Temmuz 1997) kadar Ankara'da yaşamıştır. Mükerrem Kamil Su'nun yazı hayatına Balıkesir'de başlaması ve ilk edebi çevresinin Balıkesir'de oluşması, bildirimizin önemini ortaya koymaktadır.

Balıkesir, Mükerrem Kamil Su için ayrı bir önem değer taşımaktadır. Hayatının gençlik yıllarını, hem öğretmenlikteki hem de yazarlıktaki en verimli yıllarını burada geçirmiştir. Balıkesir'de evlenmiş, yine burada anne olmuştur. Eserlerini kaleme alırken bir yandan da Balıkesir Halkevi Temsil Şubesi komite başkanlığını yürüterek Balıkesir'de verilen tiyatro temsillerinin seçimi ve oynanması aşamalarında görevlidir. Bütün bunlara ek olarak ulusal süreli yayınların dışında Balıkesir'de neşredilen Kaynak ve Gençler Yolu süreli yayınlarında yazıları çıkmış; Ayrı Dünyalar, Ben ve O, Ateşten

* Bilim Uzmanı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi,
gulnurgundogan10@gmail.com

Damla ve Çırpınan Sular isimli romanlarında mekân Balıkesir'dir.

Yazar hayatı boyunca 21 roman, 19 çocuk kitabı, 8 ders kitabı ve 2 hikâye kitabı kaleme almıştır. Eserlerinin çoğunu Gençler Yolu, Kaynak, Türk Dili, Yarım Ay, Okul ve Öğretmen, Resimli Ay, Cumhuriyet, Son Posta, Ulus, Hürriyet, Hayat, Tasvir ve Zafer isimli süreli yayınlarında neşretmiştir.

1. Mükerrerrem Kamil Su'nun Hayatı

Mükerrerrem Kamil Su, eski Nafia Nezareti müfettişlerinden Halil Hulusi Bey ve Hatice Hanım'ın kızıdır.¹ Mükerrerrem Hanım, resmi nüfus kayıtlarına göre 1 Temmuz 1904 tarihinde Bursa'da doğmuştur.² Yazarın çocukluk günlerine dair fazla bir mevcut değildir. Ancak çocuklar için yazdığı Karakız³ adlı hikaye kitabında onun çocukluğuna dair ipuçları mevcuttur. Hikayede yer alan Azize karakteri ile Mükerrerrem Kamil Su'nun gerek İstanbul gerekse Bursa'daki hayatı bazı noktalarda örtüşmektedir. Karakız'a bakarak söylemek gerekirse yazar zorlu bir çocukluk hayatı geçirmiş olmalıdır. Babasının vefat etmesi, annesinin yeniden evlenmesi ve devamında halasının gözetiminde yatılı bir okulda eğitime devam etmesi onu zorlamış olmalıdır.

Mükerrerrem Kamil Su, küçüklüğünden itibaren okula ve okumaya ilgi duymuştur. Evden gizlice kaçıp kaçıp okula gitmesi sebebiyle babası onu erkenden okula yazdırmak zorunda kalmıştır. O zamanlar gittiği okul İstanbul'daki Taşmektep'tir.⁴ Daha sonra halası, yaşı yeterli gelmediğinden, yaşını büyüterek Çapa Kız Muallim Mektebi'ne yazdırmıştır.

Çapa Kız Muallim Mektebi'nin müfredat programında, o zamanki isimleriyle, ulûm-ı diniyye, kırâat-ı Türkiyye, Arabî, Farisî, lisan-ı Osmanî ve imlâ, inşâ-yı Türkî, kavâid ve imlâ, imlâ ve inşâ, resim, sülûs, rık'a, dikiş, makina, nakış, coğrafya, tarih-i Osmanî, hesap dersleri okutulmuştur. Okul, ilk mezunlarını 1872- 73 öğretim yılında vermiştir.

¹ Enver Naci, Kadın Romancılar: Mükerrerrem Kamil Su, Yarım Ay Dergisi, nr.128, 1 Mart 1941, s.11,23

² Ek1 Nüfus Kayıt Örneği

³ Mükerrerrem Kamil Su, Karakız, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977, s. 5-7

⁴ Enver Naci, Kadın Romancılar: Mükerrerrem Kamil Su, Yarım Ay Dergisi, nr.128, 1 Mart 1941, s.11-23

Dârülmualimât 1918'de Çapa'daki Derviş Paşa Konağı'na taşınmıştır. Okul bu tarihten sonra Çapa Kız Muallim Mektebi olarak tanınmıştır. Yatılı bir mektep hâline getirilen okulun eğitim süresi 5 yıldır. 1918'deki büyük Fatih yangını esnasında okul binası da yanmış, Dârülmualimât, Çapa'daki yeni binasına taşınmıştır. 1922'de Maarif Vekâleti'ne bağlanan Dârülmualimât, 1924'te Kız Muallim Mektebi olarak yeni ismiyle hizmet vermeye devam etmiştir.⁵

Mükerrem Kâmil Su, zorlu bir eğitim sürecinin arkasından 1922'de iyi bir derece ile Çapa Kız Muallim Mektebi'nden mezun olmuştur.⁶

Mükerrem Kamil Su, hayatı boyunca iki defa evlilik yapmış ve ilk evliliğinden iki çocuğu olmuştur. 1925'te Bursa'da ziraat mühendisi olan Süleyman Saadettin Tanaydı ile evlenmiştir. 1926'da oğlu Sedat, 1927'de kızı Selma Serap Burhaniye'de dünyaya gelmiştir. Yazarın bu ilk evliliği yaklaşık olarak 3-4 yıl sürmüştür.⁷ İkinci kez 1933'te Edremit'teyken tanıştığı Tarihçi Kamil Su ile evlenmiştir. Kâmil Su tarih öğretmenidir. Aynı zamanda ciddi bir araştırmacıdır. Kâmil Su, Edremit tarihine dair yaptığı araştırmalarıyla tanınmaktadır. 1 Temmuz 1909'da Bulgaristan'da doğan Kamil Su, ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç etmiştir. İlk ve orta öğrenimini Manisa'da tamamlayan Kâmil Su, 1932'de İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuştur. Edremit Ortaokulu ve Balıkesir Lisesi'nde bir süre tarih öğretmenliği yapan Kâmil Su, 1934'te Soyadı Kanunu ile birlikte Su soyadını alan Mükerrem-Kâmil çifti 1938'den sonra Ankara'ya yerleşmiştir. Kâmil Su çeşitli devlet görevlerinden bulunduktan sonra, 28 Mart 1984'te vefat etmiştir.⁸ Mükerrem Kamil Su, ilk evliliğinden olan kızını ve oğlunu sırasıyla 1969 ve 1975'te kaybetmiştir.⁹

Mükerrem Kamil Su, Çapa Kız Muallim Mektebi'nden mezun olduktan sonra, 1922'de ilk olarak Balıkesir'in Burhaniye ilçesine atanmıştır. Yazar, Çapa Kız Muallim Mektebi'ni, yatılı olarak okuduğu için mecburî hizmet görevine sahiptir ve Burhaniye'de mecburi hizmete başlamıştır. Öğretmenliğe başladığı o yıllarda Türkiye'de öğretmen sayısı az

⁵ Yeni Rehber Ansiklopedisi, 5.cilt, s.208

⁶ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, cilt 17, s. 10840, 1993

⁷ Nurdan Fakı, Mükerrem Kamil Su ve Çocuk Edebiyatı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010

⁸ <http://www.biyografya.com/biyografi/5036>

⁹ Ek-1 Nüfus Kayıt Örneği

olduğundan, Burhaniye'ye atanır atanmaz, başöğretmen /müdür olarak görevlendirilmiştir. Sonrasında Edremit Ortaokulu'na tayin olan Mükerrerrem Kâmil Su, bir süre de Edremit'te çalışmıştır.¹⁰

Burhaniye ve Edremit'te görev alan Mükerrerrem Kâmil Su, daha sonra Balıkesir merkezde sırasıyla Gazi İlkokulu ile Kayabey ve Altıeylül ilkokullarında başöğretmen ve müdür muavini olarak çalışmıştır. 1936 yılında Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılan Türkçe - Edebiyat sınavlarında başarılı olan yazar, aynı yıl Türkçe öğretmeni olarak Balıkesir Lisesi'ne tayin edilmiştir. Balıkesir Lisesi yayını *Alkım* dergisinde de Mükerrerrem Kâmil Su'nun makale ve denemeleri yayımlanmıştır.¹¹ *Alkım*, Balıkesir Lisesi öğrencileri tarafından çıkarılmış bir okul dergisidir. Dergi, 34 sayı halinde yayımlanmıştır. Derginin ilk sayısı 15 Aralık 1936'da, son sayısı olan 34. sayısı ise 1938-1939 şeklinde tarihlendirilmiştir.¹²

Mükerrerrem Kâmil Su'nun yaşamında, Balıkesir'in ayrı bir önemi vardır. Hayatının en özel ve verimli yıllarını Balıkesir'de geçirmiştir. Öğretmenlik hayatına Balıkesir'de başlamış, Balıkesir'de evlenmiş ve burada anne olmuştur. Bu bakımdan Balıkesir onun edebî ve kültürel hayatında ayrı bir yere sahiptir. Yazar, Balıkesir döneminde bir yandan öğretmenlik yaparken, öte yandan *Kaynak*, *Türk Dili*, *Yarım Ay*, *Okul ve Öğretmen*, *Resimli Ay* gibi süreli yayınlarda makale, deneme, hikâye ve roman türlerinde eserler yayımlamıştır. Özellikle Balıkesir Halkevi'ndeki çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet döneminin topluma sunduğu yeni hayatın, toplum tarafından benimsenmesi ve kabulü sürecine Mükerrerrem Kâmil Su, yazılar ve yaşam biçimiyle dikkat çekici katkılar sunmuştur. Bir müddet Balıkesir Halkevi Temsil Şubesi komite başkanlığını yürüten Mükerrerrem Kâmil Su, bu görevi esnasında Balıkesir'de verilen tiyatro temsillerin seçimi, oynanması aşamalarında etkili isimlerden birisi olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla yazar, bilhassa Halkevi bünyesindeki çalışmalarıyla Balıkesir kültür hayatının

¹⁰ Cenk Kırçak, İkinci Bahar – Mükerrerrem Kamil Su ile Bir Röportaj, TRT Ankara Radyosu, 1992

¹¹ Alkım Balıkesir Lisesi, nr.18-22, 1937-1938

¹² Aydın Güler, “Tek Parti Döneminde Yerel Dergilerdeki Tarih Algısı Üzerine Bazı Dikkatler: Balıkesir Örneği”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, nr.10, 2021,s.248

biçimlenmesinde epeyce katkı sunmuştur. Bunlara ilâve olarak romanlarından birkaçında mekân olarak Balıkesir'i tercih etmiştir. *Ayrı Dünyalar*¹³, *Ben ve O*¹⁴, *Ateşten Damla*¹⁵ ve *Çırpınan Sular*¹⁶ isimli romanlarında mekân Balıkesir'dir. Bu durum Mükerrerem Kâmil Su'nun Balıkesir yöresini ve Balıkesir insanını edebî metinlerinde bir repertuar malzemesi olarak kullandığını göstermektedir.

Mükerrerem Kamil Su, Türkçe öğretmeni olarak Balıkesir Lisesi'nde iki ders yılı çalışmıştır. Yazar, 1939 yılında Ankara'ya tayin edilmiştir. Ankara'daki görevi Cebeci Ortaokulu Türkçe öğretmenliğidir. Fakat yazar Cebeci Ortaokulu'nda fazla kalmamış, iki aylık bir süreden sonra öğretmenlikten istifa etmiş ve Almanya'ya gitmiştir. Mükerrerem Kamil Su'nun Almanya'ya gitmesinin sebebi, eşi Kamil Su'nun "Türk ve İslam Sanatı" üzerinde ihtisas yapmak için Almanya'ya gönderilmesidir. Ekim 1939'da 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, Mükerrerem Kamil Su ve eşi Kamil Su, Türkiye'ye dönmüşlerdir.¹⁷ Döndükten sonra Ankara Cebeci Ortaokulu'ndaki öğretmenlik görevine devam eden yazar, bir süre yine Ankara'da Dördüncü Ortaokul'da çalışmıştır. Ardından Ankara Kız Lisesi'ne tayin edilen Mükerrerem Kamil Su, 15 yıl bu okulda öğretmenlik yapmıştır.¹⁸

Yazarın Balıkesir'de başlamış olduğu yazarlık hayatı, Ankara'da da devam etmiştir. Mükerrerem Kâmil Su, Ankara Kız Lisesi'ndeki görevinden 1956 yılında emekliye ayrılmıştır. Yazar, emekliliğinde de, edebî ve kültürel düzeydeki çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁹ Emekliliğinden sonra Ankara Radyosu'nda çalışmaya başlar. Bir süre Ankara Radyosu'nda kadınlarla ilgili haftada iki üç gün öğleden evvel Kadın Saati programı hazırlayıp sunan yazar, geceleri de saat 10.00'da kısa dalgadan Türk Edebiyatı'nda/ Edebiyatımızda Portreler

¹³ Ayrı Dünyalar, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1964

¹⁴ Ben ve O, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1970

¹⁵ Ateşten Damla, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1942

¹⁶ Çırpınan Sular, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1941

¹⁷ Enver Naci, Kadın Romancılar: Mükerrerem Kamil Su, Yarım Ay Dergisi, nr.128, 1 Mart 1941, s. 11-23

¹⁸ Cenk Kırçak, İkinci Bahar-Mükerrerem Kamil Su ile Bir Röportaj, TRT Ankara Radyosu, 1992

¹⁹ Ali Algül, Mükerrerem Kamil Su'nun Romanları ve Romancılığı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

başlıklı bir program hazırlayıp sunmuştur. Bu program, bilhassa yurtdışındaki Türkler üzerinde de etkilidir.²⁰

Mükerrem Kamil Su, hayatının sonuna doğru hastalığı sebebiyle Ankara'dan İstanbul'a taşınmıştır. 1995–1997 yılları arasında İstanbul'daki torunu Mehmet Ali Bey'in gözetiminde Dragos'ta kalmıştır. Çocuklarının mezarları Ankara'da olduğundan, yazar, sürekli kendisinin de Ankara'ya götürülmesini istemiştir. Mükerrem Kâmil Su, 23 Temmuz 1997'de, İstanbul Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde, 93 yaşındayken vefat etmiştir. Ölüm sebebi Kronik Myelosifer Lösemidir. Cenazesi torunu Mehmet Ali Tanaydı tarafından Ankara'ya nakledilen Mükerrem Kâmil Su, Ankara Cebeci Mezarlığı'na defnedilmiştir.²¹

1.1.Mükerrem Kamil Su'nun Balıkesir Dönemi Yazınsal Faaliyetleri

Mükerrem Kâmil Su lise talebesiyken, şiirle daha yakından ilgilenen yazar, lisenin son yıllarına doğru hikâye yazmaya yönelmiştir. Mükerrem Kâmil Su'nun o yıllarda yazdığı “Çingenenin Aşkı” başlıklı hikâyesinin öğretmenleri tarafından çok beğenilmiştir.²²

Çapa Kız Muallim Mektebi'nden mezun olduktan sonra ilk tayini Balıkesir'e çıkan Mükerrem Kamil Su, yazı hayatına Balıkesir'de de devam etmiştir. İlk öğretmenlik yıllarını Balıkesir'in Burhaniye ve Edremit kazalarında geçiren Mükerrem Kamil Su, Edremit ve Burhaniye'de zengin bir edebiyat ve kültür çevresiyle buluşmuştur. O yıllarda Balıkesir'in adı geçen kazalarında Fahir İz²³ (edebiyat öğretmeni ve araştırmacı), Ömer Bedrettin²⁴ (Kaymakam), Ruhi Naci²⁵ (Sağdıç) (gazeteci ve yazar), Kâmil Su (Tarih araştırmacısı) gibi isimler çeşitli görevlerle bulunmaktadırlar.

²⁰ Cenk Kırçak, İkinci Bahar-Mükerrem Kamil Su ile Bir Röportaj, TRT Ankara Radyosu, 1992

²¹ Nurdan Fakı, Mükerrem Kamil Su ve Çocuk Edebiyatı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010

²² Enver Naci, Kadın Romancılar: Mükerrem Kamil Su, Yarım Ay Dergisi, nr.128, 1 Mart 1941, s. 11-23

²³ İhsan Işık, Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Ankara, Elvan Yayınları, 2002, s.517

²⁴ İhsan Işık, Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Ankara, Elvan Yayınları, 2002, s.960

²⁵ Zekeriya Özdemir, Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e, Ankara, Kanomat Ltd. Şti., 2000, s.536

Bunlardan tarih öğretmeni Kâmil Su'nun, Mükerrerem Kâmil Su'nun gerek edebî hayatının gelişiminde, gerekse özel hayatında ayrı bir yeri vardır. Kâmil Su, Mükerrerem Kâmil Su'yu yazı yazmaya teşvik etmiş, yazarın yazma yeteneği olduğunu her seferinde dile getirmiştir.

Yazarın görebildiğimiz ilk yazısı ve mensur şiiri, 1932'de Balıkesir'de yayımlanmakta bulunan bir dergi olan *Gençler Yolu* dergisinde çıkan “Bayrağıma” adlı metindir. Mensur şiir tarzında yazılan söz konusu yazıda bayrak sevgisi, millet sevgisi ve millî mücadele ruhu anlatılmaktadır.²⁶ *Gençler Yolu* dergisi 28 Şubat 1929 ile 15 Kasım 1932 yılları arasında 78 sayı çıkarılmıştır.²⁷

1932'de *Gençler Yolu* dergisinde “Köye Doğru” başlıklı bir piyes yayımlayan Mükerrerem Kâmil Su'nun bu piyesinde de vatan sevgisi ele alınmaktadır.²⁸

1933 yılında Kaynak dergisinde yazdığı “Unutmak İşte” adlı hikâyede konusu aşkı unutmaya çalışmak olsa da, yasak aşkın zararları ve unutulmaya çalışılması anlatılmıştır.²⁹ Kaynak dergisi Balıkesir Halkevi'nin çıkardığı bir süreli yayındır. Şubat 1933 – Aralık 1947 yılları arasında 168 sayı, Mayıs 1948- Ocak 1950 yılları arasında 21 sayı çıkarılmıştır.³⁰

1935 yılında yayımlanan “Bir Rüya Gördüm” başlıklı hikâyesinde ayrılık temasını ele alan sanatçı, söz konusu hikâyede kadının aşkı değil de parayı tercih ettiğinde düştüğü mutsuzluğu anlatır. Hikâyeye, para-aşk çatışması üzerine kurgulanmıştır. Bunlara ilâve olarak yazar, yine aşk “Kadın Anne Olunca³¹”, ayrılık “Bir Çocuğum Olsaydı³²”, kadın “Bursa

²⁶ Mükerrerem Kamil, Bayrağıma, *Gençler Yolu*, nr. 71, 30 Nisan 1932, s.8.

²⁷ Aydın Güler, “Tek Parti Döneminde Yerel Dergilerdeki Tarih Algısı Üzerine Bazı Dikkatler: Balıkesir Örneği”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, nr.10, 2021, s.237-262

²⁸ Mükerrerem Kâmil, Köye Doğru, *Gençler Yolu*, nr.72-73-74, 15 Mayıs-15 Haziran 1932.

²⁹ Unutmak İşte, Kaynak, nr.3, 19 Nisan 1933, s. 87-88

³⁰ Başak Tekdurmaz, Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisinin İndeksi, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2004

³¹ “Kadın Anne Olunca”, *Türk Dili*, nr.97,87-88, İkinciteşrin 3,5 , 1935, s.3

³² “Bir Çocuğum Olsaydı”, Kaynak, nr.33, 29 Ekim 1935,s. 777-778

İpeklileri³³ vb. temalarda hikâyeler yazıp yayımlamaya devam etmiştir.

Mükerrem Kamil Su'nun daha sonraki yıllarda edebî eserlerinin konuları artarak genişlemiştir. Yazıları ve romanlarıyla Türkiye genelinde epeyce şöhrete ulaşmıştır. Örneğin 1936 yılına kadar daha çok Balıkesir'de yayımlanan dergi ve gazetelerde edebî eser neşreden Mükerrem Kamil Su, bu yıldan sonra Türkiye geneline yayın yapan İstanbul gazete ve dergilerinde de edebî ve gayri edebî yazı ve makaleler yayımlamıştır. Nitekim söz konusu dönemde Mükerrem Kâmil Su, Balıkesir'de çıkan Kaynak dergisi, Gençler Yolu dergisi ve Türk Dili gazetesinin yanı sıra, aynı dönemde Yarım Ay, Okul ve Öğretmen, Resimli Ay gibi dergilerde hikâyeler ve makaleler yayımlamıştır. Bu dönemde yazar, yazılarında yine önceki dönemlerinde olduğu gibi, vatan, millet, kadının değeri vb. toplumsal konu ve temaları ele aldığı gibi, aşk, ihtiras, aldatma gibi bireysel konu ve temalarda da edebî ve gayri edebî metinler yazmıştır. “Sevdiğim Kız Vatansızdı” adlı hikâyesinde vatan aşkını konu edinen yazara göre, vatanını sevmeyen insandan âşık olmaz³⁴. Yine “Bu Oyun Bir Hatıraya Bağlıdır³⁵” adlı hikâyesi konusunu eski bir anıdan alır. En ufak bir oyun maziyi hatırlatabilir. Bu hikâyesi ve bunun gibi birkaç hikâyesi *Bir Avuç Kül*³⁶ isimli hikâye kitabında daha sonra yayımlanacaktır.

1937 yılında yazdığı Mükerrem Kâmil Su'nun “Yanılmayan Sevgi³⁷” adlı hikâyesinde ideal aşk ve evlilik konuları ele alınmıştır.

Mükerrem Kamil Su, hikâye ve deneme yazarlığına devam ederken kendindeki kabiliyeti keşfeden çevresinin telkinleri sayesinde 1934'te *Sevgim ve İstirabım*³⁸ başlıklı romanını İstanbul'da bulunan İnkılâp Kitabevi'nden yayınlamıştır. *Sevgim ve İstirabım* adlı romanının teması aşk ve savaştır. Romanda nişanlısını savaşa gönderen kızın hüzünlü hayat hikâyesi anlatılır. Mükerrem Kamil Su, *Sevgim ve İstirabım* ile

³³ “Bursa İpeklileri”, Türk Dili, nr. 9822-9823i Birincikanun 14-15, 1935,s.3

³⁴ “Sevdiğim Kız Vatansızdı”, Yarım Ay, nr. 21, 1936, s.16-17

³⁵ “Bu Oyun Bir Hatıraya Bağlıdır”, Yarım Ay, nr. 1, Ağustos 1936, s.16-17

³⁶ Bir Avuç Kül, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1944

³⁷ “Yanılmayan Sevgi”, Yarım Ay, nr.60, 1 Ağustos 1937, s.2-3,23

³⁸ Sevgim ve İstirabım, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1934

büyük başarı elde ederek okur çevresince beğenilir. Yazar, 1935 yılına geldiğinde *Bu Kalp Duracak*³⁹ başlıklı bir roman daha yayımlamıştır. Mükerrerem Kâmil Su'nun *Bu Kalp Duracak* adlı romanının teması da aşktır. Sevgi ve Bilge isimindeki iki kardeşin hayatları konu edinilmiştir. İmkânsız aşklarla karşılaşan bireylerin acı verici duygusal durumları işlenmiştir.

Mükerrerem Kamil Su, 1937 yılında da Balıkesir'deki yazı hayatına aynı hızla devam etmiştir. *Dinmez Ağrı*⁴⁰ başlıklı romanını bu dönemde yayımlayan sanatçı, söz konusu romanda aşk ve savaş ilişkisi üzerinde durur. Romanda vatan uğruna feda edilen aşkın ve ardından gelen zaferin hikâyesi anlatılır. *Dinmez Ağrı* adlı roman Atatürk döneminin milli romantizm anlayışına uygun olarak yazılmış romanlarının tipik bir örneği olarak kabul edilebilir. Sanatçı, aşk, evlilik, vatan sevgisi ve toplumsal hayat, öğretmenlik gibi dönemin milli romantizm akımının temsilcilerinin sevdiği konuları eserlerinde sıklıkla işlemiştir.

Mükerrerem Kamil Su için 1938 yılı Balıkesir'de son senesi olmuştur. Yazarın 1938'de yayımlanan yazılarına baktığımızda, söz konusu yazılar içerik ve tür bakımından daha önceki yıllarda yazdığı yazılarla büyük ölçüde benzer nitelikli yazılardır. Sanatçı, aşk, evlilik, vatan ve toplumsal hayatın çeşitli boyutları gibi konuları eserlerinde işlemeye devam etmiştir. Örneğin *Sus Uyanmasın*⁴¹ başlıklı romanı ile *Ateşten Damla*⁴² başlıklı romanı bu türden eserlerdir. *Sus Uyanmasın* adlı romanında kadının evi terk edişi işlenir. Kapıldığı yasak aşk onun çocuğundan uzaklaşmasına ve ailesinin dağılmasına sebep olur.

1933 yılında Balıkesir Halkevi tarafından yayımlanan *Kaynak* dergisinde şiir ve yazılarını neşreden Mükerrerem Kâmil Su'ya bu dönemde Balıkesir Halkevi Başkanı Esat Adil Bey'in (Müstecaplıoğlu) önemli teşvik ve tavsiyeleri olmuştur. Türkiye'deki sosyalist düşüncenin gelişim seyrinde önemli bir

³⁹ Bu Kalp Duracak, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1935

⁴⁰ Dinmez Ağrı, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1937

⁴¹ Sus Uyanmasın, İstanbul, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1938

⁴² Ateşten Damla, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1942

aktör olan Esat Adil Müstecaplıoğlu⁴³, Mükerrerem Kâmil Su'yu Balıkesir döneminde etkileyen önemli isimlerden birisidir.

Mükerrerem Kâmil Su'nun 1933 yılında *Kaynak* dergisinde neşredilen “İnkılâbın Yeni Bir Temeli: Halkevi” adlı yazısı Gazi Mustafa Kemal'in istediği gibi bir gençlik için, onun isteği doğrultusunda kurulan halkevinin anlatan bir denemedir. “Çünkü Kadınsın” adlı denemede konusunu kadından alan yazar, kadınlara inanmayan ve onlardan kaçan birinin düşüncelerini paylaşmaktadır.⁴⁴

1936 yılında kaleme aldığı “Kadın” adlı denemesinde Mükerrerem Kâmil Su, kadın meselesini ele almıştır. Söz konusu denemede kadının kutsal bir varlık olduğu fikri esas alınmıştır.⁴⁵

Balıkesir'in tanınmış ve saygıdeğer edebiyat öğretmenlerinden birisi olarak tanınan yazar, milli gün ve haftaların da vazgeçilmez konuşmacılarından birisi olmuştur. Nitekim 6 Eylül Balıkesir'in kurtuluş gününde konuşmalar yapmış, bu konuşmalarının metinleri, Balıkesir Halkevi'nin yayın organı olan *Kaynak* dergisinde neşredilmiştir.⁴⁶

Sonuç

Mükerrerem Kamil Su, yerelde Balıkesir olmak üzere genelde de Cumhuriyet döneminin önde gelen yazarlarından biri olmuştur. Yazın hayatına başladığı lise yıllarından sonra mekân olarak Balıkesir, mesleki anlamda birçok katkı sağlamıştır. Burhaniye ve çevresindeki kültürel ve edebi ortamı, Balıkesir merkezdeki Halkevi çalışmaları yazarın donanım kazanmasına vesile olmuştur.

Yerel gazetelerde yazmasının dışında, ulusal süreli yayınlarda eserlerinin tefrika edilmesi sürekli kendini geliştiren, modern bir kadın yazarı ortaya çıkarmaktadır. İlk

⁴³ Emin Karaca, Unutulmuş Sosyalist Esat Adil: Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Hayatı, Mücadelesi ve Eserleri, Belge Yayınları, 2008

⁴⁴ İnkılâbın Yeni Bir Temeli: Halkevi, *Kaynak*, nr.1, Şubat 1933, s.26-27 , Çünkü Kadınsın, *Kaynak*, nr.2, 19 Mart 1933, s.51

⁴⁵ “Kadın”, *Kaynak*, nr. 37, 19 Şubat 1936, s.27

⁴⁶ “Altı Eylül Kurtuluş Bayramı Münasebetiyle Halkevinde Verilen Söylevlerden”, *Kaynak*, nr. 56, 19 Eylül 1937, s. 212-213

yayınladığı romanlarda yaşadığı şehirden dolayı Balıkesir'i mekân olarak işlemesi kaçınılmaz bir değerdir. Öğretmenliğiyle de başarılar elde eden yazar, Balıkesir yıllarını hem özel yaşamı hem de iş yaşamı olarak verimli geçirmiştir. Bu bakımdan bildirimizin önemini göstermektedir.

Kaynakça

- “Altı Eylül Kurtuluş Bayramı Münasebetiyle Halkevinde Verilen Söylevlerden”, *Kaynak*, nr. 56, 19 Eylül 1937
- “Bir Çocuğum Olsaydı”, *Kaynak*, nr.33, 29 Ekim 1935
- “Bu Oyun Bir Hatıraya Bağlıdır”, *Yarım Ay*, nr. 1, Ağustos 1936
- “Bursa İpeklileri”, *Türk Dili*, nr. 9822-9823i Birincikanun 14-15, 1935
- “Kadın Anne Olunca”, *Türk Dili*, nr.97,87-88, İkinciteşrin 3,5 , 1935
- “Kadın”, *Kaynak*, nr. 37, 19 Şubat 1936
- “Sevdiğim Kız Vatansızdı”, *Yarım Ay*, nr. 21, 1936
- “Yanılmayan Sevgi”, *Yarım Ay*, nr.60, 1 Ağustos 1937
- Ali Algül, Mükerrerrem Kamil Su'nun Romanları ve Romancılığı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010
- Alkım Balıkesir Lisesi, nr.18-22, 1937-1938
- Ateşten Damla, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1942
- Ateşten Damla, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1942
- Aydın Güler, “Tek Parti Döneminde Yerel Dergilerdeki Tarih Algısı Üzerine Bazı Dikkatler: Balıkesir Örneği”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, nr.10, 2021
- Ayrı Dünyalar, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1964
- Başak Tekdurmaz, Balıkesir Halkevi Çalışmaları ve Kaynak Dergisinin İndeksi, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2004
- Ben ve O, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1970
- Bir Avuç Kül, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1944
- Büyük Larouse Sözlük ve Ansiklopedisi, cilt 17, 1993
- Cenk Kırçak, İkinci Bahar – Mükerrerrem Kamil Su ile Bir Röportaj, TRT Ankara Radyosu, 1992
- Çırpınan Sular, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1941
- Dinmez Ağrı, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1937

- Emin Karaca, Unutulmuş Sosyalist Esat Adil: Esat Adi Müstecaplıoğlu'nun Hayatı, Mücadelesi ve Eserleri, Belge Yayınları, 2008
- Enver Naci, Kadın Romancılar: Mükerrerrem Kamil Su, Yarım Ay Dergisi, nr.128, 1 Mart 1941
- <http://www.biyografya.com/biyografi/5036>
- İhsan Işık, Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi, Ankara, Elvan Yayınları, 2002
- İnkılâbın Yeni Bir Temeli : Halkevi, Kaynak, nr.1, Şubat 1933 , Çünkü Kadınsın, Kaynak, nr.2, 19 Mart 1933*
- Mükerrerrem Kamil Su, Karakız, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1977
- Mükerrerrem Kamil, Bayrağıma, Gençler Yolu, nr. 71, 30 Nisan 1932
- Mükerrerrem Kâmil, Köye Doğru, Gençler Yolu ,nr.72-73-74, 15 Mayıs-15 Haziran 1932.
- Nurdan Fakı, Mükerrerrem Kamil Su ve Çocuk Edebiyatı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010
- Sevgim ve İstirabım, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1934
- Sus Uyanmasın, İstanbul, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi, 1938
- Unutmak İşte, Kaynak, nr.3, 19 Nisan 1933
- Yeni Rehber Ansiklopedisi, 5.cilt
- Zekeriya Özdemir, Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e, Ankara, Kanomat Ltd. Şti., 2000

Ek -1 Nüfus Kayıt Örneği

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ				İLİ		İLÇESİ		MAHALLESİ/KÖYÜ		CELT NO	HANE NO	
				ANKARA		ALTINDAĞ (113)		HÜCBAYIR MAHALLESİ		93	1238	
SIRA	BSN	C	YAKINLIK DERECESESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE ÖNE	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
1	9	K	Kendi	1837892774	SELMA SERAP	YILDIRAN	SÜLEYMAN SACCETTİN	HÜKEREM	İSTANBUL 03.07.1957	Evlü	-----	14.04.1969 Evlüme: 06.06.2000 Boşanma: -----
2	3	E	Eşi	10393072254	ARSLAN ORHAN	YILDIRAN	ALİ FENME	HACER İCİLAL	İSTANBUL 03.07.1952	Evlü	-----	27.12.2010 Evlüme: ----- Boşanma: -----
3	10	E	Oğlu	10375093836	HALİL PARS ÖNDER	YILDIRAN	ARSLAN ORHAN	SELMA SERAP	KAYSERİ 05.05.1992	Evlü	-----	07.07.1993 Evlüme: 24.06.1976 Boşanma: -----
DÜŞÜNCELER												
BSN	ADI											
9	SELMA SERAP	KAYIT TAŞIMA	(07.03.2008) : 2008 TESCİL YILI 506 TESCİL NUMARASI İLE KİŞİ ALTINDAĞ İLÇESİNİN, GÜZÜRK MAHALLESİ/KÖYÜNÜN 350. HANESİNİN 3. SİRAŞINDAN GELİR.									
3	ARSLAN ORHAN	YERLEŞİM YERİ	----- : EMEK MAH. BİPAŞEK CAD. NO 131 İÇ KAPI NO 3 ÇANKAYA / ANKARA									
3	ARSLAN ORHAN	DOĞUM	1317 OLUN DOĞUM TARİHİ BELGELERE GÖRÜLMÜŞTÜR. 5450 SAYILI KANUNUN 36. MADDESİ VE NÜFUS VAK. İŞL. G. İM. D. LÜĞÜHÜNE GÖRE, 07.06.2008 TARİHLİ OLURUNA DAYANILARAK DOĞUM TARİHİ TAMAMİ İLAHİ İZİNLE DÜZELTİLMİŞTİR.									
3	ARSLAN ORHAN	BAĞL	(00.00.1949) : KİŞİ 1949 YILINDA 1450KASTAMONU MERKEZİ, 27.12.18 K.Ö.C. C.Ö.C. HANE. SİRAĞINDAN BAĞL GELMİŞTİR.									
3	ARSLAN ORHAN	KAYIT TAŞIMA	(07.03.2008) : 2008 TESCİL YILI 506 TESCİL NUMARASI İLE KİŞİ ALTINDAĞ İLÇESİNİN, GÜZÜRK MAHALLESİ/KÖYÜNÜN 350. HANESİNİN 3. SİRAŞINDAN GELİR.									
3	ARSLAN ORHAN	DÜM	(27.12.2010) : ANKARA - KEÇİÖREN İLÇESİ TARAFINDAN 2010/0401 NO İLE TESCİL EDİLMİŞTİR.									
10	HALİL PARS ÖNDER	YERLEŞİM YERİ	----- : ATAŞEHİR ATATÜRK MAH. SEDEF CAD. ATAŞEHİR SİTESİ B3 BLOK NO 5 İÇ KAPI NO 134 ATAŞEHİR / İSTANBUL									
10	HALİL PARS ÖNDER	KAYIT TAŞIMA	(07.03.2008) : 2008 TESCİL YILI 506 TESCİL NUMARASI İLE KİŞİ ALTINDAĞ İLÇESİNİN, GÜZÜRK MAHALLESİ/KÖYÜNÜN 350. HANESİNİN 10. SİRAŞINDAN GELİR.									

İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ KURUM İÇİ İŞ VE İŞLEMLERİNDE KULLANILMAK ÜZERE ALINMIŞTIR.

KARESİ GAZETESİ ÖRNEĞİNDE TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYAT ANLAYIŞININ BALIKESİR'DEKİ YANSIMALARI

Ekrem SAKAR*

Giriş

Karesi sancağı, Hüdavendigâr vilayetine bağlı iken 1881 yılında yapılan idarî bir düzenlemeyle Karesi ve Biga sancakları birleştirilerek "Karesi" adıyla müstakil bir vilayet teşkil edilmiştir. Vilayetlerin teşkilinden sonra kültür alanında atılan en önemli adımlardan biri, vilayet matbaasının kurulmasıdır. Balıkesir'in vilayet olması ve matbaanın kurulmasıyla birlikte vilayetin resmî yayın organı olarak Karesi gazetesi yayın hayatına atılmıştır. Karesi gazetesinin ilk dönemi 17 Mart 1886 tarihinde başlamış, 11 Nisan 1888 tarihinde çıkan 105 no'lu sayıyla sona ermiştir.¹ Bu tarihler "Tanzimat dönemi Türk edebiyatı", "Batılılaşma devri Türk edebiyatı" veya "Yenileşme dönemi Türk edebiyatı" olarak tanımlanan² 19. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmesi hasebiyle gözlemlenen Türk edebiyatının değişimi ve dönüşümü, Balıkesirli şair ve yazarların kalemlerinde de müşahade edilmektedir. Bunu tespit etmemizi sağlayan da *Karesi* gazetesinin edebiyat sayfaları olmuştur. Bu çalışmada, gazetede yayımlanan edebî ürünler incelenmek suretiyle Tanzimat dönemi Türk edebiyatının Balıkesir'deki yansımalarının saptanması amaçlanmıştır.³

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, ekrem.sakar@balikesir.edu.tr

¹ Mustafa Polat, "Balıkesir'in Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi", *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022), 1/11-13.

² Edebiyattaki gelişmelerin Tanzimat fermanyıyla doğrudan alakası olmamasından ötürü "Tanzimat dönemi edebiyatı" tabiri doğru bulunmamış ve alternatifleri üretilmiş olsa da tercihimizi bu yönde kullanmamızın nedeni, bu ifadenin yaygınlık kazanmış olmasıdır.

³ 03-05 Kasım 2023 tarihlerinde gerçekleştirilen "Cumhuriyetimizin 100. Yılında Balıkesir'in Kültürel Mirası II" Uluslararası Sempozyumunda "Karesi Gazetesi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebiyat Anlayışının Balıkesir'deki Yansımaları" başlığıyla sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

1. Manzum Metinler

Tanzimat dönemi edebiyatında yeni mensur türler boy göstermeye başlamış olsa da Divan edebiyatı geleneğinden intikal eden "edebiyat eşittir şiir" anlayışı devam etmiş ve en çok önem verilen edebî ürünler manzum metinler olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla *Karesi* gazetesindeki edebî ürünlerin başını manzumeler çekmektedir. Gazetede neşredilen manzumelerin sayısı toplamda 153 adettir. Gazeteye en fazla şiir gönderen kişi Balıkesir Rüşdiyesi hocalarından Sadreddin Efendi'dir. 15 gazel, 8 rubai, 6 kaside, 4 musammat, 3 mesnevi, 2 kıt'a, 2 nazım olmak üzere toplam 40 manzumesi yayımlanmıştır. Biga Sancağı Tahrîrât Müdürü Muâvini Receb⁴ 14 gazel ve 1 musammat toplam 15 manzumesiyle ve Merkez-i Vilâyet Hâkimi Mehmed Fevzi Efendi 5 gazel, 5 kaside ve 1 terci-bend toplam 11 manzumesiyle ve Muharrem Hasbî Efendi 4 musammat, 3 gazel ve 3 kıt'a toplam 10 manzumesiyle şiirleri en çok neşredilen isimlerdir.⁵

1.1. Manzumelerin Nazım Şekilleri ve Muhteva Özellikleri

Gazetede yayımlanan manzumelerde divan edebiyatının çoğu nazım şekli kullanılmıştır. En fazla tercih edilen nazım şekli gazeldir. Nazım şekillerine göre oluşturulmuş aşağıdaki listede, yayımlanan manzumelerin kimin kaleminden çıktığı verilmiş ve gazetedeği yeri parantez içinde (gazete sayısı/sayfa sayısı) şeklinde belirtilmiştir.⁶ Listedeki aynı şairin yazdığı

⁴ Mesleği, Biga Sancağı Tahrîrât Müdürü Sermüsevvidi ve Kal'a-i Sultâniyye Tahrîrât Müdürü olarak da geçer.

⁵ Gazetedeği edebî ürünler hakkında hazırlanmış olan tez çalışmasında bu sayı 145 olarak verilmiştir. Ayrıca Sadreddin Efendi'nin 40 yerine 34, Mehmed Fevzi Efendi'nin 11 yerine 7, Muharrem Hasbî Efendi'nin 10 yerine 11 şiiri olduğu belirtilmiştir. bk. Selmin İskender, *Karesi Gazetesindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme (1886-1888)* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ts.), 32.

⁶ Karesi gazetesinin ilk dönemi neşredilmiştir. bk. Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022); Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 2* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022); Mehmet Bayyigit - Mustafa Polat (ed.), *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 3* (İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022). Gazeteyi kullanırken bu çalışmadan istifade

şiiirlerin arasında virgöl, farklı şairlerin arasına noktalı virgöl konulmuştır. Aynı parantez içinde yer alan birden fazla sayı, ilgili manzumenin birkaç sayı boyunca sürdüğüne işaret etmektedir. Nazım şekli başlıklarının yanında yer alan sayı ise söz konusu nazım şeklinde toplamda kaç adet yayın yapıldığını göstermektedir.

Beyit (2)

Nürî Efendi - matbaanın açılmasına tarih (7/4), Hâfız Azîz Efendi - matbaanın açılmasına tarih (9/2)

Tercî-bend (2)

Seyyid Cevâd Efendi - Türkçe ve Farsça mülemma (33/4); Mehmed Fevzî Efendi - Türkçe ve Arapça mülemma na't (86/1)

Mesnevî (3)

Sadreddîn Efendi (41/3), (52/2), (90/2)

Nazım (3)

Seyyid Cevâd Efendi (9/2)

Sadreddîn Efendi (52/2), (102/2)

Kıt'a (6)

Müstecâbizâde Âdil Efendi - Matbaanın açılmasına tarih (7/4); Muharrem Hasbî Efendi - matbaanın açılmasına tarih (7/4), Mekteb-i İdâdînin açılmasına tarih (9/3), hikmet (103/2); Sadreddîn Efendi - Tahsin Efendi'nin tayini (76/1), hikmet (93/2)

Rubâî (8)

Sadreddin Efendi (42/2), (44/3), (52/2), (52/2), (90/2), (90/2), (93/1), (93/2)

Musammatlar (13)

Muharrem Hasbî Efendi - mütekerrir muhammes (28/3), mütekerrir müseddes (44/3), tahmis (52/2) , müzdeviç müseddes (58/3); Sadreddîn Efendi - tesdis (54/2), müzdeviç murabba (91/3), (95/2-3), mütekerrir müseddes (60/3); Receb Efendi - mütekerrir müseddes (65/2); Fahrî - tahmis (71/3);

etmemize karşın metinlerin yerini belirtirken mezkur çalışmadaki sayfa sayısı yerine metnin gazetede ki yerine işaret etmemizin sebebi, bu çalışmayı edinmeyen kimselerin gazetenin orijinalini kullanmak suretiyle ilgili parçaları bulabilmesini temin etmektir.

adı verilmemiş biri - tahmis (85/3); adı verilmemiş bir şair - müzdeviç murabba (94/1-2); Hacı Emînağazâde Nûrî - mütekerrir murabba (100/2)

Kaside (14)

İsimsiz - medhiye - İkinci Abdülhamîd'in doğum günü (11/1); Hasan Tahsîn Efendi - medhiye - İkinci Abdülhamîd'in doğum günü (11/1); Sadreddin Efendi - na't (38/3, 39/2-3, 40/3), Farsça bahariye (53/3), (56/2-3), tevhid (78/2, 79/2, 80/2), nasihatname (86/3), Farsça na't (87/1, 88/2, 89/2); Abdülazîz Efendi - Farsça bahariye (54/2); Mehmed Fevzî Efendi - na't (82/1), (86/1), (86/1), mersiye (95/2), faziletname (101/1-2)

Gazel (102)

Seyyid Cevâd Efendi - (34/3), (35/4), (39/3), (96/2); Bir asker - (27/2)⁷, (29/2), (34/3), (44/2-3); Sadreddîn Efendi - Türkçe (29/2), (30/3), (31/3), (34/3), (35/3-4), (37/3), (42/2), (42/2), (44/3), (47/2), (50/2), (69/2), Farsça (32/4), (44/2), (69/2); Hasan Tahsîn Efendi - (32/3-4); Abdullâh Zeynî Efendi (36/4); Alî Sâib Efendi - (39/3); Hakkî Efendi - (47/2-3); Muharrem Hasbî Efendi - (39/3), (78/2), (103/2); Azîz Efendi - Farsça (45/2); Abdullâh Hilmî - (47/3), (48/3), (94/2), (96/2); Yakûb Surûrî - (48/3); İsmet Efendi - (50/2); Seyfeddîn Efendi - Farsça (53/3), Türkçe (78/2); A. Haydâr - (56/3), (60/3); Fahrî - Türkçe (58/2), Farsça (61/3); A. Mecdi Tolun - (59/3), (62/3); M. Nâmîk - (59/3), (61/3); Sâlih Sâib - (60/3), (60/3), (81/2), (81/2); Nûrî - (62/3); Sâlih Sâib - (62/3), (62/3), (81/2); Şerîf Efendi - (65/3), (71/3); Bandırma'dan birisi - (66/3); Receb Efendi - (70/3), (73/2-3), (75/2), (80/2), (85/3), (87/2), (90/2), (92/2), (92/2), (93/2), (94/2), (96/2), (99/2), (100/2); Edremitli Mehmed Nûrî - (70/3); Bandırmalı Mehmed Nûrî - (71/3), (73/2), (73/2), (85/3), (104/2); Bir mübtedî - (72/4); Bursalı Mehmed Nûrî - (74/2); Ahmed Şerîf - (77/2); Ahmed Enîs - (78/2), (83/2), (83/2); Mehmed Fevzî Efendi - (79/2), (80/2), (98/2), (99/1), (102/1); Mehmed Hulkî Rızâ - (81/2), (97/3), (97/3); Hamzazâde Mahmûd Efendi - Arapça (83/2); Kemâl Efendi - (83/2); Adı verilmemiş biri - (85/2-3); M. Y. - (85/3); Hacı Mustafâ Ağa - (86/3); Rif'at Efendi -

⁷ "Bir asker" müstearıyla yayımlanan bu şiirde "Dehrî" mahlasının kullanılması; buna mukabil aynı müstearla neşredilen diğer şiirlerde "Nûrî" mahlasının istimal edilmesi, (27/2) numaralı gazel ile diğerlerinin ayn kaleminden çıkmamış olma ihtimalini doğurmaktadır.

(95/3); Âsım efendi - (93/2), (95/3); Karesi'de bir İstanbullu - (99/2), (105/1)

Gazetede yayımlanan tarih, tevhid, na't ve mersiye gibi nazım türlerinde muhteva olarak divan edebiyatının izleri tam anlamıyla sürülmüştür. En fazla yeğlenen şekil olan gazellere gelince, konuları bakımından kabaca aşıkane ve hikemî olarak ikiye ayırmamız mümkündür. Aşıkane gazeller gerek üslubu, gerek içerdği hayaller gerekse kullanılan mazmunlar açısından divan edebiyatı geleneğini devam ettirmektedir. Örneğin A. Haydâr'a ait ve beğenilerek nazireleri yapılmış olan gazel (56/3) bir divan şairinin kaleminden çıkmış gibidir:

Nigâh-endâz olanlar kâmet-i zîbâna ar'ar der
Leb-i la'lin bilenler gıpta-bahş-i âb-ı kevser der

Seni bir vech ile halk eylemiş Hallâk-ı 'âlem ki
Gören hüsnün te'âlâ şânuhû Allâhu Ekber der

Geçer âşıkların her kıyl u kâl bahs-i zülfünden
Görünce rûyunu hayrân olup da bedr-i enver der

Aman çatma gazabla kaşların berk-ı sehâb-âsâ
Kıyâmetler kopar dersin ki âlem rûz-i mahşer der

Edenler Haydârınla pîç ü tâb-ı kâkûlün tavsîf
Demâdem genc-i hüsnü bekliyor bir hayl-i ejder der

Manzumelerin, özellikle de gazellerin çoğunun ise hikemî yahut düşünsel olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Tanzimat döneminde aşıkane ve klişe hayallerle dolu şiirler yerine sosyal ve siyasî fikirlerle dolu, şiire yeni bir amaç yükleyen bir şiir anlayışı başlamıştır.⁸ Akla uygun olmayan hayallerin edebiyatın konusu olması, "hakikatin" mecazla örtülmesi ve mübalağalı söyleyiş "yeni edebiyatın" dışına itilmiştir. Bununla birlikte sanatlı söyleyişe tümüyle sırt

⁸ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2012), 462.

çevrilmemiştir.⁹ Hakikatin arandığı manzumelerin pek çoğu gazetede duygusallığın ön plana çıkması beklenen gazel şekliyle kaleme alınmıştır. Sadreddin Efendi'ye ait, gazel başlığı altında verilen şiir (30/3) bunun tipik bir örneğidir:

Maksadın ibka ise tâ rûz-ı mahşer adını
Şahrah-ı ilme sevk eyle hemen evladını

İddihar-ı gevher-i ilme edip sa'y-i müdâm
Hurrrem-âbâd eyle kalb-i derd ü gam-âbâdını

Hilkatin kesb-i kemâl ü marifettir hikmeti
Beyt-i hâtırda tasavvur eylesen milâdını

Havf-nâk-i deşt-i mihnette bulursun bî-gümân
Kuvve-i kudsiyye-i âdâbdan imdâdını

Nîze-i ta'na hedef etmekten eyle ictinâb
Âlem-i irfanda şöhret-gîr olan ezdâdını

Harf-i vâhid bilmenin hakkı büyüktür sen de tut
Feyz-yâb olmak dilersen muhterem üstâdını

Medh ü zemm-i halka Sadrî eyleme hiç iltifât
Et tevekkeltü' ale'llah rûz-ı şeb evrâdını

1.2. Şiir Ortamı ve Nazireler

Tanpınar şiirin, şair ve okur arasında geçen konuşma mesabesindeyken gazeteler sayesinde münferit şiirlerin sığağı sığağına çıkmasıyla şair ile kitle arasında bir konuşmaya ya da kitleye karşı hitaba evrildiğini ifade eder. Onun ifadeleriyle

⁹ Emine Tuğcu, *Osmanlı'nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 88.

gazete, şairlerin müstakil şiirlerini yayımlama fırsatı sunarak "divanı parçalamıştır".¹⁰

İnsanların şiirlerini yayımlama imkanlarının bugüne kıyasla çok kısıtlı olduğu bir devirde Balıkesir gibi küçük sayılabilecek bir yerleşim yerinde resmî bir gazetenin genç veya yaşlı müteşebbislere şiirlerini yayımlatma olanağı sunarak şiir yazmaya ne denli özendirici olduğu tahmin edilebilir. Nitekim bunu, şiirlerini gönderen kalemlerden bazıları bizzat ifade etmişlerdir:

Yakûb Surûrî (48/3): "Muteber gazetelerinin kısım-ı edebisinde edibân-ı nevrestegânın âsârını görünce âcizlerine de hâhiş geldiğinden işbu manzûmeyi pişgâh-ı maârif-âgâh-ı âlilerine gönderiyorum."

Hüseyin Avnî (48/3): "Muteber gazetelerinin edebiyât sütûnunda mevcûd olan eşâr-ı üdebâyı mütâlâa ettikçe bendelerine dahi istek geldiğinden işbu manzûme-i kemterânemi tertîb ederek gönderiyorum."

Sâlih Saib (60/3): "Gazetenizin kısım-ı edebisini tezyîn eden âsâr-ı üdebâyı göre göre ben de şâirliğe heves etmeğe başladım."

Bir mübtedî (72/4): "Her hafta gazete-i vilâyeti mütâlâa ederken edebiyât kısmına geldiğimde âsâr-ı üdebâyı kırâat edip öyle bir telezzüz kesb ediyorum ki âdetâ o rengin gazelleri kendim söylemiş kadar oluyorum ve bu hevesle dâimâ gazel yapmak için çalışıyor isem de yaptığım gazellere gazel denecek değil, ancak yapmış olduğum gazellerden birini intihâb edip gönderiyorum."

Şiirlerle beraber gönderilen notların ortak özelliği son derece mütevazı ifadelerle dolu olması ve yeni şairlere fırsat tanıyan gazetenin kendi şiirlerini göndermede motivasyon kaynağı olduğunun belirtilmesidir. Gazetenin edebiyat sütunlarının takipçi sayısı bir hayli artmış olmalı ki 63. ve 64. sayılarda hiçbir şiir yayımlanmayınca Merkez Bidâyet Mahkemesi Hukûk Zabıt Ketebesi'nden Şerif bir sonraki sayıda (65/3) sitemkarane ifadelerle bu durumdan müşteki olmuştur:

"Muharrir Efendi, bir iki haftadır gazetenin edebiyât kısmında bir şey görülemiyor. Böyle olur mu ya? Ben öylelerini

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 232.

bilirim ki gazeteyi yalnız edebiyât ve mükâlemât kısmından ötürü eline alır. İşte bunlardan birisi de benim a. Tahkikan hâlimi bilseniz mutlakâ edebiyât meftûnu diye bir isim takar idiniz! Karesi şâirlerinin birdenbire işin arkasını kesivermeleri uygun düşmüyor değil mi yâ? Bir şeyin yazmasını yapmasını bilen yaptığı yazdığı şeyden bilmeyenleri de hissedâr etmek vazîfe-i mukaddesesini de terk etmeli midir yâ?"

Tanzimat döneminin "edebiyât-ı sahiha"sının kendi geleneğini kurup geliştirmesi için uygun görülen şiirlerden yenilerinin oluşturulması bu dönem şairlerince mühimdir. Bunun en pratik yolu da nazirecilik olmuştur. *Karesi* gazetesinde yayımlanan pek çok şiire nazire yapılmış ve bazı şiirler musammat haline getirilmiştir:

Sadreddîn Efendi - birinci gazel (42/2): Muharrem Hasbî Efendi - tahmis (52/2), Sadreddîn Efendi - tesdis (54/2)

Sadreddîn Efendi - gazel (69/2): Fahrî - tahmis (71/3)

Hasan Tahsîn Efendi - gazel (32/3-4): Bir asker - gazel (34/3), Sadreddîn Efendi - gazel (34/3), Seyyid Cevâd Efendi - gazel - (34/3)

Seyyid Cevâd Efendi - gazel (35/4): Ali Sâib Efendi - gazel - (39/3)

Sadreddîn Efendi - Farsça gazel (44/2): Azîz Efendi - Farsça gazel (45/2), Seyfeddîn Efendi - Farsça gazel (53/3)

A. Haydâr - gazel (56/3): Fahrî - Türkçe gazel (58/2), A. Mecdî Tolun - gazel (59/3), M. Nâmık - gazel (59/3)

A. Haydâr - gazel (60/3): A. Mecdî Tolun - gazel (62/3), M. Nâmık - gazel (61/3), Nûrî - gazel (62/3), Sâlih Sâib - gazel (62/3), Şerîf Efendi - gazel (71/3)

Şerîf Efendi - gazel (65/3): Bandırma'dan birisi - gazel (66/3)

Edremitli Mehmed Nûrî - gazel (70/3): Bandırmalı Mehmed Nûrî - gazel (71/3)

Mehmed Fevzî Efendi - gazel (79/2): Sâlih Sâib - gazel (81/2)

Ahmed Enîs - birinci gazel (83/2): Bandırmalı Mehmed Nûrî - gazel (85/3)

Adı verilmemiş biri - gazel (85/2-3): M. Y. - gazel (85/3)

Adı verilmemiş biri - gazel (85/3): M.Y. - tahmis (85/3)

Şiirlerine en çok nazire yapılan şairler A. Haydar, Sadreddin Efendi ve Hasan Tahsîn Efendi'dir. A. Haydar'a ait bir gazel (60/3) en fazla nazire yapılan şiirdir. Buna A. Mecdî Tolun, M. Nâmîk, Nûrî, Sâlih Sâib ve Şerîf Efendi tarafından 5 nazire gazel yazılmıştır.

Merkez Bidâyet Mahkemesi Hukûk Zabıt Ketebesî'nden Şerîf'in yazdığı gazele (65/3) yapılan bir nazire ilginçtir. Zira söz konusu gazelin Kırşehir Sancağı Evkâf Müdürü Hüseyin Eşref Efendi'ye ait olduğu ve *Mecmûa-i Ulûm*¹¹ dergisinin 6. sayısının 420. sayfasında yayımlanan terci-bendden "mehûz olduğu" gazete tarafından tespit edilmiş (66/2) ve aynı sayıda "Bandırma'dan Birisi" müstearlı bir kişinin "mâl-ı mesrûka nazîre" diye tarif ederek o gazeli istihza ile yaptığı nazire yayımlanmıştır (66/3). Birkaç sayı sonra Şerîf Bey bu iddiayı soğukkanlılıkla karşılamış, benzerlik olmasının çalıntı olduğunu ispatlamayacağını dile getirmiş, A. Haydâr Efendi'nin şiirine başka bir nazire göndermiş ve gazete de bunu neşretmiştir (71/3). Bir sonraki sayıda şiirini gönderen başka bir şair bu mevzua atfen "sakın beni de sârik şair zannetmeyin. Bendeniz şiir çalanlar için (sirkat-i şiir edene kat-ı zebân lâzımdır) diyenlerdenim" (72/4) diyerek çekincesini bildirmiş ve mevzu büyümeden kapanmıştır.

1.3. Tanzimat Dönemi Edebiyatına Özgü Yenilikler

Gazete, Tanzimat dönemi edebiyat anlayışının manzumeler üzerine yukarıda verilen yeniliklere ek olarak verilebilecek birtakım özellikleri haiz şiir örnekleri bulundurmaktadır. Bunlardan biri, bugün bakıldığında her ne kadar aralarında büyük fark görülmese de Tanzimat edebiyatının birinci döneminde icra edilen edebiyatta Acem etkisinin ve divan edebiyatı üslubunun iltifat görmemesidir. Söz gelimi Recep Efendi'nin mahlası olan "Zevkî"yi makta beytinde "Zevkiyâ" olarak zikretmesi, "Zevkiyâ çoktan çekilmez oldu. Siz hâlâ çekiyorsunuz." (100/2) diye eskide kalmakla eleştirilmiştir.

Nazım şekli kaidelerinin yavaş yavaş esnetilmesiyle başlayan değişiklikler neticesinde divan şiirinde çok nadir görülen mahlassız gazel yazma eylemi Tanzimat devri edebiyatında olağan hale gelmiştir. Bu matlasız gazeller bu

¹¹ 1879-1880 arasında toplam 7 sayı çıkan bu dergi hakkında bk. Alim Kahraman, "Mecmûa-i Ulûm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003).

şekilleriyle birer kıt'a-ı kebîreye benzerler.¹² Örneğin Sadreddin Efendi'nin gazetenin bir sayısında (42/2) yayımlanan ve gazel başlığı taşıyan iki şiirinde de mahlas yer almaz. Bunun gibi başka örnekler de mevcuttur.

Tanzimat dönemi edebiyatında şeklin deforme edilmesi en bariz olarak divan edebiyatının en temel şekli/türü olan kaside üzerinde görülür. Bir sıra dahilinde nesib, girizgah, medhiye, tegazzül, fahriye, dua bölümlerinden oluşan ve bir önemli varlığı medhetmesi beklenen kasideye, yenilik heveslisi şairler olmazsa olmaz temalarını ve bölümlerini hiç dikkate almadan bambaşka konular yerleştirmişlerdir.¹³ Örneğin Sadreddin Efendi'nin gazetenin bir sayısında (86/3) kaside başlığıyla yer alan şiiri nasihatname temasında yazılmıştır.

Kasidelerin muhtevasında olduğu kadar uzunluğunda da değişiklikler vardır. Mesela gazetenin bir sayısında (11/6) II. Abdülhamid'in doğum günü münasebetiyle yazılmış olan medhiye - ki doğum günü için manzume kaleme almak da bu dönem edebiyatıyla başlamıştır - altı beyitten meydana gelir ve bu başlıksız şiir şekilce en çok kasideye benzemektedir. Gazetede yayımlanan diğer kasidelerin de yukarıda zikredilen bölümlerden oluşmadıkları ve divan edebiyatındaki kasidelere nazaran çok daha kısa oldukları görülebilir.

Divan şiirinde nazım şekli dikkate alınarak atılan başlıklar bu dönemde kullanılmakla birlikte mevzubahis dönemde müstakil ve açıklayıcı başlıklar da kullanılmaya başlanmıştır. *Karesi* gazetesindeki manzumelerde de durum böyledir. Bazı manzumelerde ne üzerine tarih düşüldüğünü açıklayıcı başlıklar kullanılmıştır. Diğer yandan Sadreddin Efendi yazdığı şiirlerin bir kısmını "âsâr-ı hikemiyye" başlığı altında toplamıştır.

Bir gazete sayısına sığmayan uzun manzumelerin tefrika halinde yayımlanmasını da bu dönemin edebiyat özellikleri arasında saymak mümkündür. *Karesi* gazetesinde de "mâbadı var" izahıyla diğer sayılarda devam eden ya da aynı kalemin yavaş yavaş tefrika halinde yayımlanan şiirlerine rastlanır.

¹² M. Fatih Andı, "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 26 (1993), 7.

¹³ M. Kayahan Özgül, *Divan Yolundan Pera'ya Selâmetle* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 287.

Bunların başında da en üretken isim olan Sadreddin Efendi'nin manzumeleri gelir.

2. Mensur Metinler

Abdlbaki Gölpınarlı'nın Tanzimat edebiyatçıları için "Evet, tiyatroyu onlar yazdı, masala benzer roman karaladılar, kavga eder gibi tenkitler yaptılar, tercümeleri var, bir çok şeylerde n ayak oldular. Haklarını inkar etmemekle beraber şunu da söylemek gerek ki onlar, eskiden ayrılamamış, yeniye ayak uydurmaya çabalar sakallı bebeklerdir."¹⁴ şeklinde yaptığı tespit *Karesi* gazetesi yazarları için de geçerlidir. Gazetede edebî açıdan birtakım yeniliklere imza atsalar da eskiyle bağlarını korumuşlardır.

Gazetenin bir tür olarak mensur metin yazma ve okuma alışkanlığını artırdığı vakidir. Zira paylaşılmak istenen duygular ve düşünceler artık periyodik olarak çıkan gazeteler vasıtasıyla şiirin vezin ve kafiye kurallarıyla kısıtlanmaksızın ifade edilmeye başlanmıştır. Neşredilmiş yazılara bakıldığında *Karesi* gazetesinin bu bağlamda fikirlerini ve hislerini büyük topluluklara duyurmak isteyen Balıkesir ahalisinin sesi konumunda algılanmış olduğu grlmektedir.

Gazeteler, yazar kesimiyle geniş okur kitlelerini buluşturan bir yayın organı olarak Türkçenin yazı dilinin sadeleşmesine, başka bir tabirle konuşma diline yaklaşmasına n ayak olmuştur. *Karesi* gazetesinde yayımlanan haberlerin, ilanların ve çeşitli konularda yazıların çoğunun bu istikamette o dönemin okuma yazma bilecek kadar eğitim görmüş bireyinin anlayabileceği seviyede bir dille aktarıldığı söylenebilir. Devletle ilgili kanunname ve haberler ile kimi yazarların tıp, hukuk gibi spesifik alanlarda bolca terim kullandığı yazılar bundan müstesnadır.

2.1. Hikaye ve Deneme

Türk edebiyatı hem hikaye hem de deneme türüyle Tanzimat döneminde tanışmıştır. Daha önce yazılan halk hikayelerini veya kıssaları hikaye çatısı altında değerlendirmek veya muhtelif kitaplara iliştirilmiş şahsî düşünceleri deneme tarzına dahil etmeye çalışmak zorlama bir çaba olacaktır. Buna binaen bugünkü Türk edebiyatında modern anlamda algıladığımız öykünün ve denemenin teknik açıdan ve yazılış

¹⁴ Abdlbaki Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır* (İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945), 105.

gayesi bakımından köklerini en fazla Tanzimat devri edebiyatına kadar indirmek mümkündür.

Gazetenin 65. sayısından itibaren "Mütenevvia" başlığı altında telif ya da iktibas muhtelif edebî ürünlere yer verilmiştir. Bu parçalar içinde dikkate alınması gerekenlerden biri, Lamartine'in bir eserinden yapılmış tercümedir. (89/3-4) *Sa'ý* risalesinden alındığı söylenen bu metin deneme tarzındadır. Yazarın güz mevsiminin kendisinde uyandırdığı duyguları paylaştığı bu yazısı, sadece topluma faydalı olabileceği düşünülen fikirlerin değil, son derece şahsî hislerin de mensur bir şekilde büyük kitlelere aktarmayı normalleştirmesi bakımından mühimdir. Balıkesir'deki okur yazarların bazılarının bu vesileyle ilk kez deneme türüyle tanışmış olduğunu tahmin etmek işten bile değildir.

Yayın imkanlarının bugüne kıyasla oldukça mahdud olduğu bir devirde Tanzimat dönemi gazetelerinin öykü yazan ve yayımlatmak isteyenlerin ihtiyacına cevap vermesi, bu dönem edebiyatında hikaye türünün popülerleşmesine büyük katkı sağlamıştır. *Karesi* gazetesinde hikaye türünde yayımlanan iki metin vardır. Bunlardan biri "Riyalli Masa" başlığını taşır ve *Teâvün-i Aklâm* dergisinden alıntılanmıştır (89/4). Diğer öykü ise Darüşşafaka mezunlarından Ahmed Efendi'ye aittir. Telif olan, yani ilk kez *Karesi* gazetesine gönderildiği anlaşılan bu hikaye "Zâil Olmuş Bir Gece" başlığını taşımaktadır. Tefrika halinde neşredilen bu öykü 6 sayı (91/4, 92/4, 93/4, 94/4, 96/4, 99/4) sürmüştür. Edebî eserlerin bu şekilde tefrika edilmesi de elbette bu dönem gazetelerinin getirdiği en büyük özelliklerden biridir.

2.2. Müseccâ Parçalar

Bazı düzyazılar içeriklerinden dolayı oldukça ağdalı bir üslupla kaleme alınmıştır. Bilhassa Sultan Abdülhamid ile alakalı yazılarda seci sanatının unsurlarını bulmak olanaklıdır. Bu türden yazılara örnek olarak aşağıdaki parçalar verilebilir:

İsimsiz - II. Abdülhamid'in doğum günü (11/1), Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'ya nişan verilmesine dair - *Tarik*'ten alıntı - (15/1), 16 Ramazan Cuma günü icra edilen hırka-i saadet ziyaretine dair - *Tercümân-ı Hakikat*'ten alıntı - (15/1), II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı civarındaki hastaneleri ziyaretine dair - *Tercümân-ı Hakikat*'ten alıntı - (16/3), Bulgaristan Meclis-i Mebûsânının cevapnamesinin tercümesi -

Tarik'ten alıntı - (17/3), Valide Sultan'ın Yıldız Sarayı civarındaki hastaneyi ziyareti - *Tarik*'ten alıntı (18/2), Kırcaali kazasının Rumeli-i şarkî idaresinden ayrılmasından duyulan memnuniyete dair - *Tercüman-ı Hakikat*'ten alıntı (18/3), Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümü nedeniyle yapılan kutlamalar (25/1), Serkâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyya - Bayram tebriki için gönderilen telgrafnameden duyulan memnuniyete dair (26/1), Sadreddin Efendi - Balıkesir Mekteb-i Rüşdîsi talebelerine yaptığı konuşma (29/2), İsimsiz - Berat gecesine dair (60/1), İsimsiz - II. Abdülhamid'in doğum günü (60/1), II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümü münasebetiyle yazılan yazı (75/1), Mehmed Fevzî Efendi - mevlid-i nebiye dair (86/1)

Padişaha dair yazılan yazılarda üsluba ne kadar dikkat edildiği ve dilin ne kadar sanatlı kullanıldığı şu örnek (11/1) üzerinde müşahade edilebilir:

"Cenâb-ı Hakk rûh-i cism-i devlet ve nûr-i çeşm-i millet olan pâdişâh-ı dil-âgâh ve şehinşâh-ı mekârim-iktinâh veli-yi nimet-i bîminnetimiz el-gâzî sultân Abdülhamid Hân-ı sâni efendimiz hazretlerinin ömr ü ikbal ve şevket-i iclâl-i hümâyûnlarını müzdâd ve firâvân ve sâye-i ma'delet-vâye-i hilâfet-penâhîlerinde âsûde-nişin-i emn ü emân olan bi'l-cümle teb'a-i sâdika-i tâcdârîlerini nice nice şehriyân görmekle mesrûr ve şâdân buyursun."

Bu müsecca parçaların Tanzimat edebiyatıyla ilgili yanı dili değil, muhtevasıdır. Bir şehzade doğduğu vakit yapılan kutlamalara velâdet-i hümâyûn denilirdi ve bu tabir 19. asırda Avrupalı hükümdarlara yapıldığı gibi Osmanlı padişahlarının doğumunun sene-i devriyesinde yapılan kutlamalar için de kullanılmaya başlanmıştır. Doğum gününün resmîleştirilmesi fikrini ortaya atan Sadrazam Fuad Paşa olmuştur.¹⁵ II. Abdülhamid dönemine (1876-1909) gelindiğinde doğum günü ve tahta çıkışının yıl dönümü merasimleri padişahın kendisini görünür kılmasına vasıta haline gelmiştir. Bu törenleri, bizzat izleyemeyen halka aktarma vazifesini ise gazeteler görmüştür. İşte bu sanatlı metinler vasıtasıyla padişahın görkemi halka beyan edilmiştir.

¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, ed. Yusuf Halaçoğlu (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980), 41.

2.3. Edebî Değerlendirmeler ve Eleştiriler

Şiir anlayışının değişmesinde rol oynayan etkenlerin başında şüphesiz şiir değerlendirmeleri ve eleştirileri gelmektedir. Divan şiiri geleneğinde tezkiretüş-şuarâ müelliflerinin yaptığı indî mütalaalar bir kenara bırakılırsa etraflı değerlendirme ve eleştirme kültürünün Tanzimat dönemi edebiyatıyla başladığı söylenebilir. Münferit şiirlerini paylaşan şairler bu sayede kimileyin iltifat görmeleri karşısında şiir tarzlarında sebat etmişler, bazen itiraz görmeleri karşısında şiir anlayışlarını müdafaa etmişler, yer yer de başkalarının kaleminden çıkan manzumelerde beğendikleri yönleri taklit ve beğenmedikleri tarafları tenkit ederek şiirin nasıl olması/olmaması üzerine tartışmışlardır.

Karesi gazetesinde şiirlerini gönderen - özellikle genç - şairleri teşvik etmek ve yönlendirmek için anonim mahiyette kısa değerlendirmelere rastlanır. Mesela bir asker müstearıyla gönderilen bir gazelden sonra (27/2-3) yazdıklarını daha fazla paylaşması için şöyle bir yorum yapılmıştır: "İşte gazeliniz dercolundu. Şiir ve inşâda muktedirlerden olduğunuz anlaşıldı. Binâenaleyh biz burada sizden ziyade gazetemizi şayân-ı tebrik görürüz. Çünkü ba'demâ dahi irsâl edeceğiniz âsâr-ı şiiriyye ile gazetemizin sayfalarını tezyîn edeceğinizde ümidvâr bulunuyoruz." Başka bir sayıda dünya düzeninden karamsar bir bakışla yakınan talebe Rif'at'ın gazelinde sonra, "Tabiat-ı şiiriyyeniz fenâ değil. İnşâallâh ileride tarz-ı âharla daha güzel eşâr irsâline muvaffak olursunuz." (95/3) denilerek bu genç şairin yetenekli olmasına rağmen pesimist tarzdan uzaklaşmasının umulduğu ima edilmiştir. Yine aynı sayıda Âsım mahlaslı kimsenin gönderdiği gazel için yapılan değerlendirme ise kaydadeğerdir. Divan şiirini andıran aşıkane gazelinin altında "Şu gazeliniz vâf-ı mahbûbda pek parlaktır. İnşâallâh bundan sonra hikmet-âmiz gazeller irsâl edersiniz." şeklindeki değerlendirmede, şairlerin dönemin realist ve hikemî tarza uymasına teşvik edildiğini müşahade edilebilir.

Karesi gazetesinde yayımlanan eleştirilerin konu ve üslup itibariyle Tanzimat dönemi gazetelerinde yayımlanan tenkitlerle oldukça benzerlik taşıdığı söylenebilir. İlk olarak Muharrem Hasbî Efendi'nin vilayet merkezinde idadî mektebi açılması üzerine kıt'a-i kebîre ile tarih düşmesi üzerine bu manzumesindeki birkaç kısmın gazete tarafından eleştirilmesi örnek olarak verilebilir. Gazetede "Aferin genç şair" diye başlanıp tebrik ve teşvik eden ifadelerin ardından şiirinde

sorunlu bulunan yerlere işaret edilmiştir. Eleştiri yapılırken şiir sahibinin alınmaması için azamî dikkat gösterildiği dikkate çarpar: "(...) eserinizde vâki olan kasır ve imâlelere kârîin dikkat edecekler. Hem de zarûret-i vezin için ihtiyâr ettiğiniz şu küçücük hatâları nazar-ı semâhatle görmeyeceklerdir. Fakat biz mukâyesemizde muhtî değil iseksizin terakkî etmekte ve etmek için çalışmakta bulunduğunuza hükmettik. Onun için size ihtâra cesâret ediyoruz. Maksat sizi şiir söylemekten men etmek değil, en güzel en parlak bir şâir görmekten ibârettir (...)" (9/3)

Hüseyin Vecdî, Muharrem Hasbî Efendi'nin neşredilen şiirlerini birkaç sayı süren (33/3-4) (34/2-3) (35/3) (36/2) yazı dizisiyle tahlil ve tenkid etmiştir. O da yazısının henüz başında "Umarım ki Hasbî Efendi maksadımı hüsn-i telakkî ederler de eserleri için yazacağım birkaç sözü nazar-ı bî-tarâfâne ile mütâlaa buyururlar" temennisinde bulunmayı ihmal etmemiştir. Buna misal babında Namık Kemal'in Ziya Paşa'nın *Harâbât*'ını eleştirmesine rağmen hala bu eseri "medh ü sitâyîş" edilmesini vererek "Bir eseri tenkid etmek o eserin kadr-i hakikisine irâs-ı nakîsa edemez." der. Şiirdeki mazmunların ve hayallerin semantik açıdan tenkidine ve vezinle ilgili problemlere yanıt, eleştirinin muhatabı Muharrem Hasbî Efendi'den değil, Talebe-i Ulûmdan Edhem Efendi'den gelmiştir (37/2-3). Hüseyin Vecdî'nin eleştirilerinin yersiz olduğunu izah edip onu insafa davet etmiştir.

Gazetenin ilerleyen sayılarında eleştiriye rastlanmamasından mütevellit Lapseki Nâibi Alî Enver gönderilen edebî ürünleri ilgiyle takip ettiğini ve bu yapıtların geliştirme göstermesini takdir etmekle beraber eleştirinin yetersiz olduğundan dem vurmıştır. Bunu da başlangıç olması bakımından gönderdiği Arapça beyitlerin tercümesi için istemiştir (98/3). Alî Enver Bey'in çağrısı iki sayı sonra (100/2) yankı bulmuştur. "Birisi" adında bir zat, onun yaptığı çevirinin gayet güzel olduğunu söyler ve eleştirisine muhatap olarak gazeteye pek çok manzumesini gönderen Recep Efendi'yi alır. Onun bir önceki sayıda (99/2) yayımlanmış gazelini ayrıntılı bir biçimde eleştirir. Recep Efendi bu tenkitlere üç sayı sonra (102/1) cevap verir. Ondaki iki sayı sonra (104/1-2) ise "birisi"ni kullanmayıp adını "İsmet" olarak açıklayan kişi, bu cevapların zayıf olduğunu ve eleştirilerini yanıtlamadığını belirtir. Münakaşa, zaten çoğul olan "ahkâm" kelimesinin "ahkâmlar" şeklinde çoğul yapıp yapılamaması, "behre-i

maksûme" tamlamasında "behre" kelimesinin Arapça gibi düşünülmesinden ötürü eril/diştir uyumu gözetilip gözetilmemesi, mahlasın sonuna bitştirilen "yâ" nidasının arkaik olup olması ve "hîç" kelimesindeki 'î' sesinin Türkçede kaybolup kaybolmaması gibi Osmanlı Türkçesinin meseleleri etrafında gerçekleşmiştir. Üslubun yer yer sertleşmesi nedeniyle bu tartışma bir kalem kavgası mahiyeti kazanmıştır.¹⁶

2.4. Tercüme Parçalar ve Makaleler

Tanzimat dönemi aydın tipi, halkı eğitme görevini üstlenirken sıklıkla tercüme ve makale metinlere başvurmıştır. Örneğin gazetede "Tehzîb-i Ahlâk" başlığı altında hikmetli Arapça sözler tefrika halinde Türkçeye tercüme edilmiştir. 28 sayı süren¹⁷ bu yazı dizisini üstlenen, gazetenin en velud isimlerinden 505 imzalı¹⁸ kişidir. 505'in çevirileri bunlarla bitmemiş, "Edebiyat ve Mev'îza-i Hikemiyyeden" başlığı altında Arapça deyişleri ve manzumeleri de Türkçeye tefrika halinde tercüme etmiştir.

Tarım yöntemlerinden salgın hastalıklara, coğrafyadan astronomiye gazetede yayımlanan çeşitli makaleler içinde dil ve edebiyat sahasını en fazla ilgilendiren, yine aynı kalemin, yani 505'in dile dair yazdığı makalelerdir. 505'in görüşleri incelendiğinde sıklıkla referans verdiği Namık Kemal'in dil ile ilgili görüşlerinden etkilendiği aşıkardır. N. Kemal yeni Türk edebiyatının ilk beyannamesi hüviyetinde zikredilen bir makalesinde Türkçenin salahiyeti için bir gramer oluşturulmasını, yabancı dillerden alınacak sözcüklerin

¹⁶ Bu tartışmada yoğunlaşılan dil meselesi üzerine açıklayıcı bir yazı için bk. Ekrem Sakar, "Karesi Gazetesinde Türk Dili Üzerine Mülâhazalar", *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası*, 5 Cilt (Konya: Palet Yayınları, 2022), 203-217.

¹⁷ İlgili gazetede edebî ürünler üzerine sunulan bir tebliğde bu yazıların 7. sayıdan 31. sayıya kadar "kesintisiz" olarak sürdüğü söylenmiştir. bk. Doğan Kaplan, "Karesi Gazetesinde Yayımlanan Farsça Şiirlerin Muhtevası Üzerine", *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası* (Konya: Palet Yayınları, 2022), 2/6. Fakat bu yazı dizisi 9., 10., 18. 23., 24. 26. ve 29. sayılarda kesintiye uğramıştır. Yazı dizisinin yer aldığı sayılar şunlardır: 7/3, 8/2-3, 11/3, 12/3, 13/3, 14/3, 15/4, 16/3, 17/2, 19/2-3, 20/3, 21/2, 22/2, 25/3, 27/3, 28/2-3, 30/2-3, 31/3, 37/3-4, 39/3, 41/3, 43/2-3, 45/2, 48/2-3, 50/2, 55/2-3, 58/3, 82/2.

¹⁸ Mezkur şahsın imzasını 505 olarak atmasının birçok sebebi olabilir. Örneğin bu kişinin adı "Adalet" veya "Raşid" ise ebced hesabıyla 505'e denk gelir. Bir yerin özel sayısı olması hasebiyle veya figür itibarıyla [°•°] bir şeye benzetilmesi nedeniyle de tercih edilmiş olabilir.

sınırını temin edecek bir lugat yazılmasını, bu kelimelerin Türkçede hangi manada ve şekilde kullanıldıklarının tespit edilmesini, örnek teşkil edecek mensur yazılardan müteşekkil bir antoloji neşredilmesini ve Türkçeye mahsus bir belagat kitabı yayımlanmasını teklif etmiştir.¹⁹ 505 de Türk dilinin sözlüğünün yazılması ve kendine özgü dilbilgisi kurallarının belirlenmesinin ehemmiyet arz ettiğini dile getirir. Ona göre neyin tam olarak ne anlama geldiği, birbiri yerine kullanılan sözcüklerin eş anlamlı mı yoksa yakın anlamlı mı olduğu suallerine yanıt bulabilmek için mutlaka bir sözlüğe ihtiyaç söz konusudur. Dilin bir diğer gereksiniminin ise kurallarının belirlendiği bir "Osmanlıca kavâid" kitabı olduğunu dile getirir. Gazetenin 41. sayısında bu iddialarını destekleyici nitelikte, Namık Kemal'den uzunca bir iktibas yapmıştır. Bundan üç hafta sonra, yani gazetenin 44. sayısında, yaptığı alıntı hakkında düşündükleriyle giriş yapmasının akabinde konuyu imla sorununa getirir. Aynı kelimelerin farklı şekillerde yazılmasından ötürü bir sözlük hazırlanması icap ettiğini dile getirir. Muharrir, bu sözlüğün aynı zamanda bir imla kılavuzu vazifesi göreceğini düşünmektedir.²⁰

Tanzimat döneminde Türkçe üzerine uzun uzadıya yapılan tartışmaların bir kısmı 505'in kalemiyle *Karesi* gazetesinde de yer bulmuştur. Mezkur şahsın yazılarına cömertçe sayfalarını ayıran gazete, onun hem dil üzerine mütalaalarını hem de yaptığı iktibasları tefrika halinde neşretmiştir.

Sonuç

17 Mart 1886 - 11 Nisan 1888 tarihinde 105 sayı çıkan *Karesi* gazetesinin ilk dönemi Tanzimat edebiyatı devrine denk gelmiş olup gazetede bu dönem edebiyatının özelliklerini taşıyan edebî eser ve metinler neşredilmiştir. Edebiyatın değişimine Balıkesir şair ve yazarlarının bigane kalmadığını, o dönem münevverlerinin entelektüel birikiminin izine Balıkesir'de de rastlayabildiğimizi bu gazete vesilesiyle anlayabiliyoruz. Şiirde görülen yeniliklerden hikaye, deneme, makale gibi türlerle Balıkesir'de ikamet eden okuryazarların tanışmasını yahut bu yeni edebiyata aşinalık kazanmasını

¹⁹ Namık Kemal'in bu görüşlerini ifade ettiği makale için bk. Namık Kemal, "Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir", *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 1993), 2/188-191.

²⁰ 505'in Türk dili üzerine yazdıklarının detaylı çözümlemesi için bk. Sakar, "Karesi Gazetesinde Türk Dili Üzerine Mülâhazalar", 5/204-209.

temin eden *Karesi* gazetesi, Türk edebiyatının yenileşme ve değişme aşamasını Balıkesir’de yaşayan kalemler aracılığıyla da gerçekleştirdiğini belgelemektedir.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. *Ma'rûzât*. ed. Yusuf Halaçoğlu. 1 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1980.
- Andı, M. Fatih. “Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel”. *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 26 (1993), 1-10.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 1*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 2*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Bayyigit, Mehmet - Mustafa Polat (ed.). *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888) - 3*. 3 Cilt. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Enginün, İnci. *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergah Yayınları, 6. Basım, 2012.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Divan Edebiyatı Beyanındadır*. 1 Cilt. İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945.
- İskender, Selmin. *Karesi Gazetesindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme (1886-1888)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ts.
- Kahraman, Alim. “Mecmûa-i Ulûm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/274-275. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kaplan, Doğan. “Karesi Gazetesinde Yayımlanan Farsça Şiirlerin Muhtevası Üzerine”. *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası*. 2/4-12. Konya: Palet Yayınları, 2022.
- Namık Kemal. “Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmilidir”. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*. 2/183-192. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 1993.
- Özgül, M. Kayahan. *Divan Yolundan Pera'ya Selâmetle*. 1 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Polat, Mustafa. “Balıkesir'in Basın Tarihinin Dibacesi: Karesi Gazetesi”. *Karesi Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi 1. Dönem (1886-1888)*. 1/11-20. İstanbul: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2022.
- Sakar, Ekrem. “Karesi Gazetesinde Türk Dili Üzerine Mülâhazalar”. *Geçmişten Günümüze Balıkesir'in Kültürel Mirası*. 5/203-217. Konya: Palet Yayınları, 2022.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım, 2008.

Tuğcu, Emine. *Osmanlı'nın Son Döneminde Şiir Eleştirisi*. 1 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 2023.